

Morten B. Sivertsen

01:2007 ARBEJDSRAPPORT

HVILKE INDSATSER SKAL PRIORITERES FREMADRETTET FOR AT BEKÆMPE NEGATIV SOCIAL ARV?

KRITISK FORMIDLING AF 54 PROJEKTERS POTENTIALE MED BAGGRUND I
EVALUERINGSRAPPORTERNE

FORSKNINGSAFDELINGEN FOR BØRN, INTEGRATION OG LIGESTILLING

***Hvilke indsatser skal prioriteres
fremadrettet for at bekæmpe
negativ social arv?
Kritisk formidling af 54 projekters potentiale
med baggrund i evalueringsrapporterne***

Morten B. Sivertsen

***Børn, integration og ligestilling
Arbejdspapir 1:2007***

Socialforskningsinstituttets arbejdspapirer indeholder foreløbige resultater af undersøgelser og forarbejder til artikler eller rapporter. Arbejdspapirer udgives i et begrænset oplag som grundlag for en faglig diskussion, der indgår som led i forskningsprocessen. Læseren bør derfor være opmærksom på, at resultater og fortolkninger i den færdige rapport eller artikel vil kunne afvige fra arbejdspapiret. Arbejdspapirer er ikke omfattet af de procedurer for kvalitetssikring og redigering, som gælder for instituttets forskningsrapporter.

Hvilke indsatser skal prioriteres fremadrettet for at bekæmpe negativ social arv?

Kritisk formidling af 54 projekters potentiale med baggrund i evalueringsrapporterne

Introduktion.....	2
Definition og afgrænsning af social arv	3
Model for det gode projekt.....	6
Metode til udvælgelse af perspektivrige evalueringer	7
Strukturen for paperet	9
Tværfagligt samarbejde.....	11
Indledning	11
Præsentation af projekter	13
Perspektivering	25
Tidlig indsats til gravide og familier med (spæd)børn.....	37
Indledning	37
Præsentation af udvalgte projekter.....	38
Perspektivering	48
Daginstitutionernes indsats overfor udsatte eller truede børn.....	51
Indledning	51
Præsentation af udvalgte projekter.....	52
Perspektivering	60
Skolernes eller relaterede institutioners indsats til bekæmpelse af negativ social arv.....	63
Indledning	63
Præsentation af projekter	64
Perspektivering	65
Døgntilbud	67
Indledning	67
Præsentation af projekter	68
Perspektivering	72
Familietilbud til børn og unge mellem 0 - 18 år og deres familier	72
Indledning	72
Præsentation af projekter	73
Perspektivering	75
Og nu ændres fokus ... (bedre ord herfor?)	77
Ideer til nye indsatsområder	78
Indledning	78
Nye indsatsområder.....	79
Perspektivrige områder og indsatser til bekæmpelse af negativ social arv.....	89
Indledning	89
Perspektivrige indsatser	90
Beskrivelse af de perspektivrige indsatser	91
Ideer til nye indsatsområder.....	96
Bilag 1: Oversigt over evalueringer af projekter til bekæmpelse af negativ social arv.....	98
Litteraturliste	102

Introduktion

Hensigten med dette paper er at give et overblik over områder, hvor der er perspektivrige indsatser til bekæmpelse af negativ social arv, og potentielle områder, som der bør iværksættes forsøgsprojekter inden for. Med de lidt mere detaljerede beskrivelser af de udvalgte projekter formidles også et indblik i projekternes indhold og form.

Områderne for indsatserne er tværfagligt samarbejde, tidligt indsats, daginstitutioner, skole mv. , døgninstitutioner og familietilbud. Opdelingen af projekterne er sket med baggrund i beskrivelsen af målgruppen i evalueringsrapporterne.

Paperet er udarbejdet efter opdrag fra Socialministeriet. Socialministeriet har ønsket at få viden om hvilke indsatser og områder, der fremadrettet skal prioriteres for at bekæmpe negativ social arv. Dette sker ved at indsamle evalueringsrapporter om projekter til bekæmpelse af negativ social arv. Det er blandt andet projekter, som er iværksat som følge af satspuljer. I forbindelse med gennemgangen af disse projekter på områder, ønskes projekterne omkring tværfagligt samarbejde analyseret mere udførligt end de øvrige temaer. Det sker ved at gennemgå forskning omkring centrale forhold for at opnå velfungerende tværfaglige samarbejder på området for udsatte børn. Efterfølgende analyseres de tværfaglige projekter i forhold til disse centrale forhold. Socialministeriet har endvidere ønsket viden om hvilke indsatser og områder, som der ikke foreligger nogen dokumentation for virkninger af, det vil være relevant at iværksætte projekter til bekæmpelse af negativ social arv inden for. Begge disse forhold søges belyst i dette paper.

De styrende spørgsmål for dette paper, hvilke indsatser skal prioriteres fremadrettet for at bekæmpe negativ social arv? og hvilke nye områder og indsatser, som der ikke foreligger nogen dokumentation af virkninger af, vil det være relevant at iværksætte projekter indenfor? har Socialministeriet ønsket besvaret som led i udredningsopgaven, Hvordan virker indsatsen mod negativ social arv? I udredningsopgaven besvares herudover følgende spørgsmål:

- Hvilke metodiske (minimums)betingelser skal der stilles til projekter for at kunne indikere virkninger?
- Hvilke barrierer støder projekterne på i forbindelse med projekternes iværksættelse?

Det første spørgsmål besvares i paperet, *"Hvilke metodiske (minimums)betingelser skal der stilles til projekter for at kunne indikere virkninger/effekter? Metaanalyse af 54 evalueringer af projekter til bekæmpelse af negativ social arv"*, mens det andet besvares i paperet, *"Barrierer for iværksættelse af projekter til bekæmpelse af negativ social arv. Gennemgang og analyse af beskrevne barrierer i 54 projekter til bekæmpelse af negativ social arv"*. Herudover er der udarbejdet en sammenfatning over de væsentligste konklusioner fra de tre papers, som er udgivet på Socialforskningsinstituttet. De to papers kan downloades på <http://www.sfi.dk/sw781.asp> under linket *Hvordan virker indsatsen mod negativ social arv?*

Definition og afgrænsning af social arv

Der er indsamlet 54 evalueringer af projekter til bekæmpelse af negativ social arv. Med bekæmpelse af negativ social arv sigtes til projekter, der søger at minimere betydningen af de sociale uligheder, der overføres fra forældre til børn, og de sociale uligheder, der opstår i samspillet mellem samfund, lokalmiljø, daginstitution og familie. Social arv skal derfor forstås ud fra barnets mange forskellige relationer til omgivelserne (Jensen, 2005: 7). Social arv påvises ved en systematisk sammenhæng mellem de sociale forhold under opvæksten og social ulighed senere hen (Ploug, 2005: 21). I forhold til forældrene er der fokus på betydningen af deres sociale, kulturelle (herunder uddannelse) og økonomiske ressourcer for barnets opvækst og udvikling. Aldersmæssigt er fokus på børn mellem 0 – 10 år og primært børn i alderen 0 – 6 år.

Definitionen af social arv¹ ovenfor er relativt bred, hvilket i forhold til de udvalgte evalueringer betyder, at de ikke kun dækker projekter, der søger at kompensere børn for forældre med få ressourcer, så forældrenes færre ressourcer ikke får betydning for børnenes udvikling og voksenliv, men også projekter, der søger at sikre, at institutioner på børneområdet også prioriterer en indsats over for de svagere børn, som ikke nødvendigvis har forældre med få ressourcer.

Indsamlingen af evalueringsrapporter er tilstræbt systematisk. Det har ikke været muligt at lave en egentlig systematisk indsamling, fordi der på den ene side ikke foretages nogen systematisk

¹ Begrebet social arv er gradvist blevet en del af det danske sprog siden det blev introduceret sidst i 1960'erne. Det kan kritiseres for at være upræcist, idet det ikke altid defineres, hvad der arves, hvordan der arves samt risikoen for at arve. Derfor er det vigtigt at pointere, at der her er tale om et probabilistisk (og ikke et deterministisk) begreb, som beskriver en risiko for, at forældrenes få ressourcer kan bevirke, at børnenes udvikling og voksenliv resulterer i en lignende social position med relativt få ressourcer. For yderligere kritik af social arv kan henvises til Ejrnæs, Gabrielsen og Nørnung (2004).

indsamling af rapporter fra ministeriel side, og på den anden side ikke konsekvent udarbejdes egentlige evalueringsrapporter fra puljemodtagernes side. Det betyder, at der ikke kan gives et repræsentativt billede af, hvordan der evalueres på projekter til bekæmpelse af negativ social arv i Danmark, og hvilke af disse projekter, der er perspektivrige.

Der er alligevel søgt gennemført en systematisk og bred indsamling af projekter til bekæmpelse af negativ social arv. Inklusionskriterierne er valgt, så de dels afspejler afgrænsningen af opdraget fra Socialministeriet og dels afspejler en søgning af evalueringsrapporter i forskellige relevante databaser og hjemmesider. Inklusionskriterierne for evalueringsrapporterne er følgende:

- Målgruppen er børn mellem 0-10 år og deres forældre
 - Evalueringsrapporter fra DEVAS (Danske evalueringer og effektstudier, Database på Nordisk Campbell Centers hjemmeside)
 - Evalueringsrapporter modtaget fra Social-, Integrations, Indenrigs- og Sundheds- samt Undervisningsministeriet.
 - Socialministeriets Projektdatabase er gennemgået for projekter af en varighed på minimum 1 år og et økonomisk tilskud på minimum 100.000 kr. Herefter er den pågældende kommune eller institution kontaktet for adgang til evalueringsrapport².
 - Evalueringsrapporter søgt gennem Danbib³. Søgningen er begrænset til danske bøger udgivet efter 1994.
 - Evalueringsrapporter indsamlet via medarbejdere i Afdelingen for Børn, Integration og Ligestilling, Socialforskningsinstituttet.
 - Udvalgte konsulentfirmaer og videnscentres hjemmesider: bl.a. Rambøll og Cowi.

Evalueringsrapporter modtaget på Socialforskningsinstituttet efter 1. august 2006 er ikke inkluderet.

Fælles for projekterne er, at de er kendetegnet ved at være tidsafgrænsede, omfatte en afgrænset indsats og have udviklingskarakter. Endvidere er alle projekterne afsluttet på evalueringstidspunktet. Det er nemlig først ved projekternes afslutning, at der eventuelt foretages en grundigere og mere systematisk evaluering af projekterne.

² Rapporterne er således ikke alle offentligt tilgængelige.

³ Evalueringsrapporterne er søgt gennem følgende afgrænsning: Børn? eller barn? & projekt? eller evaluer? eller effekt? eller dokument? & udsatte? eller risiko? eller problem? eller særlige behov? eller truede?

Der er fundet 54 evalueringer til bekæmpelse af negativ social arv overvejende rettet mod børn under 10 år og deres familier. Evalueringerne er primært udgivet fra 1998 – 2002. Projekterne har typisk strakt sig over en periode på ½ år op til 3 år. Mere end to af tre projekter er iværksat med baggrund i puljer fra Socialministeriet. Projekternes økonomi er ikke kendt i halvdelen af projekterne, men de oplyste puljebevillinger må generelt betegnes som værende af en mindre størrelse⁴. Endeligt er evalueringerne udført fifty-fifty af henholdsvis interne og eksterne evaluører.

De oplyste økonomiske bevillingers størrelse og at en af fem projekter har en varighed på under et år gør, at de optimale forudsætninger for at forvente, at projekterne kan ændre brugernes livssituation, ikke er til stede i flere af evalueringerne. De mange interne evalueringer – af personer som ikke nødvendigvis har særlige evalueringskompetencer – gør, at dokumentationen af projekternes betydning for brugerne i højere grad må forventes at være mangelfuld.

De begrænsede oplysninger om projekternes økonomi gør, at det ikke er muligt at vurdere projektets udbytte, betydning for målgruppen eller outcome i forhold til projektets ressourceforbrug.

De 54 evalueringer er inddelt i områderne tværfagligt samarbejde, tidlig indsats, daginstitutioner, skole mv., døgninstitutioner og familietilbud. Opdelingen af projekterne er sket med baggrund i beskrivelsen af målgruppen i evalueringsrapporterne. Tværfagligt samarbejde dækker projekter, der er tværfaglige og/eller tværsektorielle – dvs. involverer flere faggrupper og/eller samarbejde mellem flere forskellige myndigheder. Der indgår dog også et enkelt projekt, som introducerer en ny samarbejdsmodel for relationen mellem forvaltning og familie. Tidlig indsats dækker projekter rettet mod gravide og spædbørnsfamilier. Børnene i disse projekter er hovedsageligt fra 0-3 år. Daginstitutioner dækker primært projekter i børnehaver med børn i alderen 3 - 5 år som målgruppe. Skole mv. dækker projekter, som er iværksat i de første skoleår på skolen eller i Skolefritidsordningen. Børnene er i disse projekter mellem 6 og 10 år. Døgninstitutioner dækker projekter for børn, der er anbragt på døgninstitutioner eller i aflastningstilbud. I forhold til de øvrige projekter er det fælles for disse projekter, at indsatsen er mere indgribende for børnene. Familietilbud dækker projekter, som har hele familien og ikke kun børnene som målgruppe for

⁴ Fire projekter har modtaget puljebevillinger på mere end 1 mio. kr. Et årsværk til en uddannet pædagog i Storkøbenhavn koster ca. 340.000 kr. i april 2006 inkl. pension og med 6 års anciennitet. Når projekterne typisk løber over 2 år, er en bevilling på mindre end 1 mio. kr. for hele perioden af en mindre størrelse.

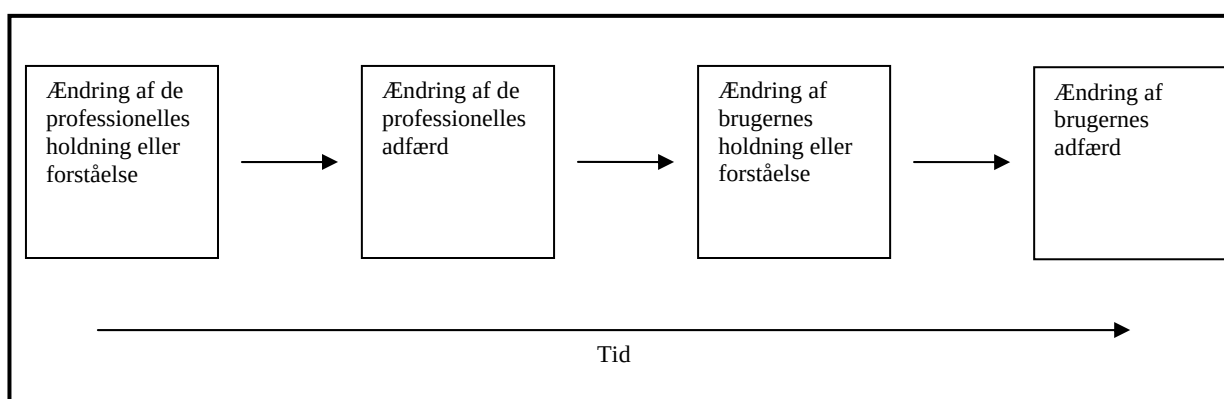
indsatsen. I forhold til tidlig indsats er disse projekter rettet mod en bredere målgruppe, idet tilbuddene rummer familier med børn op til 10 år.

Model for det gode projekt

I det ideelle projekt, hvor indsatsen iværksættes som ønsket og effekterne indtræffer, er logikken følgende.

I forbindelse med, at der iværksættes en ny indsats, må de professionelle ændre deres holdning eller forståelse af hvilken indsats, der skal iværksættes og med hvilken hensigt. Det er illustreret i første boks i figur 1. Herefter skal den professionelles ændrede forståelse og holdninger til arbejdet materialiseres sig i ændret praksis, dvs. ændret adfærd over for målgruppen. Det er illustreret i anden boks i figur 1. Den ændrede indsats forventes at påvirke brugernes holdninger og forståelse i forhold til den professionelle, indsatsen og det forventede udbytte. Denne ændring er første led i, at et projekt kan få effekter. Andet led er, at brugerne ændrer adfærd i form af, at familien får det bedre eksempelvis ved, at forældrene kommer i arbejde og selv kan løse sine problemer og børnenes sociale adfærd forbedres med færre konflikter til følge og deres fysik udvikles normalt i form af alderssvarende vægt og højde mv. De to sidste bokse i figur 1 illustrerer først ændringen i brugernes holdning og forståelse og til sidst ændring af brugernes adfærd.

Figur 1: Illustration af ændringerne i de professionelle og brugernes holdning, forståelse og adfærd i det ideelle projekt.



Kilde: Egen tilvirkning

I forhold til dokumentation af en indsats effekter illustrerer figur 1, at der ideelt skal samles data om fire forhold for at kunne dokumentere et projekts succes. Vigtigst er det dog at samle data om de

professionelle og brugernes adfærd. Det skyldes, at projekterne alle sammen ønsker at ændre de professionelles adfærd i form af en anden indsats og dernæst ønsker at ændre de udsatte børn og deres familiers adfærd, så den er mere positiv.

Det er ikke nok at indsamle data om de professionelle og brugernes holdninger, da der ikke er nogen entydig sammenhæng mellem holdninger og adfærd (Togeby, 2004: 64). Det betyder, at en ændring af de professionelles eller brugernes holdninger eller forståelse ikke nødvendigvis er tilstrækkeligt til at ændre deres adfærd. Derfor er oplysninger om adfærd af større værdi, når effekter af projekter til bekæmpelse af negativ social arv skal vurderes. Figur 1 gengiver således den ideelle situation, hvor der er overensstemmelse mellem holdning eller forståelse og adfærd.

Evalueringerne omhandler projekter i kommuner og institutioner. Derfor er referencerammen, når dokumentationens kvalitet skal vurderes ikke det ideelle forskningsmæssige effektstudie, som særligt i forhold til dataindsamling stiller store krav – krav som det ikke er realistisk for en kommune eller institution at efterleve. Derfor vil vurderingen af dokumentationen tage afsæt i figur 1, som kan bruges til at differentiere projekterne efter den foreliggende dokumentation i evalueringerne med. Modellen er også relevant ud fra et akademisk perspektiv, da alle projekter, også forskningsmæssige effektstudier, ideelt skal kunne dokumentere ændringer i de professionelle og brugernes holdninger eller adfærd.

Ovenfor refereres til dokumentation af effekter. Det skal understreges, at det er en kompliceret og omfattende opgave at dokumentere effekter af en indsats. Derfor vil der fremover ikke blive refereret til dokumentation af effekter, men til indsatsens betydning for målgruppen i form af ændret holdning eller forståelse af egen livssituation og ændret adfærd i overensstemmelse med forventningerne til indsatsen, fordi evalueringerne dokumentation ikke er tilstrækkelig til at vurdere, om projektet har haft effekter for brugerne. Her er dokumentation af, at indsatsen har haft betydning for målgruppen, en del af at kunne dokumentere, at en indsats har effekt, men kun en del.

Metode til udvælgelse af perspektivrige evalueringer

Evalueringerne er opdelt i 6 områder: Tværfagligt samarbejde, tidligt indsats, daginstitutioner, skole mv., døgninstitutioner og familietilbud. Under hvert område præsenteres de mest perspektivrige indsatser. Udvælgelsen af disse projekter er sket med baggrund i

- Evalueringsrapporternes kvalitative beskrivelse af projektet og indsatsen. Kvaliteten af disse beskrivelser varierer meget på tværs af projekterne. Derfor er evalueringerne med de bedste kvalitative beskrivelser af indsatserne udvalgt.
- Dokumentation af indsatsens betydning for brugerne/målgruppen. Her vægtes dokumentation af tilsigtede adfærdsmæssige ændringer hos brugerne som konsekvens af indsatsen højest. Den vægtning skyldes, at ændringer af brugernes forståelse eller holdning til deres livssituation ikke nødvendigvis resulterer i, at de ændrer adfærd (Togeby, 2004: 64). Dokumentation af, at brugerne har ændret forståelse eller holdning til deres livssituation, må som følge heraf vægtes mindre. Der er også udvalgt projekter som ”kun” dokumenterer ændringer i de professionelles adfærd over for målgruppen, fordi de er relevante i forhold til det følgende udvælgelseskriterium.
- karakteristika ved indsatsernes indhold. Sætter projekterne fokus på væsentlige indsatser, som, forskning viser, er centrale for at bekæmpe negativ social arv på området. Her er der udvalgt de projekter, som synes særligt væsentlige, holdt op imod udvalgt forskning specifikt om området eller generelt i forhold til, at indsatser inden for socialt arbejde med udsatte børn kan virke.

Med baggrund i disse kriterier er der udvalgt 16 projekter, som præsenteres under de 6 områder. Projekterne perspektivrighed varierer afhængigt af, i hvor høj grad de opfylder de tre kriterier for udvælgelse.

Perspektivrige evalueringer dækker evalueringer med gode kvalitative beskrivelser af indsatsen mv., dokumentation af adfærdsmæssige ændringer hos brugerne som konsekvens af indsatsen, og at indsatsen opfylder væsentlige forhold, som, forskning viser, er væsentlig for, at a) en indsats kan virke eller b) at mangler på området i forhold til bekæmpelse af negativ social arv håndteres.

Endvidere præsenteres delvist perspektivrige projekter, som ikke opfylder de tre kriterier helt. Det vil sige, at der er underpunkter under de enkelte kriterier, som disse evalueringer i mindre grad opfylder end de perspektivrige evalueringer. Endeligt præsenteres også projekter, som betegnes potentielt perspektivrige, som kun i nogen grad opfylder de tre kriterier. At en evaluering er delvist perspektivrig eller potentielt perspektivrig betyder, at evalueringen ikke indeholder a) gode kvalitative beskrivelser og b) dokumentation af, at indsatsen virker efter hensigten. Det er altså

primært mangel på viden om projekterne, der leder til, at projekterne betegnes delvist eller potentiel perspektivrige. Det samme er tilfældet med de 38 projekter, der ikke præsenteres direkte i denne rapport. Her er usikker eller manglende viden om projektet, den primære årsag til, at projektet ikke kan beskrives og vurderes nærmere. Alle 54 projekter præsenteres dog i bilag 1. Her beskrives projektets nr., titel, forfatter, udgivelsesår, ansvarlig for projektet og område⁵.

Det har ikke været muligt i forbindelse med udvælgelsen af de perspektivrige projekter at klassificere tyngden af de sociale problemer børnene og evt. deres forældre har. Beskrivelserne i evalueringerne er ikke i tilstrækkelig grad sammenlignelige, så en sådan klassifikation kan gøres stringent. Derfor varierer tyngden af de sociale problemer, de perspektivrige projekter er rettet imod.

Strukturen for paperet

Paperet er opdelt i 8 afsnit.

I afsnit 1 præsenteres 5 projekter til bekæmpelse af negativ social arv gennem tværfagligt samarbejde. Præsentationen af projekterne sker med fokus på projektets formål, programteori⁶, beskrivelse af indsatsen og dokumentation af projektets betydning for brugerne. Herefter følger et generelt afsnit baseret på relevant lovgivning og forskning om tværfagligt samarbejde. Efterfølgende holdes projekternes indhold op imod de centrale forhold relateret til tværfagligt samarbejde og dernæst væsentlige forhold ifølge forskning for, at en indsats inden for socialt arbejde med truede børn kan virke.

I afsnit 2 præsenteres 4 projekter til bekæmpelse af negativ social arv gennem en tidlig indsats rettet mod gravide og familier med spædbørn med belastninger. Præsentationen af projekterne sker med fokus på projektets formål, programteori, beskrivelse af indsatsen og dokumentation af projektets betydning for brugerne. Efterfølgende holdes de fire projekters indsatsers indhold op imod de

⁵ Ønskes yderligere information om projekterne, kan der rettes henvendelse til Morten Behrens Sivertsen, Socialforskningsinstituttet, herom.

⁶ En programteori forbinder en bestemt måde at gøre ting på – dvs. en indsats - med en effekt via sætningskonstruktionen ”hvis – så”. Formuleringen af programteorien handler i høj grad om at få fagfolk til at tale om deres implicitte forventninger til, hvordan en bestemt indsats typisk virker (Dahler-Larsen, 2003). Mere end halvdelen af evalueringerne indeholder en programteori. Den er i få evalueringer eksplicit og i de fleste evalueringer implicit.

forhold, som ifølge forskning er væsentlige for, at en indsats inden for socialt arbejde med truede børn kan virke.

I afsnit 3 præsenteres 3 projekter til bekæmpelse af negativ social arv gennem en særlig indsats i daginstitutionerne. Præsentationen af projekterne sker med fokus på projektets formål, programteori, beskrivelse af indsatsen og dokumentation af projektets betydning for brugerne. Efterfølgende holdes de tre projekters indsatser op imod væsentlige mangler, der præger daginstitutionernes indsats til bekæmpelse af negativ social arv.

I afsnit 4 præsenteres 1 projekt til bekæmpelse af negativ social arv i skolerne eller relaterede institutioner. Præsentationen af projektet sker med fokus på projektets formål, programteori, beskrivelse af indsatsen og dokumentation af projektets betydning for brugerne. Efterfølgende holdes projektet op imod de centrale forhold, som forskning i den danske folkeskoles indsats til bekæmpelse af negativ social arv anbefaler.

I afsnit 5 præsenteres 2 projekter til bekæmpelse af negativ social arv gennem en særlig indsats i døgntilbud til børn med særlige behov. Præsentationen af projekterne sker med fokus på projektets formål, programteori, beskrivelse af indsatsen og dokumentation af projektets betydning for brugerne. Herefter udledes fællesnævnerne i disse projekter, da der ikke umiddelbart er fundet relevant forskning at perspektivere indsatserne til.

I afsnit 6 præsenteres 2 projekter til bekæmpelse af negativ social arv gennem familietilbud. Præsentationen af projekterne sker med fokus på projektets formål, programteori, beskrivelse af indsatsen og dokumentation af projektets betydning for brugerne. Efterfølgende holdes de to projekters indsatser indhold op imod de forhold, som ifølge forskning er væsentlige for, at en indsats inden for socialt arbejde med truede børn kan virke.

I afsnit 7, ideer til nye indsatsområder, præsenteres inspiration fra forskning i socialt arbejde med udsatte børn og de 54 evalueringer til nye indsatsområder til bekæmpelse af negativ social arv.

I afsnit 8, Anbefalinger til fremtidige indsatsområder til bekæmpelse af negativ social arv, samles op på de tidligere 7 afsnit i forhold til perspektivrige indsatser inden for de 6 områder og ideer til nye indsatsområder.

Faktaboks 1: Kort om de 54 evalueringer af projekter til bekæmpelse af negativ social arv

Overordnet karakteriserer følgende evalueringerne:

- De er primært udgivet i perioden 1998 til 2002, dvs. at projekterne er iværksat et eller flere år tidligere.
- Projekternes typiske varighed er mellem et ½ og 3 år.
- Mere end 2 af 3 projekter er iværksat med baggrund i puljer fra Socialministeriet.
- Projekternes økonomi er ikke oplyst i halvdelen af evalueringerne.
- Halvdelen af evalueringerne er udarbejdet af en ekstern evaluator.

Metodisk er projekterne karakteriseret ved følgende:

- De er primært evalueret med kvalitative metoder (interviews og fokusgruppinterviews) og sekundært med kvantitative metoder (spørgeskema).
- Der indsamles typisk data en gang - ved projektets afslutning.
- Indsamlingen af data sker som oftest via to forskellige metoder.
- Medarbejderne er de primære informanter i forbindelse med dataindsamling.
- Data er i 2 af 3 evalueringer baseret på færre end 50 respondenter.

For yderligere viden om evalueringerne af projekterne henvises til paperet: *Hvilke metodiske (minimums)betingelser skal der stillet til projekter for at kunne indikere virkninger/effekter? En metodisk metaanalyse af 54 evalueringer af projekter til bekæmpelse af negativ social arv.* Paperet er tilgængeligt på <http://www.sfi.dk/sw781.asp>

Tværfagligt samarbejde

Indledning

I dette afsnit præsenteres de mest perspektivrige projekter til bekæmpelse af negativ social arv gennem tværfagligt samarbejde. Der er 16 projekter om tværfagligt samarbejde. Heraf er 5 fundet perspektivrige i forskelligt omfang med baggrund i evalueringernes kvalitative beskrivelser af projektet og indsatsen, dokumentation af indsatsens betydning for brugerne og karakteristika ved indsatsens indhold.

De fem evalueringer er følgende:

- Evaluering nr. 13, *"En rullende begyndelse. Evaluering af Fuglebjerg Kommunes projekt rullende skolestart"*.
- Evaluering nr. 25, *"Nye strukturer og samarbejdsformer på børne- og ungeområdet. Evaluering af områdegrupperne i Skævinge Kommune"*.
- Evaluering nr. 41, *"Børnefamilieprojektet. Evaluering af et samarbejdsprojekt om alkohol mellem Århus Amt og seks kommuner på Djursland"*.
- Evaluering nr. 42, *"Familierådslagning i Danmark. 2. del af 'Det danske forsøg med Familierådslagning'"*.
- Evaluering nr. 43, *"Koordineret indsats for udvalgte familier – et projektforsøg fra januar 2002 til maj 2002"*.

Først præsenteres disse 5 projekters formål, programteori, indsats og dokumentation af indsatsens betydning enkeltvis. Herefter beskrives relevant lovgivning og forskning i tværfagligt samarbejde og socialt arbejde med udsatte børn. Efterfølgende vil projekternes indsats blive sammenholdt med de væsentlige forhold til fremme af et velfungerende tværfagligt samarbejde og forhold, som er væsentlige for, at en indsats virker. De forhold som ifølge forskningen (Yndigegn, 1999; Axelsen, 2001; Ejrnæs, 2004; Birchall & Hallet, 1995; Egelund & Sundell, 2001) er centrale for at fremme et velfungerende tværfagligt samarbejde er bl.a.

- fælles målgruppeafgrænsning og problemforståelse,
- afklaring af roller og opgaver,
- ligeværdighed og saglighed i sagsbehandlingen,
- helhedsorienteret og koordineret indsats mellem de involverede aktører,
- at familierne er i fokus og omdrejningspunkt i samarbejdet samt
- realistiske forventninger

De forhold, som er væsentlige for, at en indsats virker i det sociale arbejde med udsatte børn og deres familier, er:

- At der sættes ind så tidligt som muligt.
- At indsatsens varighed modsvarer problemets karakter og omfang.
- En flerstrengt intervention, hvor der sættes ind samtidigt på flere områder og niveauer.
- At indsatsen integreres i barnets nærmiljø.

- At der foretages en grundig undersøgelse af barn og familie, inden der iværksættes en foranstaltning.

Præsentation af projekter

Evaluerings nr. 13, "En rullende begyndelse. Evaluering af Fuglebjerg Kommunes projekt rullende skolestart".

Formål

Rullende skolestart er en del af et større udviklingsprojekt. Formålet med dette projekt er at bryde den sociale arv gennem at skabe kvalitet og sammenhæng i kommunens børn og ungearbejde. Det handler om at skabe en rød tråd i børns liv fra 0-11 år gennem blandt andet rullende skole- og SFO-start.

Formålet med den rullende skole og SFO-start er at sikre, at barnet står i centrum, og at forældrene er de vigtigste voksenpersoner i barnets liv. Den rullende skolestart skal ikke kun gøre overgangen til en positiv oplevelse for det enkelte barn, men også forældrene skal have oplevelsen af en mere individuel modtagelse på barnets skole, end det er muligt i forbindelse med en traditionel og samlet skolestart, hvor alle børn begynder i skole i august.

Programteori

Programteoriens afsæt er, at de svageste og mest stille børn let forsvinder, når alle børnene begynder i skole på samme tid. Når der er mange børn, er det de stærkeste, der overlever. Hvis der etableres rullende indskoling, så kan de svageste og mest stille børns faglige og sociale start i skolen styrkes, idet de øvrige børn og lederen meget lettere ser det nye barn og kan sørge for, at det kommer godt i gang.

Beskrivelse af indsatsen

Den rullende skole og SFO-start indebærer, at de enkelte børn optages i en allerede etableret børnehaveklassekultur, hvor næsten alle børnene kender de daglige rutiner og kan hjælpe deres nye klassekammerater på vej. Dermed lettes arbejdet for lederen af børnehaveklassen, da denne ikke længere på en gang og alene skal forklare alle børnene en masse praktiske ting. Hvert barn får ved skolestart tildelt en hjælper i form af en klassekammerat, som skal hjælpe den nytilkomne med at

finde sig til rette. Den rullende skolestart betyder i forhold til starten i 1. klasse, at nogle børn går i børnehaveklasse i et ½ år og andre i 1 ½ år.

Processen frem til barnets skolestart er, at det gennem besøg på den kommende skole og aktiviteter i børnehaven forberedes på den forestående skolegang. Op til skolestart modtager børnehaveklasselederen en skriftlig orientering fra børnehaven om barnets karakteristika fra børnehaven. Processen startes, når barnet nærmer sig sin seksårsfødselsdag. Forældrene har i dialog med skole og børnehave det afgørende ord i vurderingen af, hvornår barnet skal rykkes op i børnehaveklassen.

På første skoledag modtages såvel barn som forældre personligt eller i en mindre gruppe af skoleinspektøren til en samtale, hvor børn og forældres velkomst og kontakt til skolen er i centrum.

Dokumentation af indsatsens betydning for brugerne

Det synes i første omgang logisk i overensstemmelse med programteorien, at der ved løbende og individuel/gruppeindskoling vil være mulighed for at sikre de svageste elever en bedre skolestart. Forældrene, som i en brugerundersøgelse er bedt om at vurdere ordningen, er meget positive over for en rullende skolestart, da det lykkes at sætte det enkelte barn i centrum og at få en god indledende dialog med forældrene. Der er således dokumentation af, at brugerne har en positiv holdning til den nye indsats. Hvorvidt det lykkes hermed at bryde den sociale arv ved, at de svageste og mere stille børn klarer sig bedre fagligt og socialt, siger evalueringen dog intet om.

Evaluering nr. 25, "Nye strukturer og samarbejdsformer på børne- og ungeområdet. Evaluering af områdegrupperne i Skævinge Kommune".

Formål

Formålet med projektet er at formulere og udvikle en ensartet børnepolitik/kultur i Skævinge Kommune for sundhedspleje, dagpasning, skole, ungdom og fritid. Børnepolitikken skal bibringe fælles målsætninger og værdinormer hos interessenterne i børnepolitikken, herunder forældrene. Kommunen ønsker at udvikle ændrede arbejdsmetoder, holdninger og samarbejdsforhold for at forbedre ressourceudnyttelsen på området. Indsatsen over for børn og familie skal gøres fleksibel, og tiltagene skal på sigt resultere i en forebyggende effekt.

Det er hensigten med områdegruppestrukturen at styrke forebyggelse gennem tidlig indsats og herved forhindre, at problemerne vokser sig store og uløselige.

Programteori

Programteoriens udgangspunkt er, at det med områdegruppesystemet (OGS) gennem tidlig, tværfaglig, forældre- og helhedsorienteret indsats er muligt at anvende ressourcerne på børneområdet bedre og medvirke til at yde en forebyggende indsats i det lokale miljø. Grundtanken i OGS er, at løsningen af barnets problemer skal ske i samarbejde med forældrene.

Hvis der opbygges strukturer for det tværfaglige samarbejde, tidlig indsats og helhedsvurdering af barnets situation, så kan børn eller familiers problemer forebygges.

Beskrivelse af indsatsen

Områdegrupperne er en konkret struktur for arbejdet med børn og unge, der har problemer spændende over faglige indlæringsvanskeligheder til sociale problemer. Områdegruppestrukturen er opbygget, så der for hver institution i kommunen – det være sig dagpleje, børnehave og skole – er en områdegruppe. En områdegruppe består af institutionens leder samt et tværfagligt team favnende psykolog, sundhedsplejerske og sagsbehandler, som mødes en gang om måneden. På møderne deltager også ”barnets voksne” i form af den dagplejer, pædagog eller lærer, som kender barnet bedst. De vigtigste deltagere på møderne er forældrene til barnet, som altid søges motiveret til at deltage i områdegruppemøderne. Områdegruppestrukturen skal sikre en sammenhængende, koordineret tværfaglig og tidlig indsats i et samarbejde mellem de professionelle og familien.

Når et barns problem skal op på et områdegruppemøde, indhentes forældrenes skriftlige tilladelse hertil, og derefter inviteres forældrene til mødet i områdegruppen. Områdegruppen kan indkalde eksterne mødedeltagere, når dette er relevant for sagen, og barnet kan – over en vis alder – også deltage.

Deltagerne i områdegruppemødet har inden mødet modtaget en neutral beskrivelse af barnets problemstilling og evt. udvikling heri siden sidst. Beskrivelsen er udarbejdet af barnets voksne.

Områdemødet starter med, at rollerne som henholdsvis mødeleder og interviewer fordeles inden forældrene kommer. Institutionslederen er referent. Mødet har til formål at definere problemets karakter, undersøgelsesbehov og eventuel indsats. Under selve mødet går metoden i korte træk ud på, at man skal spørge ind til problematikkerne, få forældrene til at åbne sig, og fra personalets side komme med beskrivelser og observationer frem for diagnoser. De professionelle skal sige noget, når de bliver spurgt af intervieweren og henvende sig til intervieweren i stedet for til forældrene. Dermed får forældrene fred til at tænke over det sagte, i modsætning til hvis personalet henvender sig direkte til dem. Forældrene er de eneste, der har lov til at bryde talerækken. Den stramme mødeform bevirker, at alle mødedeltagere holder sig til sagen. Referaterne indeholder klare og præcise aftaler, tidsfastsættelse heraf og retningslinier for det videre arbejde med de enkelte sager, hvilket indebærer, at disse forhold afklares på mødet.

Der er afholdt kursus i mødeformen for en del af medarbejderne og lederne, som har givet deltagerne viden og indsigt i tidlig indsats, tværfagligt samarbejde, forældresamarbejde, samtaleteknik og områdegupperne generelt.

Dokumentation af indsatsens betydning for brugerne

Via områdegupperne til børnehaverne er der iværksat indsatser over for børn med særlige behov, inden de starter i børnehaveklasse. I forhold til områdegupperne for dagplejen er der en del børn, som først spottes i børnehaven, hvilket indikerer, at en del af indsatsen fortsat ikke iværksættes tidligt nok i dagplejen. Der er således dokumentation af, at det er lykkedes de professionelle i højere grad at iværksætte en tidligere indsats over for brugerne, mens der ikke foreligger dokumentation af, at brugernes holdninger eller adfærd er ændret som forventet.

I forhold til medarbejderne har de i løbet af projektperioden gradvist taget områdegropesystemet til sig. Det vil bl.a. sige, at de gradvist har fået forståelse for rammerne for disse gruppers arbejde. Det er dokumenteret via interviews med udvalgte medarbejdere med et års mellemrum.

Evaluerings nr. 41, "Børnefamilieprojektet. Evaluering af et samarbejdsprojekt om alkohol mellem Århus Amt og seks kommuner på Djursland".

Formål

Børnefamilieprojektet er opdelt to: Behandlings og konsulentfunktion.

- Formålet med behandlingsfunktionen er at yde en tidlig indsats, der medfører, at familien ikke får behov for mere indgribende foranstaltninger. Det er målet at støtte hvert enkelt familiemedlem i ønskede forandringer, forbedre familiemedlemmernes livskvalitet samt at bevidstgøre familierne om alkoholens konsekvenser for familien.
- Konsulentfunktionens formål er, at samarbejdspartnerne
 - o søger konsulentbistand og oplever, at de har lettere ved at få øje på og tackle alkoholproblemer i familierne efter at have benyttet konsulentbistanden,
 - o henviser relevante familier til behandling,
 - o bliver bedre til at samarbejde og reagere tidligere over for familier med alkoholproblemer.

Målgruppen for behandlingsfunktionen er familier med børn, hvor problematikken omkring alkohol er set eller berørt, men hvor der ikke er iværksat nogen foranstaltninger. Målgruppen for konsulentfunktionen er alle, der i deres daglige arbejde møder børnefamilier, det vil sige lærere, pædagoger, dagplejere, sundhedsplejersker, hjemmesygeplejersker, hjemme-hos pædagoger, læger, sagsbehandlere, PPR, politi og SSP.

Programteori

I forhold til behandlingsfunktionen er der tre programteorier i spil. Den første tager afsæt i, at der i yderområder er en del familier med misbrug, som det er svært at motivere for behandling og fastholde heri. Hvis der tilbydes behandling i eget hjem, så vil det fremme motivation, reducere transportproblemer og styrke fastholdelse i behandling af familierne med reduceret alkoholmisbrug og færre familieproblemer til følge.

Den anden tager afsæt i, at der skal en større overvindelse til for mange familier for at tage ind på en alkoholrådgivning end at ringe efter en behandler, hvilket opleves mere anonymt. Hvis behandling tilbydes i hjemmet, så vil flere familier tage imod et behandlingstilbud.

Den tredje tager afsæt i, at i familier med alkoholproblemer er hele familien blevet del af et mønster, hvor misbruget er det centrale med selvbedrag, hemmeligheder, konfliktundgåelse, ansvars- og rolleforviklinger mv. For at bryde dette mønster er det en stor fordel, at hele familien

deltager i behandlingen ikke mindst for at undgå, at børnene får samme slags problemer, når de bliver voksne. Hvis hele familien tilbydes behandling, så er det muligt at hjælpe med at løse familiens problemer på et tidligere tidspunkt. Det er nemlig ofte de pårørende, der henvender sig, og i mange tilfælde har den misbrugende partner/ægtefælle ingen eller kun ringe misbrugserkendelse. Når behandleren først er kommet ind i familien, har hun mulighed for at motivere misbrugeren til behandling og arbejde med den mangelfulde misbrugserkendelse.

I forhold til konsulentfunktion er der to programteorier: Mange personalegrupper har svært ved at se og tage hul på problemer omkring alkohol – både i forhold til misbrugeren og til de pårørende. Hvis der tilbydes efteruddannelse og bistand i enkeltsager, så vil de offentligt ansatte i højere grad medvirke til at se og tackle familier med alkoholproblemer tidligere.

Alkoholforbrug er et tabuiseret område. Det betragtes som en privatsag, hvor meget folk drikker. Det er socialt stemplende at drikke for meget, og det kan være svært at vurdere, hvornår et alkoholforbrug er et problem. Blandt andet derfor kan selv professionelle samarbejdspartnere have svært ved at få øje på alkoholproblemer og turde tage fat på dem. Hvis projektets medarbejdere arbejder med samarbejdspartnernes egne grænser i forhold til alkohol for at støtte de professionelle samarbejdspartnere i at nedbryde eget tabu i forhold til alkoholområdet, så vil medarbejderne i højere grad kunne se og dernæst tale om alkoholforbrug og -problemer med de familier, de arbejder med.

Beskrivelse af indsatsen

Der er særligt i forhold til behandlingstilbuddet via konsulentfunktionen ydet en stor profileringsindsats gennem afholdelse af mange møder med diverse samarbejdspartnere i de seks kommuner, presseomtale, brochurer med præsentation af projektets tilbud om behandling til børnefamilier med alkoholproblemer samt konsulentbistand. Profileringsvirksomheden er videreført løbende bl.a. via Sundhedsstyrelsens årlige Uge 40-kampagne.

Behandlingsfunktionen

Børnefamilieprojektet tilbyder behandling til såvel misbrugere, pårørende og deres børn i hjemmet og anonymt.

Behandlingen indledes med en visitationsfase, hvor familiens problematik kortlægges, hvorefter det vurderes, om familien tilhører projektets målgruppe og i positivt fald hvilken af de ansatte, der skal yde behandling. Der laves herefter en mundtlig eller skriftlig kontrakt, hvor hvert familiemedlem beskriver, hvad de selv ønsker at ændre, og hvilke forandringer de ønsker i familien.

I starten arbejdes meget med at etablere tryghed i behandlingen, og at behandleren lærer familien at kende og vice versa. Misbrugsproblemet behandles først, hvorefter andre temaer så som samlivsproblemer mv. inddrages i forløbet. Projektets medarbejdere har udviklet et misbrugsbehandlingsprogram, der angiver retningslinier for misbrugsbehandlingen med fokus på bl.a. drikkemønster, alkohols funktion og virkning, børn og partner, familiestruktur, relationer, behov og følelser.

Behandlingen består af samtaler med misbruger, partner eller ex-partner, parsamtaler, børn, børn og en af forældrene og hele familien. Udover samtaleforløbene afholdes internatkurser og gruppebehandling, og der er etableret en pårørendegruppe for voksne kvindelige pårørende til misbrugere.

I arbejdet med pårørende arbejdes bl.a. med konsekvenser af misbruget for den pårørende, med hvordan børnene har det, hvordan den pårørende kan tage og give ansvar og beskytte sine børn over for misbruget.

I arbejdet med børn arbejdes der med almengørelse. Der arbejdes desuden med misbrugets konsekvenser for børnene, ansvar og roller i familien, hvordan børnene kan give udtryk for følelser og børnenes angst for tilbagefald og frygt for at miste den misbrugende forælder.

Konsulentfunktionen

I konsulentundervisningen arbejder deltagerne (bl.a. lærere, pædagoger, dagplejere, sundhedsplejersker, hjemmesygeplejersker, hjemme-hos pædagoger, læger, sagsbehandlere, PPR, politi og SSP) med deres egne holdninger til alkohol, og får viden om, hvordan det er for børn at vokse op i en familie med alkoholproblemer, hvilke signaler børnene udviser, og hvordan man kan tackle alkoholproblemer.

Herudover tilbydes foredrag, debat, video med efterfølgende oplæg. Arrangementerne har til formål at give viden og redskaber om signaler hos børn og voksne på forældres misbrug, om alkohol, konsekvenser ved misbrug og de psykiske skadevirkninger af misbrug, om vilkår for børn i misbrugsfamilier, at bearbejde de professionelles egne holdninger til alkohol og få dem til at reagere samt at hjælpe personalegrupper med at udarbejde fælles retningslinier i arbejdet med alkoholproblematikker.

Dokumentation af indsatsens betydning for brugerne

Behandlingsindsatsen har betydet, at næsten alle misbrugere ifølge egne oplysninger er ophørt med at drikke eller har reduceret forbruget. I forhold til forældrene i familierne har de fået større indsigt i konsekvenserne af alkoholmisbrug for den misbrugende, pårørende og børn samt bedre kontakt til deres børn, partner eller ex-partner og venner. Børnenes udbytte har ifølge forældrene været, at de trives bedre, er mere glade og trygge og har fået styrket deres tiltro til forældrene. Der er således dokumentation af ændret adfærd i form af reduceret alkoholforbrug og ændret holdning og forståelse af brugernes livssituation.

I forhold til konsulentfunktionen er der indikationer på, at det er lykkedes at komme tidligere ind i familierne, idet to af tre af familier er henvist af andre end socialforvaltningen eller selv har henvendt sig⁷. Dette indikerer også, at det tværfaglige og tværsektorielle samarbejde er styrket. Hermed dokumenteres det, at det i nogen grad er lykkedes de professionelle at ændre adfærd over for brugerne.

Evaluering nr. 42, "Familierådslagning i Danmark. 2. del af 'Det danske forsøg med Familierådslagning'"⁸.

Formål

Formålet med projektet har været at afprøve modellen "Family Group Conferences" i Danmark. Formålet med familierådslagning er at give den udvidede familie et øget ansvar, tilgodese familiens

⁷ Evt. på opfordring fra en professionel. Det angives ikke umiddelbart i evalueringsrapporten, hvor mange der blev henvist af andre end socialforvaltningen eller selv henvendte sig før projektet blev iværksat.

⁸ Dette projekt adskiller sig fra de øvrige under tværfagligt samarbejde, idet projektet introducerer en ny samarbejdsmodel for relationen mellem forvaltning og familie.

ressourcer, finde løsninger, der er holdbare på længere sigt, og forbedre samarbejdet mellem familie og forvaltning.

Programteori

Programteorien bag familierådslagning er, at hvis metoden indføres, føler de involverede børn, unge og forældre sig set og anerkendt af forvaltningen, hvilket giver selvtillid og frigør ressourcer til at tænke fremadrettet og konstruktivt i forhold til at skabe den bedst mulige hverdag for barnet eller den unge inden for de givne rammer. Hvis familierådslagning iværksættes, så kan kernefamilien og den udvidede familie i højere grad bidrage med ressourcer til at træffe beslutninger om egen situation og til at medvirke til løsningen af de problemer, familien har.

Beskrivelse af indsatsen

Familierådslagning er et tilbud, som socialrådgiverne kan give forældre i forbindelse med både lette og tunge problemstillinger. Forældrene bestemmer deltagerkredsen fra den udvidede familie.

I forberedelsesfasen frem til en familierådslagning undersøger socialrådgiveren sagen, identificerer behovet for beslutning vedrørende støtte og formulerer spørgsmål og rammer for de problemstillinger, som familien skal tage stilling til ved familierådslagningen. Socialrådgiveren drøfter beslutningsbehov samt spørgsmålene og informationen til familien, herunder tværfaglige informationer med forældrene, som skal give samtykke til rådslagningen, spørgsmålene og informationen.

I forbindelse med familierådslagningen indgår en samordner. Det er en neutral koordinator, som alene skal arrangere og være vært ved rådslagningen. I forberedelsesfasen mødes hun med forældrene og barnet eller den unge for at drøfte, hvem der findes i netværket, og hvem der ønskes deltagelse af. Desuden planlægges familierådslagningens praktiske forhold (invitation, sted, mad osv.). Samordneren kontakter og besøger de indbudte for at forklare om rådslagningen og udlevere de spørgsmål, familien skal tage stilling til.

Selve familierådslagningen falder i tre trin:

1. trin – informationsdelen: Velkomst, information om mødets tre trin, information om undersøgelse, problemstilling, spørgsmål og rammesætningen. Mulighed for at stille

spørgsmål, samordneren er ordstyrer og afslutter trin 1 ved at sikre, at familien har forstået opgaven, spørgsmålene, og at socialrådgiveren kan tilkaldes hvis nødvendigt.

2. trin – familiens private formulering af handlingsplanen: Familien udarbejder – uden offentlig deltagelse – handlingsplanen. Familien formulerer handlingsplanen skriftligt, og der er mulighed for at få støtte fra socialrådgiver og samordner, der sidder uden for lokalet. Hele den udvidede familie – i form af slægt, venner og andre personer, der er psykologisk betydningsfulde for barnet - skal så vidt muligt blive enige om handlingsplanen.
3. trin – godkendelse af handlingsplanen: Samordner er mødeleder, familien fremlægger handlingsplan, socialrådgiver spørger ind til planen, sikrer konkretisering og forhandler evt. med familien. Uenigheder eller væsentlige forhold, som mangler en afklaring, leder familien tilbage til trin 2. Socialrådgiveren godkender planen eventuelt efter en privat pause med opbringninger osv. Samordneren sikrer forståelse af og enighed om handlingsplanen, at aftaler om bl.a. opfølgning er på plads, at planen underskrives og afslutter selve rådslagningen.

Herefter følger iværksættelses- og opfølgningsfasen, hvor familien og forvaltningen iværksætter hver deres del af handlingsplanen. Socialrådgiveren følger udviklingen. Der afholdes opfølgningsmøder i form af ny familierådslagning eller traditionelt opfølgningsmøde. Dagsordenen herfor planlægges i samarbejde mellem forældre og socialrådgiveren.

Dokumentation af indsatsens betydning for brugerne

De fleste forældre og socialrådgivere tilkendegiver i en spørgeskemaundersøgelse, at barnet har fået en bedre handleplan, end det ellers ville have fået. Hvad, det betyder konkret, er dog ikke nærmere angivet. Der er således ingen dokumentation af, at brugernes holdning eller adfærd er ændret. At barnet har fået en bedre handleplan dokumenterer, at de professionelles adfærd over for brugerne er ændret.

Processen omkring familierådslagningen og samarbejdet mellem forvaltning og familie vurderes i samme spørgeskemaundersøgelse af forældre og den udvidede familie som godt, idet forholdet mellem forvaltning og familie bliver mere ligeværdigt, og forældrene føler sig i højere grad som partshavere i beslutningerne om deres børn. Socialrådgiverne finder familierådslagning udfordrende, idet den fordrer, at socialrådgiveren er parat til at give et større ansvar til familien.

Dette sker i takt med, at socialrådgiverens fokus ændres fra løsning til proces og fra problem til ressourcer. Disse forhold indikerer, at familierådslagning kan forbedre samarbejdet mellem forvaltning og familie.

Evaluerings nr. 43, "Koordineret indsats for udvalgte familier – et projektforsløb fra januar 2002 til maj 2002"

Formål

Formålet med projektet er at styrke det tværfaglige samarbejde for at kunne give familier med problemer den optimale støtte ved, at de professionelle offentlige samarbejdspartnere:

- får klarhed omkring roller, opgaver og kompetencer
- får en fælles ansvarlighed eller holdning i forhold til familierne
- får en fælles forståelse af problemet
- udvikler hensigtsmæssige samarbejdsformer

Programteori

Programteorien siger, at hvis samarbejdsrelationerne er tydelige for familie og for samarbejdspartnere, så frigives der hos familien ressourcer til at arbejde med problemstillingen. Følgende citat underbygger programteoriens logik: *"Når moderen ved, at de professionelle taler sammen, frigives ressourcer hos moderen. Hun behøver ikke fortælle det samme alle steder, hvorved dialogen udenom moderen mellem de professionelle bliver støttende for familien"*.

Beskrivelse af indsatsen

Projektet har taget afsæt i at styrke samarbejdet mellem tre familiers professionelle. Det vil sige medarbejdere fra socialforvaltningen (familiebehandlere, familierådgivere og sagsbehandlere), pædagoger fra daginstitutioner, SFO og fritidshjem, lærere og viceskoleinspektør fra skolen, PPR (psykologer og talepædagog), sundhedsplejerske, Politiets ungdomsgruppe, amtskonsulent, ungdomskonsulent fra Ungdomscentret, aktiveringsmedarbejder fra Bøgekilde⁹. Hertil kommer fagpersoner fra de § 40 stk. 2 foranstaltninger familierne er bevilliget: Lærer fra kostskole, medarbejdere fra socialpædagogisk opholdssted, Pædagoger fra aflastningsinstitution, plejefamilie,

⁹ Bøgekilde vejleder, afklarer og opkvalificerer personer med begrænset erhvervsevne og kendskab til det danske arbejdsmarked med henblik på udslusning til job.

socialrådgiver fra Familiehuset og kontaktpersoner. Den indirekte målgruppe har været de familier, som blev udvalgt efter følgende kriterier: multiproblemfamilier, minimum 3 børn (både skole og førskolebørn) og mange professionelle samarbejdspartnere.

Indsatsen søgte at sætte en proces i gang, hvor den enkelte samarbejdspartner fik skærpet opmærksomheden på egen rolle og kompetence, og fik tilført viden omkring andre samarbejdspartneres forventninger til dennes arbejde i et stort professionelt netværk. Hensigten var, at denne proces kunne være til gavn for den enkelte familie, idet de professionelle omkring familien, ville opnå en større fælles forståelse for familiens problematik, og derigennem få justeret deres forventninger til såvel samarbejdspartneres arbejde som til familiens udviklingspotentiale.

Inden indsatsen blev iværksat, gav familierne skriftligt samtykke til, at kursusedtagerne kunne udveksle relevante oplysninger om deres familie i forhold til at styrke det tværfaglige samarbejde.

Herefter indgik alle samarbejdspartnerne for hver af de tre familier i et 2-dages kursusforløb. Den første kursusdag bestod af teoretisk oplæg fra ekstern faglig konsulent. Det teoretiske omhandlede følgende:

- Marginalisering og polarisering
- Komplexitet og systemorientering
- Stigende serialitet i sagsarbejdet
- Faseteorier og mønsterbrydning
- Ny socialiseringsmodel – dobbeltsocialisering
- Paradoksproblemet – at de unges eller børnenes adfærd støder andre fra sig, samtidig med at de har brug for nærhed og positive, udviklende relationer.
- Resilienceforskning – viden om børn, der klarer sig godt på trods af ringere familiære forudsætninger.
- Relationernes betydning – børns udvikling finder sted i relation til andre byggede på aktiviteter og følelsesmæssig involvering.

Den anden kursusdag gik med drøftelse af den konkrete familie sat i relation til det teoretiske oplæg. Her har de professionelle skulle finde ud af, hvordan de kan inddrage og anvende deres viden til en ressourceorienteret indsats sammen med familien. Ved at involvere fagpersoner har

metoden bestået i at skabe et forum for en ressource og udviklingsorienteret tilgang, således at børn og forældre støttes til at øge egne ressourcer og udvikle kompetencer. Dette søges nået gennem pædagogisk arbejde, tværfagligt samarbejde, samarbejde med familierne og netværksarbejde. Der er også arbejdet med en tidslinie over familiens historie for at skabe en fælles forståelse for familien og dens udviklingspotentiale.

Dokumentation af indsatsens betydning for brugerne

Mere end 3 af 4 professionelle tilkendegiver i en spørgeskemaundersøgelse at have opnået større klarhed over deres egne roller og opgaver og opfatter deres rolle som værende kompenserende, idet de har opnået en større forståelse for familiens ressourcer. Samarbejdspartnerne har herved ændret syn på familien, hvilket har resulteret i ændrede krav til familien, et mere realistisk ambitionsniveau i forhold til hinanden og familiens udviklingspotentiale, dvs. ændret forståelse af og adfærd over for familien.

Der har fra samarbejdspartnerne været et stort behov for at delagtiggøre hinanden i erfaringer, frustrationer og succes'er i forhold til den konkrete familie. Det tværfaglige samarbejde er blevet mere hensigtsmæssigt og fleksibelt, som følge af øget fokus på tværfagligt samarbejdes muligheder og barrierer. Herved er kontakten mellem samarbejdspartnerne styrket. Der er dog ikke dokumentation for, at familierne, dvs. brugerne, har fået det bedre som følge af denne indsats i form af ændret holdning til egen livssituation eller ændret adfærd, bl.a. fordi projektet kun har løbet over 5 måneder.

Efter gennemgangen af de enkelte perspektivrige projekter analyseres indholdet i disse i forhold til væsentlige forhold ifølge forskning for at a) opnå et velfungerende tværfagligt samarbejde, og b) en indsats indenfor socialt arbejde kan virke.

Perspektivering

Først præsenteres lovgivning og centrale forhold omkring forskning i tværfagligt samarbejde. Herefter holdes de 5 projekter op imod de centrale forhold for at sikre et velfungerende tværfagligt samarbejde. Efterfølgende vurderes projekternes opfyldelse af væsentlige forhold af betydning for at, en indsats på det sociale område med udsatte børn og deres familier kan virke. Til sidst vurderes de 5 projekters perspektivrighed i forhold til bekæmpelse af negativ social arv med baggrund i

dokumentation af indsatsens betydning for brugerne, opfyldelse af væsentlige forhold for, at en indsats kan virke og centrale forhold omkring tværfagligt samarbejde.

Tværfagligt samarbejde inden for det sociale område

Det sociale arbejde er et felt, hvor nogle børn og deres forældre har brug for hjælp. Denne hjælp kan ydes af en række fagpersoner. Der er imidlertid ikke en enkelt fagperson, der kan yde hele hjælpen. Følgende bidrager med hjælp via sin specifikke faglighed: Socialrådgiveren, psykologen eller talepædagogen fra PPR, sundhedsplejersken, pædagogen, læreren og dagplejerne. I forhold til gravide og spædbørn er jordmødre og sygeplejersker også relevante samarbejdspartnere. Hertil kommer også praktiserende læger.

Lovgivningen

I lov om social service har det siden 1993 været et krav, at der forud for en foranstaltning skulle gennemføres en undersøgelse af barnets og familiens forhold. I § 38 forpligtes socialrådgiveren til at arbejde tværfagligt ved gennemførelse af denne undersøgelse, idet det hedder: *”Kommunen skal som led i denne undersøgelse inddrage de fagfolk, som allerede har viden om barnets eller den unges og familiens forhold. Dette kan ske ved at inddrage sundhedsplejerske, pædagoger, psykologer, lærere eller andre”*. Herudover forpligter § 37a også kommunerne til tværfagligt samarbejde via oprettelse af tværfaglige teams.

I lov om forebyggende sundhedsordninger for børn og unge er det et krav, at der i kommunen nedsættes en tværfaglig gruppe til at koordinere den sundhedsforebyggende indsats i forhold til børn og unge med særlige behov.

Tavshedspligten er et væsentligt aspekt i det tværfaglige samarbejde, idet medarbejderne samarbejder om vanskelige og følsomme sager. Grundsynspunktet i den ministerielle vejledning om tavshedspligtsbestemmelsen i lovgivningen¹⁰ er, at reglerne om tavshedspligt ikke bør være et problem, fordi man gennem samarbejde med forældre kan og bør sikre sig, at de er indforståede med den udveksling af oplysninger, der finder sted. Lovens undtagelsesbestemmelser¹¹ kan dog

¹⁰ Reglerne om tavshedspligt for offentligt ansatte findes i straffeloven (§ 152 og 264d), forvaltningsloven (§ 27 - § 31) og lov om social service.

¹¹ Inden der udveksles oplysninger via undtagelsesbestemmelsen skal fagpersonen for det første sikre sig, at hun har gjort alt, hvad hun kan for at opnå en god dialog med forældrene og for det andet sikre sig, at det bidrager væsentligt til løsningen af problemerne at udveksle oplysninger om en familie og deres barn på tværs af arbejdspladser uden

benyttes, hvis forældrene ikke vil indgå i et samarbejde, og der er behov for, at der bliver foretaget en indsats af hensyn til barnet eller den unge (Yndigegn, 1999:102).

Lovgivningen pålægger således kommunerne, at samarbejde tværfagligt om børn og unge med særlige behov, og regulerer indholdet heri gennem pålæg om samarbejde med forældrene i videst mulige omfang, og en tavshedspligt, der kun tillader udveksling af oplysninger, når det er nødvendigt for sagen.

Formål med tværfagligt samarbejde

Formålet med det tværfaglige samarbejde er overordnet at medvirke til at højne kvaliteten af det faglige arbejde. Det sker ved, at den enkeltes indsats bliver mere synlig, når det sker i samarbejde med andre, og at faggruppernes indsats koordineres.

Mere konkret sigter det tværfaglige samarbejde på at

- hæve kvaliteten i arbejdet ved, at flere forskellige fagpersoner ser på en sag.
- fremme samarbejdet mellem forskellige faglige kulturer.
- Tværfaglige og tværsektorielle team kan udvikle sig til arenaer for kompetenceudvikling og øge vidensniveauet.
- muliggøre tidligere indsats (Yndigegn, 1999: 32).

Definition af tværfagligt samarbejde

Det tværfaglige samarbejde indebærer, at fagpersoner i fællesskab belyser en sag, arbejder sammen om den med hver deres specifikke indgangsvinkel og lærer hinandens fagterminologi og begrebsverden at kende. Herved er den enkelte fagperson fortsat i stand til at se sagen med egne faglige briller, men med viden om og forståelse for hvilke aspekter, der relaterer sig til de øvrige fagpersoners arbejdsområde.

Det gode tværfaglige samarbejde

familiens samtykke. Ansatte i kommunens forvaltning og i kommunale institutioner (ansatte i børnhaver, vuggestuer og fritidsklubber og kommunale dagplejere) må videregive både private og personlige oplysninger uden samtykke til førnævnte grupper af ansatte. En folkeskole (inkl. skolefritidsordning) er en selvstændig myndighed og dermed ikke en del af kommunen. Lærere og pædagoger på en skole må uden samtykke kun videregive personlige oplysninger til fagpersoner uden for skolen eller fritidsordningen, og oplysningerne skal være nødvendige for, at modtageren kan udføre sit arbejde. For yderligere se ”Hvad må du sige? Udveksling af fortrolige oplysninger i forebyggende tværfagligt samarbejde om børn og unge”, Socialministeriet, september 2005.

I forbindelse med tværfagligt samarbejde bør følgende forhold være beskrevet ved iværksættelsen:

- Hensigten med samarbejdet – herunder at mål og rammer er beskrevet og ligger fast.
- Hvem der er målgruppen blandt børn og unge og fælles problemforståelse.
- Teammedlemmernes magt og indflydelse er nogenlunde lige stor.
- Konflikter i teamet er saglige og faglige – ikke personlige.
- Teamet arbejder effektivt og velorganiseret, uden at være overstruktureret.
- Teamets medlemmer har klare og entydige roller – de skal kende og vedkende sig deres faglighed (Yndigegn, 1999: 249).
- De enkelte fagpersoner har realistiske forventninger til det tværfaglige samarbejde (Yndigegn, 1999:166).

Grundreglen er, at arbejdsfordelingen er formålsbestemt og hensynet til opgaveløsning og målopfyldelse afgør, hvem der gør hvad. Det er også vigtigt, at udviklingen af det tværfaglige samarbejde af medarbejderne opleves som en udvikling af arbejdets kvalitet. Det er grundlaget for, at der kan udvikles engagement og nytænkning i det faglige indhold (Yndigegn, 1999:209).

Betydning af tværfagligt samarbejde for indsatsernes virkning

Forskning i hvilke indsatser, der virker på det sociale børneforsorgsområde, viser – i form af et litteraturstudie af Axelsen (2001) - at fem forhold er væsentlige for, at en indsats virker:

- At der sættes ind så tidligt som muligt.
- At indsatsens varighed modsvarer problemets karakter og omfang.
- En flerstrengt intervention, hvor der sættes ind samtidigt på flere områder og niveauer (over for barnet, i familien, i barnets institutioner og kammeratgrupper samt over for familiens socioøkonomiske forhold).
- At indsatsen integreres i barnets nærmiljø.
- At der foretages en grundig undersøgelse af barn og familie, inden en foranstaltning iværksættes.

I forhold til disse fem forhold er det tværfaglige samarbejde af væsentlig betydning for alle og dermed af betydning for, om en indsatsen har en positiv virkning på barnet og familiens udvikling. Samlet gælder det således, at et velfungerende tværfagligt samarbejde er centralt for at bekæmpe negativ social arv over for udsatte børn og unge.

Forskning og projekter om tværfagligt samarbejde

Projekternes håndtering af væsentlige forhold for et velfungerende tværfagligt samarbejde

De tværfaglige projekter har arbejdet med flere forhold, som ifølge forskning er centrale for et velfungerende tværfagligt samarbejde. Det indikerer, at projekterne generelt er rettet mod væsentlige forhold.

Deltagelse af relevante faggrupper i det tværfaglige samarbejde

I evaluering nr. 25, 41 og 43 er de relevante samarbejdspartnere involverede i projekterne om tværfagligt samarbejde: I evaluering nr. 25 består områdegupperne af institutionslederen, psykolog, sundhedsplejerske, sagsbehandler, forældrene og barnets voksne¹². I evaluering nr. 41 er konsulentfunktionen rettet mod lærere, pædagoger, dagplejere, sundhedsplejersker, hjemmesygeplejersker, hjemme-hos pædagoger, læger, sagsbehandlere, PPR, politi og SSP. I evaluering nr. 43 er medarbejdere fra socialforvaltningen (familiebehandlere, familierådgivere, sagsbehandlere fra Special Bistand og Social Bistand), pædagoger fra daginstitutioner, SFO og fritidshjem, lærere og viceskoleinspektør fra skolen, PPR (psykologer og talepædagog), sundhedsplejerske, Politiets ungdomsgruppe, amtskonsulent, ungdomskonsulent fra Ungdomscentret, aktiveringsmedarbejder, pædagoger fra FO-klub inddraget. Hertil kommer fagpersoner fra de § 40 stk. 2 foranstaltninger familierne er bevilliget: Lærer fra kostskole, medarbejdere fra socialpædagogisk opholdssted, pædagoger fra aflastningsinstitution, plejefamilie, socialrådgiver fra familiehus og kontaktpersoner. Hermed er de faggrupper involverede i projekterne, som i forskellig form kan bidrage med viden om og støtte til familierne.

Målgruppe og problemforståelse

I evaluering nr. 25, 41 og 43 har fagpersonerne været på kurser, som giver indsigt i metoder til tværfagligt samarbejde og viden om målgruppen. Et element i kurserne er at tilføre de professionelle den nyeste og mest relevante viden om målgruppen. Dette er centralt for det første for, at den mere præcise målgruppe for indsatsen kan afklares og en fælles problemforståelse kan opbygges. Væsentligheden heraf skyldes, at der både indenfor samme faggruppe og mellem faggrupper kan være betydelig uenighed om målgruppe og problemforståelse. Det gælder blandt

¹² Den dagplejer, pædagog eller lærer, som kender barnet bedst.

andet mellem pædagoger, socialrådgivere, sundhedsplejersker og lærere (Ejrnæs, 2004; Yndigegn, 1999). Yndigegn (1999:206) påpeger, at efteruddannelse også er betydningsfuldt af hensyn til a) at reducere den modvilje, der kan opstå blandt deltagerne i forhold til, om de magter omstillingen og b) at skabe motivation og tryghed i omstillingsprocessen til tværfagligt eller tværsektorielt samarbejde.

Målgruppeafklaringen er også central, fordi lovgivningen er vag. Det gør, at der er stort råderum til primært socialrådgiverne til at afgøre, hvornår en problemstilling – eksempelvis omsorgssvigt – kræver handling fra kommunens side. Flere undersøgelser viser i denne sammenhæng, at grænsen for, hvornår en problemstilling er af en karakter, der kræver handling, varierer mellem både forskellige socialrådgivere og de øvrige relevante faggrupper i det tværfaglige samarbejde omkring udsatte børn og deres familier (bl.a. Ejrnæs, 2004; Birchall & Hallett, 1995). I forhold til de øvrige relevante faggrupper¹³ er denne problemstilling væsentlig at håndtere, så alle reagerer med kontakt til familien, henvisning af familien til et tilbud eller underretning af socialforvaltningen, når de samme kriterier er opfyldt. Derfor er der i eksempelvis Evaluering nr. 41 gennem konsulentfunktionen arbejdet meget med samarbejdspartnernes personlige og faglige forudsætninger for at reagere tidligt på tegn på alkoholproblemer i familier. Dette må med baggrund i førnævnte resultater om uenighed internt og mellem faggrupper omkring, hvornår en sag har en karakter, som kræver offentlig handling, fremhæves som centralt for, at hele målgruppen – og ikke kun en del af den – kan modtage indsatsen.

I forhold til de professionelles underretningspligt er denne problemstilling også væsentlig. Servicelovens § 35 siger, at offentligt ansatte har pligt til at underrette kommunen, når de i forbindelse med deres virke bliver bekendt med forhold for et barn eller en ung under 18 år, der giver formodning om, at barnet eller den unge har behov for særlig støtte. Her er det væsentligt, at der er gjort en indsats for, at de relevante professionelle har et fælles billede af, hvilke karakteristika disse børn eller unge skal have for, at de professionelle skal indberette sagen til kommunen. Egelund & Sundell (2001) viser, at anvendelse af underretningspligten bl.a. er afhængig af personlige faktorer: Personer, der a) er trænet i at identificere risikobørn, b) har en højere uddannelse, c) har længere arbejds erfaring, d) selv har børn og e) oplever, at det vil gavne barnet, underretter hyppigere sager til socialforvaltningen. Personer, der er bekymrede for personligt

¹³ Bl.a. lærere, pædagoger, dagplejere, sundhedsplejersker, hjemmesygeplejersker, hjemme-hos pædagoger, læger, sagsbehandlere, Pædagogisk Psykologisk Rådgivning, politi og SSP.

ubehag eller har ringe tiltro til myndighedens arbejde¹⁴, har mindre tilbøjelighed til at underrette socialforvaltningen om et risikobarn. Her er efteruddannelse og tværfaglige drøftelser, der forøger de professionelles viden om målgruppen og problemets konsekvenser for børnene i familierne og træner dem i at identificere risikobørn, således væsentlig for at motivere de professionelle til at rette henvendelse til forældrene omkring problematiske forhold eller underrette kommunen herom. Det gør underretning mindre afhængigt af den enkeltes personlige erfaringer. Af evaluering nr. 41 fremgår det, at der er arbejdet med disse forhold i projektet i forbindelse med konsulentfunktionen. Resultaterne heraf indfinder sig dog ikke uden en ihærdig og vedvarende indsats. Derfor er der også i dette projekt fortsat behov for at arbejde med de professionelles færdigheder til at reagere på alkoholproblematikken, hvilket indebærer fortsat arbejde med de professionelles personlige grænser i forhold til alkohol og øget viden og indsigt i området.

Afklaring af roller og opgaver

Som en del af de kurser de professionelle deltager i, er der afsat tid til at afklare roller og opgaver imellem sig. I denne sammenhæng formidles gensidigt viden om hinandens respektive fagligheder. En viden som mange professionelle ikke har i udgangspunktet. Derfor er det meget centralt, at tværfaglige projekter rummer tid og prioritering af denne afklaring af de forskellige faggruppers roller og kompetencer. I denne forbindelse bør tendensen til fordomme og negative holdninger til andre samarbejdspartnere i det tværfaglige samarbejde også nævnes. Både Ejrnæs (2004) og Yndigegn (1999) finder, at de er til stede mellem de involverede faggrupper på børneområdet. Yndigegn (1999) viser, at de kan kommes til livs via tværfaglig efteruddannelse. I evaluering nr. 25, 41 og 43 har der i forbindelse med kurserne været mulighed for at afklare roller og opgaver mv. Evaluering nr. 25 viser også, at de professionelle har brug for tid, viden og erfaringer for at vænne sig til arbejdsbetingelserne, som den nye samarbejdsmodel – områdegruppesystemet – fører med sig.

Familien i centrum

I både evaluering nr. 25 og 42 introduceres formelle beslutningsmodeller, som sikrer, at familien inddrages i fastlæggelsen af behandlingsforløbet. Dette sker via henholdsvis områdegruppesystemet og familierådslagning. Hermed undgås et problem, som kan opstå i forbindelse med tværfagligt samarbejde – at familien bliver sekundær, fordi det tværfaglige samarbejde i sig selv bliver det

¹⁴ Eksempelvis på grund af erfaringer med, at underretninger ikke undersøges i socialforvaltningen, og at afsenderen af underrettelsen dermed ikke føler, at hendes indsats tages seriøst.

primære i form af at få det til at fungere eller at fremme egne personlige eller faglige prioriteter indenfor samarbejdet (Egelund & Sundell, 2001: 200ff). I evaluering nr. 41 og 43 virker det også som om, at det er lykket at fastholde familien som det centrale i det tværfaglige samarbejde.

Ligeværdighed og saglighed

I områdegruppesystemet i evaluering nr. 25 tages også hånd om et andet væsentligt forhold til sikring af et godt og ligeværdigt samarbejde mellem de professionelle (Yndigegn, 1999). Under møderne i områdegrupperne er alle professionelle formelt stillet lige i forhold til adgang til at tale. Dette sker gennem en mødeleder og interviewer, som sikrer, at sagen er i fokus og behandles fagligt (Yndigegn, 1999). I forbindelse med indførelsen af områdegruppesystemet har lederne af institutionerne i flere tilfælde været utilfredse med at skulle udføre referentopgaven til møderne. I forhold til at skabe ligeværdighed mellem deltagerne i områdegrupperne har initiativtagerne til systemet herved reduceret den magt og autoritet, som institutionslederen har i andre sammenhænge, så den ikke overføres til områdegruppen. Hermed er medlemmerne af områdegruppernes magt og indflydelse gjort mere lige. Det giver et bedre udgangspunkt for, at alle får mulighed for at bidrage med deres viden, og at diagnoserne på møderne udledes med baggrund i den faglige viden, de enkelte professionelle bidrager med.

Evaluering nr. 42 om familierådslagning tager fat om ligeværdighed mellem familie og forvaltning. Den fremmes ifølge forældre og den udvidede families vurdering af familierådslagning, idet rådslagningen gør forholdet mellem familie og forvaltning mere ligeværdigt og bidrager til, at forældrene i højere grad føler sig som partshavere i beslutningerne om deres børn. Ligeværdigheden er bl.a. en konsekvens af, at socialrådgiverne har været parate til at give et større ansvar til familien. Dette er sket i takt med, at socialrådgiverens fokus er ændret fra løsning til proces og fra problem til ressourcer. Disse forhold indikerer, at familierådslagning kan forbedre samarbejdet mellem familie og forvaltning i sager om udsatte børn og deres familier.

Helhedsorienteret og koordineret indsats

Nytten af tværfagligt samarbejde ligger i, at nogle familier kommer i kontakt med mange forskellige instanser, og at der derfor er forskellige fagpersoner, der hver især kan bidrage med observationer om en familie. For at udvikle en mere dækkende, helhedsorienteret forståelse, må de

forskellige faggruppers¹⁵ aspekter forenes. Problemernes kompleksitet gør dette nødvendigt. Forudsætningen herfor er, at de personer, der har iagttagelser og viden at bidrage med, er med til at sætte puslespillet sammen (Yndigegn, 1999: 38). I evaluering nr. 43 synliggøres det hvor mange professionelle, der kan være tilknyttet en familie, og dermed hvor stort et behov, der er for gensidig orientering og koordinering af de forskellige parterers indsats. Hermed sikres en helhedsorienteret og koordineret indsats over for familien. I evaluering nr. 25 er koordinering og helhedsvurdering også centrale forhold på møderne i områdegrupperne.

Realistiske forventninger

Yndigegn (1999:166) nævner, at det gode tværfaglige samarbejde fremmes, hvis fagpersonerne har realistiske forventninger til det tværfaglige samarbejde. Evaluering nr. 43 beskriver, at det tværfaglige samarbejde har givet de professionelle et mere realistisk ambitionsniveau i forhold til hinanden og – ikke mindst - familiens udviklingspotentiale. Hermed er målsætningerne for de enkeltes indsats også afstemt, så ambitionsniveauet er fastsat i fællesskab mellem de professionelle, så familien møder lignende forventninger fra de involverede professionelle.

Sammenfatning

Evaluering nr. 25, 41 og 43 viser, at disse tre projekter retter sig mod flere væsentlige forhold for at få det tværfaglige samarbejde til at fungere. Evaluering nr. 42 omhandler to af de væsentlige forhold, mens evaluering nr. 13 ikke omfatter oplysninger om nogen af disse forhold.

Projekternes opfyldelse af væsentlige forhold for, at en indsats kan virke

Indsætterne i evaluering nr. 41 og 43¹⁶ kan holdes op imod de fem forhold, som Axelsen (2001) opstiller for, at en indsats virker:

At der sættes ind så tidligt som muligt

I evaluering nr. 41 er flere forhold rettet mod at sikre en tidlig indsats:

- Konsulentfunktionen inddrager de mange relevante professionelle med forskellige kontaktpunkter til familier med alkoholmisbrug i deres daglige virke for at arbejde med deres

¹⁵ Som typisk også er institutionsrepræsentanter.

¹⁶ Evalueringerne af projekt nr. 13, 25 og 42 giver ikke mulighed for at vurdere, i hvor høj grad disse projekter opfylder de fem kriterier for, at en indsats kan virke.

personlige holdninger til alkohol for at få dem til at handle tidligt på de tegn på problemer, der er hos familier med alkoholmisbrug.

- Behandlingen i hjemmet er mere anonym end på et behandlingscenter, hvilket skal få flere familier til at henvende sig med ønske om behandling.
- Behandlingstilbuddet rettes mod hele familien, fordi pårørende – typisk samleveren – tidligere erkender misbrugerens behov for hjælp.
- Der er gjort en stor indsats via møder med samarbejdspartnere, presseomtale og udgivelse af brochure for at informere samarbejdspartnere og borgere generelt om behov og mulighed for en tidlig indsats.

Indsatsen har betydet, at mere end 2 af 3 familier i behandling selv har henvendt sig eller er henvist af andre professionelle end sagsbehandlere.

Evaluerings nr. 43 omhandler ikke dette forhold.

At indsatsens varighed modsvarer problemets karakter og omfang

I evaluering nr. 41 angives ikke nogen tidsmæssig eller tyngdemæssig afgrænsning af indsatsen, hvorfor den kan modsvare problemets karakter og omfang. Indsatsen er rettet mod hele familien, fordi problemets omfang og karakter involverer alle familiens medlemmer. At dømme ud fra dokumentationen af indsatsens betydning for brugerne er der også her indikationer af, at indsatsen leder til reduceret alkoholforbrug, bedre samvær med samlever og børn, og at børnene også vurderes at trives bedre og dermed, at indsatsens varighed og omfang matcher problemet.

Evaluerings nr. 43 omhandler tilbud til 3 multiproblemfamilier med flere børn. Indsatsen involverer socialforvaltningen, daginstitutioner og skole, Psykologisk Pædagogisk Rådgivning, sundhedsplejerske og kostskole, socialpædagogisk opholdssted, aflastningsinstitution, plejefamilie og familiehus. Indsatsens omfang i evaluering nr. 43 synes således at modsvare problemets omfang.

En flerstrengt intervention, hvor der sættes ind samtidigt på flere områder og niveauer

I evaluering nr. 41 og 43 er indsatsen flerstrengt: I evaluering nr. 41 er indsatsen rettet mod alle medlemmerne af familien, og den ydes i form af både samtaler, gruppebehandling og internatkurser. I evaluering nr. 43 fremgår det af de nævnte samarbejdspartnere omkring de tre familier, at indsatsen er flerstrengt og rettet mod flere områder og niveauer. Samarbejdspartnere er bl.a. fra socialforvaltningen, daginstitutioner, SFO, fritidshjem, lærere og viceskoleinspektør samt eksterne

samarbejdspartnere fra kostskole, socialpædagogisk opholdssted, aflastningsinstitution, plejefamilie og kontaktpersoner.

At indsatsen integreres i barnets nærmiljø

Integrationen af indsatsen i barnets nærmiljø sker i evaluering nr. 41 via en indsats i hjemmet og opmærksomhed fra barnets daginstitution eller skole, mens den i evaluering nr. 43 inkluderer børnenes familier og professionelle fra lokale institutioner og støttetilbud.

At der foretages en grundig undersøgelse af barn og familie, inden en foranstaltning iværksættes

Den grundige undersøgelse gennemføres i evaluering nr. 41 i visitationsfasen, og der laves herefter mundtlig eller skriftlig kontrakt for hvert familiemedlem, der beskriver, hvad de ønsker at ændre og hvilke forandringer, de ønsker i familien. Undersøgelsen foretages i første omgang af de professionelle, som efter visitationen iværksætter behandling med afsæt i familiens ønsker.

Evaluering nr. 43 omhandler ikke dette forhold.

Sammenfatning

Evaluering nr. 41 opfylder i høj grad alle fem forhold for, at en indsats kan virke inden for socialt arbejde med udsatte børn og deres familier. Evaluering nr. 43 indeholder oplysninger, der viser, at 3 af 5 forhold opfyldes. De resterende to forhold er der ikke oplysninger om.

Endelig vurdering af projekterne

Med baggrund i projekternes dokumentation af indsatsens betydning for brugerne, opfyldelse af centrale forhold relateret til tværfagligt samarbejde og væsentlige forhold for, at en indsats i det sociale arbejde med udsatte børn kan virke, er evaluering nr. 41 et perspektivrigt projekt: Der er dokumentation af, at projektet har betydning for målgruppen i form af ændret adfærd i overensstemmelse med programteorien. Projektets indsats retter sig mod flere af de centrale forhold for at skabe velfungerende tværfaglige samarbejder. Projektets indsats opfylder i høj grad alle fem forhold af betydning for, at en indsats kan virke i det sociale arbejde med udsatte børn.

Der er ingen delvist perspektivrige projekter.

De resterende fire evalueringer er potentielt perspektivrige:

- Evaluering nr. 13 kan dokumentere, at brugernes holdning er positiv over for rullende indskoling. Evalueringen rummer hverken oplysninger om centrale forhold for at få det tværsektorielle samarbejde mellem børnehaver og henholdsvis skole og SFO'ere til at fungere eller oplysninger, om at indsatsen opfylder de væsentlige forhold for, at en indsats kan virke på området for socialt arbejde med udsatte børn.
- Evaluering nr. 25 kan dokumentere, at indsatsen overfor brugerne i nogen grad er ændret som følge af områdegruppesystemet, hvor alle børn med særlige behov modtager støtte, inden de kommer i børnehaveklasse. Men der er ingen dokumentation af, at brugerne har ændret holdning eller ændret adfærd til egen livssituation. I forhold til at fremme et velfungerende tværfagligt samarbejde har projektet omhandlet flere af de centrale forhold herfor. Evalueringen indeholder ikke oplysninger, om indsatsen opfylder de væsentlige forhold for, at en indsats kan virke på området for det sociale arbejde med udsatte børn.
- Evaluering nr. 42 dokumenterer ikke, at brugerne har ændret holdning eller adfærd som følge af indsatsen. Der er dog dokumentation for, at adfærden - i form af de professionelles relation til brugerne - har ændret sig som ønsket. I forhold til de væsentlige forhold for at skabe velfungerende tværfaglige samarbejde, og at indsatsen kan virke, indeholder evalueringen få beskrivelser, som dog er positive.
- Evaluering nr. 43 opfylder 3 af 5 væsentlige forhold for, at en indsats kan virke i det sociale arbejde med udsatte børn og deres familier. Evalueringen omhandler også flere væsentlige forhold for at fremme et velfungerende tværfagligt samarbejde. I forhold til dokumentation af, at indsatsen har betydning for brugerne, findes der ingen dokumentation heraf. Der findes dog dokumentation for, at de professionelle har ændret holdning til brugerne og har ændret adfærd i relationen med dem.

I forhold til den særegne problemstilling i forhold til tværfagligt samarbejde har projekterne generelt fokus på centrale forhold til fremme af velfungerende tværfaglige samarbejder:

- Inddragelse af de relevante faggrupper, fælles målgruppeafgrænsning og problemforståelse, afklaring af roller og opgaver, ligeværdighed og saglighed i sagsbehandlingen, helhedsorienteret og koordineret indsats mellem de involverede aktører og realistiske forventninger.
- At familierne er i fokus og omdrejningspunkt i samarbejdet.

Samlet er der et perspektivrigt projekt og fire potentielt perspektivrige projekter til bekæmpelse af negativ social arv inden for området tværfagligt samarbejde.

Tidlig indsats til gravide og familier med (spæd)børn

Indledning

Der er 14 projekter rettet mod at styrke den tidlige indsats ved at forebygge fejludvikling i den tidlige relation mellem forældre og barn. Det sker gennem indsatser, som søger at gøre familien i stand til at skabe en bæredygtig relation til deres børn. Alle projekter er rettet mod børn under 2 år, men modtager dog også familier med børn op til 7 år.

Af de 14 projekter er fire projekter perspektivrige i forskelligt omfang med baggrund i evalueringernes kvalitative beskrivelser af projektet og indsatsen, dokumentation af indsatsens betydning for brugerne og karakteristika ved indsatsens indhold. Det drejer sig om:

- Evaluering nr. 16, *"Fremtidens børn. Evalueringsrapport. En tidlig forebyggende indsats rettet mod gravide og småbørnsfamilier med væsentlige behov for støtte"*.
- Evaluering nr. 22, *"Ung og Forælder"*.
- Evaluering nr. 29, *"Spædbarnsfamilieprojektet i Albertslund 1.8. 1998 - 31.1. 2001"*.
- Evaluering nr. 36, *"Familiehuset. En interviewbaseret effektundersøgelse af et psykoterapeutisk dagtilbud for småbørnsfamilier i Horsens"*.

Disse fire projekter vil først blive gennemgået med fokus på formål, programteori, indsats og dokumentation af indsatsens betydning enkeltvis. Herefter vil projekternes indsats blive sammenholdt med væsentlige forhold for, at en indsats kan virke i det sociale arbejde med udsatte børn.

De forhold, som er væsentlige for, at en indsats virker i det sociale arbejde med udsatte børn og deres familier, er som nævnt tidligere:

- At der sættes ind så tidligt som muligt.
- At indsatsens varighed modsvarer problemets karakter og omfang.

- En flerstrengt intervention, hvor der sættes ind samtidigt på flere områder og niveauer.
- At indsatsen integreres i barnets nærmiljø.
- At der foretages en grundig undersøgelse af barn og familie, inden der iværksættes en foranstaltning.

Præsentation af udvalgte projekter

Evaluerings nr. 16, Fremtidens børn. Evalueringsrapport. En tidlig forebyggende indsats rettet mod gravide og småbørnsfamilier med væsentlige behov for støtte”.

Formål

Formålene med projektet er følgende:

- At yde en tværfaglig, forebyggende og intensiv indsats over for den gruppe af gravide eller forældre, som i forbindelse med graviditet, fødsel og spædbarnstid har sociale vanskeligheder, som forhindrer eller svækker oprettelsen af en sund forældre-barn relation, som frygtes at skade barnets psykiske og personlighedsmæssige udvikling.
- At mindske antallet af anbringelser uden for eget hjem.
- At intensivere indsatsen i lokalområdet.

Programteori

Programteorien er følgende: Familien ses som en helhed, der er central for det enkelte barns trivsel og udviklingsmuligheder. Hvis forældrenes formåen er tilstrækkelig til at kunne imødekomme og reagere på barnets basale behov, kontakt eller samspil og barnets signaler, så sikres barnets udvikling og opfyldelsen af dets grundlæggende behov.

Beskrivelse af indsatsen

Indsatsen favner medarbejderkvalificering og et nyt behandlingstilbud:

Medarbejderkvalificering

Medarbejdernes kvalificering har bestået i a) at udvikle metoder til at styrke det tværfaglige og tværsektorielle samarbejde med de svageste stille børn og børnefamilier, b) deltagelse i et symposium om forskning og praksisudvikling i socialt arbejde, omsorg og pædagogik, c) Barn-forældre tilknytning og relation med fokus på helhedsvurdering af barnet og

forældreevneundersøgelse, d) særlige målgrupper såsom gravide misbrugere og børn i familier med misbrug, misbrug og misbrugsbehandling samt gravide og alkohol, d) lov og struktur i form af edb-kursus, introduktion til ny lovgivning og praktikvejlederkursus. I forbindelse med behandlingen af familierne modtog personalet løbende ekstern supervision.

Det nye behandlingstilbud

Selve behandlingsforløbet fulgte normalt følgende beskrivelse: I forbindelse med visitation til Fremtidens Børn udarbejdes en foreløbig arbejdskontrakt mellem Fremtidens Børn og familien. Efter visitation tilknyttedes 2 medarbejdere fra Fremtidens Børn hver familie. Efter 2-3 måneder drøftes den foreløbige arbejdskontrakt med udgangspunkt i åbne spørgsmål til forældrene, hvorefter der udarbejdes en individuel samarbejdskontrakt, som evalueres og revideres løbende for hver 2-3 måneder. Der arbejdes med afsæt i en arbejdskontrakt for, at forældrene bliver opmærksomme på de forandringer, der sker, at de udvikler sig, og at børnene får det bedre. Afslutningsfasen og rammerne for udfasning af behandling aftales i enighed mellem forældre og Fremtidens Børn – typisk på opfordring fra Fremtidens Børn. Til sidst udarbejdes en afslutningsrapport, hvor familien, det private og offentlige netværk, problemstillinger, ressourcer og behandlingsforløb beskrives. Med baggrund i denne afholdes et afslutningsmøde mellem rådgiver, sundhedsplejerske, projektleder og Fremtidens Børn, hvor der gøres status, og den fremtidige indsats diskuteres. Behandlingsforløbene varer i gennemsnit 10 måneder fra visitation til afslutningsmøde.

Behandlingstilbuddet stykkes individuelt sammen af følgende 7 elementer:

1. Omsorg, der gives gennem forståelse og opmærksomhed med henblik på at skabe tillid.
2. Samtale med fokus på at være konkret, opmærksom på sprogbrug, at give ros ved de små fremskridt, at undre sig højlydt, stille spørgsmål og være kærligt kontrollerende.
3. Undersøgelse af barnets fysik, psyke og sociale funktion samt forældre-barn-samspil.
4. Tydeliggørelse af familiens netværk gennem brug af netværksskema over personer, der kan udgøre en ressource eller blive en belastning.
5. Undervisning med fokus på at styrke forældrenes indsigt i og forståelse for barnets behov og reaktioner. Herudover søges forældrenes kompetence styrket gennem learning by doing.
6. Medarbejderne bruges som talerør for familien over for de offentlige samarbejdspartnere.
7. Koordinering og samarbejde mellem de involverede instanser for at skabe ro og afklare rolle- og ansvarsfordeling omkring de enkelte behandlingsforløb.

For at behandlingen kan få den tilsigtede effekt vægtes følgende kontekstforhold: Tid, tålmodighed, fleksibilitet, tilgængelighed samt omsorg og støtte til forældre og børn gennem involvering. Det vægtes også at ”gøre med” i stede for at ”tale til” familien og at komme ud, hvor familierne bor, for at se dem i egne omgivelser og få andre indtryk af familien.

Dokumentation af indsatsens betydning for brugerne

Der er dokumentation af, at størsteparten af børnene har fået det bedre, og at 3 af 4 forældre har øget deres forældreevne og derfor på egen hånd eller med en mindre offentlig indsats kan tage hånd om barnet. Denne vurdering er lavet af personalet med baggrund i udredningsværktøjet Børnelinealen. Hermed er der dokumentation for, at såvel børn som forældre har ændret adfærd.

Evaluering nr. 22, ”Ung og Forælder”

Formål

Formålet med projektet er en tidlig indsats til unge nybagte familier med særlig fokus på børneperspektivet. Herunder er målene at gøre forældrene til aktører i egen familie og få magt over eget voksenliv samt at støtte forældrene i at skabe en identitet gennem uddannelse og arbejde.

Programteori

Programteorien vedrører Det professionelle Rum, der bygger på et systemisk menneskesyn, hvor alle – familie og professionelle - gør deres bedste ud fra egne præmisser. Det stiller krav om et højt kommunikationsniveau, hvor sprogliggørelse i det faglige bagland er vigtig for, at alle føler sig set, hørt og forstået, og for at undgå en behandlingsmæssig overinvolvering i familien. Tidligere fungerede familierne ikke kun som en slags ledere (af alle de professionelle), men de skulle også sørge for, at alle de professionelle var informerede. Familierne forventedes i praksis både at kunne styre processen og samtidig være genstand for den selv samme proces. Hvis Det professionelle Rum kan forestå information og koordinering, af den indsats familien modtager, i stedet for familien, vil det give en lettelse til familien, så de kan få lov til at være en familie og få frigivet energi til at tage ansvar for sig selv.

Beskrivelse af indsatsen

Inden indskrivning gennemføres en § 38, stk. 2 undersøgelse af barnets forhold ved at inddrage de fagfolk, som allerede har viden om barnet, den unge eller familiens forhold. Dette kan ske ved at inddrage sundhedsplejerske, pædagoger, psykologer, lærere eller andre.

Behandlingen benytter følgende metoder:

- **Skriftlig samarbejdsaftale:** Med baggrund i § 38, stk. 2 undersøgelsen udfærdiges ved indskrivning en skriftlig samarbejdsaftale mellem familien og "Projekt Ung & Forælder"s familiebehandler. Gennem aftalen synliggøres familiens problemstilling, udviklingsønsker og det sikres, at familien får den ønskede hjælp og støtte i behandlingsforløbet. Samarbejdsaftalen bruges som et procesværktøj, der a) ændres efter behov, når en af parterne ønsker det, b) sikrer en ansvarsfordeling mellem familie og behandler, c) synliggør familiens udviklingsønsker til de professionelle samarbejdspartnere, som er involveret i behandlingsforløbet, så alle arbejder i den samme retning, og d) måler behandlingsindsatsen i forhold til om indsatsen er tilstrækkelig, og om den efterleves og udvikler familien.
- **Hjemmedag i familiens egen bolig** bruges som led i behandlingsopgaven til at møde familien i deres vante omgivelser, hvor familien er mere tryk og sikker, hvilket skaber gode forudsætninger for, at familien åbner op for familiebehandleren og dermed er modtagelig for udvikling og forandring. Her arbejdes med at gøre hjemmet klar til at rumme en baby og gøre forældrene klar til at stå alene med ansvaret for deres (nyfødte) barn.
- **Afspænding og bevægelse** bruges, fordi det er vigtigt at have det godt fysisk og psykisk og lære kroppens signaler at kende. Afspænding og bevægelse bruges til at skabe dialog med forældrene om sundhed og velvære og guide dem i gang med motionsformer, så deres livskvalitet højnes, og de derved får færre fysiske smerter.
- **Marte Meo Metoden**¹⁷ bruges til at forbedre kommunikationsmønstrene og styrke tilknytningen mellem forældre og børn ved at styrke den følelsesmæssige gensidighed i kommunikationen. Dette sker ved at rette forældrenes opmærksomhed mod barnets

¹⁷ Marte Meo betyder ved egen kraft. Metoden er videobaseret og bygger på udviklingsstøttende kommunikation. Metoden er meget konkret og løsningsorienteret, hvor vejledning og rådgivning tager udgangspunkt i de ressourcer, der i forvejen er til stede hos personerne. Videooptagelse og analyse af samspil i almindelige dagligdags situationer gør det muligt at få øje på barnets og den voksnes initiativer, sociale kompetencer m.m. og herfra sætte nye mål for hensigtsmæssig udvikling og samspil. I analysen fokuseres på: 1) Hvad kan barnet allerede, og hvad viser optagelsen, at barnet har brug for at lære, 2) Hvad gør den voksne allerede, som er støttende for barnets udvikling, 3) Hvad har den voksne brug for at få informationer om at gøre noget mere af eller gøre på en bestemt måde for at hjælpe barnet videre i sin udvikling. Informationer videregives til den voksne med afsæt i fastfrosne, udvalgte klip fra videooptagelse af aktørernes egen kommunikation og med konkrete handleanvisninger, som kan forbedre samspillet og støtte udviklingen.

reaktioner, oplevelser, signaler og behov. Ved at hjælpe forældrene med at tolke disse søger familiebehandleren at øge forældrenes sensitivitet og bevidsthed omkring barnet. Begge familiebehandlere har i projektperioden gennemgået uddannelse i Marte Meo metoden.

- Familiestamtræet har til formål at give familiebehandleren viden om familiens netværk og skabe bevidsthed om, hvilke ændringer i familierelationerne familiebehandlingsforløbet vil lede til.
- Socialt gruppearbejde skal sikre, at de unge forældre og børn mødes med andreigestillede familier med mulighed for at udveksle erfaringer, dele bekymringer, være sammen socialt og opbygge nye relationer, som kan styrke deres begrænsede sociale netværk. Gruppearbejdet er baseret på udarbejdelse af bog til barnet, afspænding med børn og voksne, sanglege, bagning, undervisning i børneopdragelse, film med efterfølgende refleksion, svømning, fælles spisning osv.

Behandlingsforløbet består af en kombination af individuelle forløb og gruppeforløb med vægt på relationsarbejde, socialt gruppearbejde, netværksarbejde samt inddragelse af daginstitutioner og de tilknyttede professionelle samarbejdspartnere.

Det professionelle rum er brugt til, at de mange involverede professionelle i de enkelte familiesager kan mødes og dele viden om familien, lære hinanden at kende, koordinere og samarbejde om den unge familie, give tværfaglige råd og vejledning, så familierne i mødet med de professionelle får en koordineret og afstemt indsats.

Familierne har i gennemsnit været indskrevet i 10 måneder, varierende fra 3 mdr. til 2 år.

Dokumentation af indsatsens betydning for brugerne

Der er via journalgennemgang dokumentation for, at ingen af de involverede børn er anbragt uden for hjemmet i projektperioden, selvom flere familier falder inden for kategorien truede familier.

Alle de unge forældre er i projektperioden blevet sammen som par. Forældrene har således ændret adfærd som følge af indsatsen.

Det er unikt for dette projekt, at det er lykket at gøre alle fædrene deltagende, aktive og medansvarlige for familiens udvikling i behandlingsforløbet, hvorved deres ressourcer også er aktiveret i forhold til barnet.

Evaluerings nr. 29, ”Spædbarnsfamilieprojektet i Albertslund 1.8. 1998 - 31.1. 2001”

Formål

Formålet med projektet har været, at alle børn skal få den bedst mulige start i livet, både fysisk, psykisk, følelsesmæssigt og socialt ved at vordende mødre eller nybagte forældre så tidligt som muligt får støtte i at klare fysiske, psykiske, følelsesmæssige og sociale belastninger, så barnet ikke kommer til at lide under familiens problemer

Programteori

Programteorien siger, at hvis der udvikles et tættere tværfagligt samarbejde mellem de forskellige faggrupper, der er i kontakt med gravide, nyfødte og familier med børn op til 1 år, gennem efteruddannelse og tværfaglige teams, så vil de blive bedre i stand til at opdage gravide, nyfødte og spædbarnsfamilier, der har brug for hjælp og handle på problemerne.

Beskrivelse af indsatsen

Projektets elementer og metoder er følgende:

- Afholdelse af PR- og debatmøder med de fagpersoner, der kommer i kontakt med målgruppen. Dette er sket via foldere, breve og indlæg i fagblade om projektets tilbud og intentioner.
- Tværfaglig kursusrække over 11 dage for amtslige fagpersoner (jordmødre, psykologer, socialrådgivere, sygeplejersker og praktiserende læger) og kommunale fagpersoner (sundhedsplejersker, kommunallæger, socialrådgivere, terapeuter og børnetandlæger og assistenter, pædagoger, pædagogmedhjælpere, tilsynsførende for dagplejen, psykologer, fysioterapeut, talepædagog og cykelkorpslærere fra PPR i Børne eller Social- og Sundhedsforvaltningen), der kommer i kontakt med målgruppen med fokus på:
 - o Graviditetens forskellige faser – fysisk og psykisk.
 - o Tilknytning mellem spædbarn og forældre.
 - o Når tilknytningen udebliver eller er mangelfuld

- o Moderens psykiske reaktioner i perioden efter fødslen.
 - o Albertslunds Kommunes projekt: Oplæg til og arbejde i de lokale tværfaglige udviklingsgrupper.
 - o Det spæde barns kompetence og den tidlige relationsudviklings betydning for barnets psykiske udvikling.
 - o Børn i familier med alkohol- og stofproblemer: Forebyggelse, signaler og tværfaglig intervention.
 - o Signaler hos barn og forældre ved incest – hvordan reagerer den professionelle? Og hvilke behandlingsmuligheder er der?
 - o Fra diagnostik til social og kulturel forståelse af barndomspsykologien.
 - o Mål og formål med tidlig indsats – med udgangspunkt i den praktiserende læges hverdag og arbejdsbetingelser.
 - o Paneldiskussion med de lokale ledere om rammer og muligheder, ønsker og visioner samt tværfagligt samarbejde lokalt.
 - o Kommunikation: Den svære samtale - hvordan får de professionelle talt med forældrene, når de er bekymrede for deres barn?
- Etablering af tværfaglige teams, hvor fagpersoner enkeltvis eller som tværfaglig gruppe kan henvende sig for helhedsorienteret råd og vejledning om bekymringsfamilier eller børn. De tværfaglige teams blev sammensat af deltagerne i ovenstående kursusrække og blev etableret gennem samarbejde og videndeling i forbindelse hermed. Teamet består af en privat praktiserende læge, en jordemoder, psykolog, pædagog, socialrådgiver og sundhedsplejerske.
 - Beskrivelse af viften af tilbud hos forskellige faggrupper, så kendskabet til de tværfaglige muligheder øges.
 - Udarbejdelse af et opmærksomheds- og bekymringsbarometer, som skal a) bruges som kriterium for at henvende sig til det tværfaglige team, og b) synliggøre, hvilke belastninger i en familie, der kan få følger for det ufødte eller lille barn og dermed skærpe den professionelle opmærksomhed herpå.
 - Gennemførelse af et tværfagligt uddannelsesforløb i Marte Meo Metoden for projektgruppen. Metoden er særligt egnet til at arbejde med udviklingen i en tæt relation som fx mor-barn relationen; det ordløse samspil. Tankegangen bag metoden er i tråd med den seneste spædbarnsforskning, som understreger den store betydning af det ordløse

samspil mellem mor og barn. Udpluk af videooptagelserne ses efterfølgende med moderen eller familien med fokus på ressourcer frem for mangler for herved at fremme mulighederne for at forbedre moderens eller familiens kommunikations- og samspilsmønstre.

I konteksten skal følgende menneskesyn fremhæves af betydning for det tværfaglige samarbejde og i relation til målgruppen: Mennesket er aktivt og kan tage vare på sig selv på alle niveauer, hvis det får den nødvendige støtte til det. Ethvert menneske uanset alder, køn, race, religion, kultur, økonomi og social baggrund kan i kortere eller længere perioder af sit liv komme ud for problemer, hvor det har brug for professionel hjælp til at få ressourcer og indsigt til at løse sine problemer. Problemerne løses ikke af den professionelle, men ved hjælp af den professionelle. Ethvert menneske er unikt og har brug for en unik løsning. I det tværfaglige samarbejde er det vigtigt at være opmærksom på forskelle i forståelse af ord, begreber, moral og menneskesyn. Derfor er dette fælles menneskesyn nedfældet som basis for projektets arbejde.

Dokumentation af indsatsens betydning for brugerne

Det er lykkedes at tilbyde tidligere støtte til målgruppen end tidligere: I 1995 - inden projektet - havde kommunen henvist 1,2 pct. af de gravide med alvorligt manglende ressourcer eller evner til at give relevant omsorg til forebyggende støtte fra sundhedsplejerske. Det formodes at være 15 pct. af en børneårgang, der lever i forhold med risiko for at lide alvorlig skade som følge af forældrenes manglende ressourcer eller evner til at give relevant omsorg¹⁸. I 2000 havde sundhedsplejerskerne besøgt 5,8 pct. af samtlige gravide. Disse 5,8 pct. gravide tilhørte kategorien, hvor det kommende barn var alvorligt truet. I Albertslund Kommune er det kun gravide med særlige behov, der besøges af sundhedsplejersken inden fødslen.

Projektet har således formået at tilbyde en tidligere indsats til flere gravide med mange belastninger, dvs. at de professionelle har ændret adfærd over for brugerne. Der er dog ingen dokumentation i evalueringen af, at børn af gravide med mange belastninger, som modtager forebyggende støtte fra sundhedsplejerske, klarer sig bedre end børn, der først får hjælp efter fødslen. Det synes det dog rimeligt at antage.

¹⁸ Denne andel nævnes i evalueringsrapporten med henvisning til Schultz Jørgensen m.fl. (1993): Risikobørn, hvem er de – Hvad gør vi?

Evaluering nr. 36, "Familiehuset. En interviewbaseret effektundersøgelse af et psykoterapeutisk dagtilbud for småbørnsfamilier i Horsens".

Formål

Formålet med projektet har været a) at forbedre familierådgivningens tilbud til gravide med særlige behov, b) at forbedre familierådgivningens tilbud til familier med børn mellem 0-2 år, hvor børnenes udvikling er truet for på sigt at forebygge og bryde den negative sociale arv, så antallet af anbringelser uden for Horsens Kommune kan reduceres og kommunen sparre penge.

Programteori

Programteorien tager afsæt i, at relationsforstyrrelser mellem barn og forældre ofte opstår ved forældrenes manglende evne til at rumme forskellige følelser – oftest smertefulde – som barnet aktiverer i dem, og som forældrene har lagt afstand til i sig selv. Hvis der iværksættes et personligt udviklingsarbejde for forældrene, hvor blandt andet deres evne til at rumme forskellige følelser udvikles, så kan en god tilknytning mellem barn og forældre fremmes.

Beskrivelse af indsatsen

Familiehuset tilbyder dagbehandling til 8-10 familier.

Et typisk behandlingsforløb ser ud, som følger:

Ved indskrivning tildeles familien en gennemgående kontaktperson. Familien er i kontakt med huset alle ugens fem hverdage fra 1 ½ til 5 timer om dagen:

- to dage er kontaktpersonen sammen med forældrene og barnet/børnene i hjemmet, hvor deres relationer søges udviklet,
- en dag er der individuel samtale eller terapi i Familiehuset,
- to dage om ugen er der gruppeterapi i Familiehuset, hvor der arbejdes med at være både forældre og voksen og have et godt voksenliv. Gruppeterapien skal styrke forældrenes selvværd, selvtillid, evne til at være i og selv skabe relationer, der baserer sig på ærlighed, kærlighed, gensidig respekt og omsorg.

Ved start indgås skriftlig kontrakt mellem Familiehuset og familien. Kontrakten indeholder familiens mål med behandlingen i form af ønsker om forandring, hvor der løbende følges op på

disse i forhold til, hvor langt familien eller forældrene er nået. Kontraktens indhold er positivt og fremadrettet. Den fastholder familier på, at Familiehuset tager udgangspunkt i, hvad der er vigtigt for familien at få bragt i orden, og at det er muligt at sætte sig mål og nå dem. Den intensive behandlingsperiode varer normalt mellem ½ og 1 år. De tre første måneder er observationstid, hvor der er fokus på, at børnene får hjælp, og undersøgelse af forældrenes evne til at udvikle sig, lave forandringer gennem interventions og relationsarbejde samt forældre og voksengruppe.

Som noget særligt tilbydes spædbarns- og småbørnspsykoterapi, som kan hjælpe spædbarnet med at håndtere traumatiske oplevelser ved omsorgsfuldt samarbejde med moderen. Moderen tager direkte kontakt til barnet, fortæller barnets dets historie og giver barnet et håb. Herved bearbejdes det traume barnet har i kroppen, og barnet får frigivet energi med traumets forsvinden.

Udslusning har typisk en varighed på mellem ½ og 1 år, hvor der satses på i samarbejde med socialforvaltningen at få forældrene i gang med et struktureret voksenliv med familieliv, fritid og arbejdsliv, hvilket kan indebærer skoleforberedelse, uddannelse, daghøjskole eller arbejde. Familierne udsluses, når de trives og føler sig mætte, hvorefter de kommer i Familiehuset til en samtale hver 14. dag.

I løbet af behandlingen samarbejder Familiehuset og familien med vuggestue, sundhedsplejerske, sagsbehandler m.fl. for at sikre samarbejde om at støtte familien i at skabe de bedste betingelser for barnet. Der afholdes samarbejds møder hver anden eller tredje måned i Familiehuset. Her er kontaktpersonen den tredje person, som passer på alle parter, så pædagogen eksempelvis kun skal tage vare på egne oplevelser. Udviklingen af samarbejdet med andre parter er bl.a. vigtigt, fordi børnene fortsætter i vuggestue under behandlingsforløbet.

For at behandlingen kan få den tilsigtede effekt vægtes følgende tre kontekstforhold blandt personalet ved Familiehuset: At personalet tror på det gode i mennesket, og at ethvert menneske er født med mulighed for at skabe et godt liv. At personalet tror på, at ethvert menneske dybest set godt ved og kan mærke, hvad der er bedst for dem. At personalet søger at udvikle forældrenes kompetencer, så de mærker, at det er dem, der er eksperter i egne børn.

Samarbejdet mellem Familiehuset og de andre relevante professionelle styrkes ved, at Familiehuset efter behov afholder kurser (12 gange 4 timer) for sundhedsplejersker, pædagoger, sagsbehandlere, dagplejeassistenter, jordemødre m.fl., som arbejder med den tidlige mor-barn problematik. Formålet er at skabe fælles fodslag i arbejdet med småbørnsfamilier og at skærpe opmærksomheden på de tidlige signaler på manglende tilknytning.

Dokumentation af indsatsens betydning for brugerne

Alle på nær et barn trives, og flertallet af forældre har øget deres forældreevne og er i mere stabile livsforløb med uddannelsesforløb eller arbejde. 2 af 3 familier kan selv varetage omsorgen for børnene uden eller med lidt støtte. Dette gælder de familier, der er færdigbehandlede i Familiehuset. Herudover er antallet af familieanbringelser reduceret, og der forventes en større nettobesparelse som følge af projektet. Dokumentationen af forældrenes ændrede adfærd er baseret på interviews med brugerne og interessenter. Interessenter er pårørende eller professionelle, som har kendt barnet, inden indsatsen blev iværksat, og har kunnet vurdere barn og forælders situation efterfølgende.

Perspektivering

Her vurderes projekternes opfyldelse af væsentlige forhold for, at en indsats på det sociale område med udsatte børn og deres familier kan virke. Til sidst vurderes de fire projekters perspektivrigthed med baggrund i dokumentation af betydning af indsatsen for brugerne og opfyldelse af væsentlige forhold for, at en indsats kan virke.

Projekternes opfyldelse af væsentlige forhold for, at en indsats kan virke

Forskning i hvilke indsatser, der virker på det sociale børneforsorgsområde, viser som nævnt – i form af et litteraturstudie af Axelsen (2001) - at fem forhold er væsentlige for, at en indsats virker:

- At der sættes ind så tidligt som muligt.
- At indsatsens varighed modsvarer problemets karakter og omfang.
- En flerstrengt intervention, hvor der sættes ind samtidigt på flere områder og niveauer (over for barnet, i familien, i barnets institutioner og kammeratgrupper samt over for familiens socioøkonomiske forhold).
- At indsatsen integreres i barnets nærmiljø.
- At der foretages en grundig undersøgelse af barn og familie, inden en foranstaltning iværksættes.

Nedenfor gennemgås de fire projekters opfyldelse af disse forhold.

At der sættes ind så tidligt som muligt

I evaluering nr. 16, 22, 29 og 36 sættes der tidligt ind. I evaluering nr. 16 modtages primært familier med børn under 1 år og sekundært børn under 2 år. I evaluering nr. 29 inddrages udover kommunale medarbejdere med relation til gravide og småbørn også amtsligt personale i form af jordmødre, psykologer, socialrådgivere, sygeplejersker og praktiserende læger, og der er dokumentation for at det lykkes at komme i tidlig kontakt med belastede gravide. I evaluering nr. 22 og 36 er indikationen af en tidlig indsats, at sundhedsplejersker er involverede i disse projekter.

At indsatsens varighed modsvarer problemets karakter og omfang

Indsatserne i evaluering nr. 16, 22 og 36 strækker sig i gennemsnit over 10-12 måneder eller længere, hvilket kan betegnes som en indsats af længere varighed, som umiddelbart modsvarer målgruppernes belastninger. Om indsatsernes varighed i de enkelte tilfælde modsvarer problemets karakter og omfang er dog svært at vurdere uden nærmere viden om den enkelte families problem og indsatsens varighed. At dømme efter de indicier, der er for, at indsatserne har haft effekt, synes det rimeligt at antage, at det i de flest tilfælde er en indsats, der modsvarer problemets karakter og omfang.

Evaluering nr. 29 beskriver ikke sammenhængen mellem indsatsernes varighed og problemernes karakter og omfang.

En flerstrengt intervention, hvor der sættes ind samtidigt på flere områder og niveauer

En flerstrengt intervention på flere områder og niveauer opfyldes i evaluering nr. 16, 22 og 36. I evaluering nr. 16, 22 og 36 rettes indsatsen mod forskellige områder af forældrenes kompetencer via en indsats i hjemmet, motion og afspænding samt udvikling af forældrenes forståelse af spædbørn, og hvordan dets behov bedst imødekommes. I alle de tre projekter rettes indsatsen også mod netværksarbejde og inddragelse af daginstitutioner og evt. andre tilknyttede samarbejdspartnere.

Evaluering nr. 29 beskriver ikke, om indsatsen i projektet har været flerstrengt.

At indsatsen integreres i barnets nærmiljø

Evaluering nr. 16, 22 og 36 omhandler indsatser som blandt andet foregår i hjemmet og med inddragelse af barnets daginstitution.

Evaluering nr. 29 beskriver ikke om indsatsen er integreret i barnets nærmiljø.

At der foretages en grundig undersøgelse af barn og familie, inden en foranstaltning iværksættes

I evaluering nr. 22 udarbejdes en § 38, stk. 2 undersøgelse af barnets forhold inden indskrivning ved at inddrage viden fra de fagfolk, som allerede har viden om barnet eller familiens forhold. I evaluering nr. 16 og 36 er der, inden den egentligt behandling er påbegyndt, udarbejdet en skriftlig kontakt mellem tilbuddet og familien omkring mål for indsatsen. Herved har målet med indsatsen været drøftet og afklaret mellem de professionelle og familien inden indsatsens iværksættelse.

Evaluering nr. 29 beskriver ikke om der er foretaget en grundig undersøgelse af barn og familie, inden en indsats er iværksat.

Sammenfatning

Evaluering nr. 16, 22 og 36 opfylder i høj grad alle fem forhold for, at en indsats kan virke inden for socialt arbejde med udsatte børn og deres familier. Evaluering nr. 29 opfylder forholdet omkring en tidligt indsats, men indeholder ikke oplysninger om de øvrige forhold.

Endelig vurdering af projekterne

Med baggrund i projekternes dokumentation af indsatsens betydning for brugerne og opfyldelse af væsentlige forhold for, at en indsats på området for den sociale børneforsorg kan virke, er evaluering nr. 16, 22 og 36 perspektivrige projekter: Der er i de tre evalueringer dokumentation af, at projekterne har betydning for målgruppen i form af ændret adfærd i overensstemmelse med programteorien, og projekternes indsats opfylder i høj grad alle fem forhold af betydning for, at en indsats kan virke i det sociale arbejde med udsatte børn.

Udover at de tre evalueringer i høj grad opfylder de fem forhold for, at en indsats kan virke, er der yderligere følgende fællesnævner for disse projekter:

- der indgås kontrakter med udgangspunkt i familiens eller forældrenes behov med løbende opfølgning og revidering,
- der gennemføres besøg eller behandling i hjemmet,
- indsatsen strækker sig over en længere periode med indslusning og udslusning, således at skiftet i familiens livssituation sker gradvist og koordineret. Indsatserne varer typisk mellem 10 og 12 måneder.
- Der er udarbejdet eksplicitte værdigrundlag eller fremhævet særlige værdier for relationen mellem familier og professionelle, hvor omsorg, indflydelse og respekt står centralt.

Der er ingen delvist perspektivrige projekter.

Evaluerings nr. 29 er et potentielt perspektivrigt projekt, fordi det er dokumenteret, at de professionelle iværksætter en meget tidlig indsats over for belastede gravide og hermed har ændret de professionelles relation til målgruppen. Der er dog ingen dokumentation af, at projektet har ændret brugernes forståelse, holdning eller adfærd.

De perspektivrige evalueringer - nr. 16, 22 og 36 – af indsatser omkring tidlige indsatser til bekæmpelse af negativ social arv viser, at der på dette område er inspiration at hente til bekæmpelse af negativ social arv. Herudover viser evaluering nr. 29, hvad der skal til for, at denne indsats kan nå flest mulige af de belastede gravide og spædbørnsfamilier.

Der er således tre perspektivrige projekter og et potentielt perspektivrigt projekt til bekæmpelse af negativ social arv inden for området tidlig indsats. Disse fire evalueringer giver et godt udgangspunkt for at iværksætte en tidlig og perspektivrig indsats over for belastede gravide og spædbørnsfamilier.

Daginstitutionernes indsats overfor udsatte eller truede børn

Indledning

Der er 7 projekter til bekæmpelse af negativ social arv, som fokuserer på daginstitutioner – primært børnehaver. Udvælgelsen af perspektivrige evalueringer er sket på baggrund af beskrivelsernes kvalitet, dokumentation af indsatsens betydning over for brugerne samt, at indsatsen er rettet mod

mangler i forhold til daginstitutionernes indsats over for udsatte børn. Der er fundet tre evalueringer, der i forskellig grad er perspektivrige med baggrund i førnævnte forhold. Det er:

- Evaluering nr. 2, *"Hellere i dybden end i bredden – et pædagogisk udviklingsprojekt om truede børn i Århus Kommune"*.
- Evaluering nr. 30, *"Praksisforskning og professionsudvikling – pædagogisk udviklingsarbejde med truede børn. Find ressourcerne"*.
- Evaluering nr. 47, *"Projekt' fra læsefæl til læsehest'. Helhed i de svagest stillede børns udvikling i lokalområdet"*.

I perspektivering præsenteres tre mangler, som ifølge Jensen (2005) og Christensen (1996) hæmmer daginstitutionernes indsats over for udsatte børn. Det drejer sig om

- a) hvordan pædagoger og institutionens måde at forholde sig på, påvirker børn,
- b) hvilke pædagogiske redskaber, der kan bidrage til at bryde nogle af de negative mønstre, som udsatte børn har tilegnet sig gennem socialiserings- og dannelsesprocesser i deres tidlige liv, og
- c) manglende færdigheder i kommunikation og samvær med forældrene om at tage kontrol over barnets situation.

Præsentation af udvalgte projekter

Evaluering nr. 2, *"Hellere i dybden end i bredden – et pædagogisk udviklingsprojekt om truede børn i Århus Kommune"*.

Formål

Formålet med projektet er at styrke truede børn i daginstitutioner og SFO'eres selvbestemmelse ved at undersøge medarbejdernes forståelse af børnene og deres liv, tilrettelæggelse af de bedste betingelser for børnenes liv og udvikling samt medarbejdernes baggrund for at støtte børnenes liv og udvikling.

Programteori

Programteorien tager afsæt i, at pædagogerne ikke kan ændre andre mennesker, men kan forandre sin egen måde at forholde sig til andre mennesker på. Derved kan de påvirke andre til forandring.

Det betyder, at hvis pædagogerne kan ændre deres måde at forholde sig til de truede børn, så kan de truede børns selvbestemmelse i form af bl.a. selvfølelse, risikoberedskab, situationsbevidsthed, at kunne sige fra og til styrkes. I forhold til pædagogens metode i forhold til det truede barn er valget faldet på omvendt integration. Hvis omvendt integration - at fokusere på de truede børns interesser og perspektiver og basere de pædagogiske projekter på deres interesser og ressourcer, som de truede børn har og lade de velfungerende børn komme til disse projekter – praktiseres i forhold til de truede børn, så kan deres selvbestemmelse og udvikling styrkes. Herved sker integrationen på de truede børns betingelser frem for på de velfungerende børns betingelser.

Beskrivelse af indsatsen

Der er arbejdet med omvendt integration over for 16 børn for at øge deres selvbestemmelse via interaktionsbaserede iagttagelsesmetode, der sætter fokus på a) barnets intentioner, b) pædagogernes intentioner, c) de problemer, barnet møder for at kunne realisere sine intentioner, d) kvaliteten i interaktionen og e) barnets kompetenceniveau. Metoden anvendes ved, at en anden pædagog over 5-10 minutter iagttager et samspil mellem et truet barn, en pædagog og evt. andre børn.

Med henblik på at gøre udviklingsarbejdet med de enkelte truede børn overskueligt har pædagogerne fået redskaber til at gøre deres mål for arbejdet med barnet mere konkrete og operationelle. Herved afgrænses og målrettes indsatsen. Pædagogerne har nemlig en tendens til at føle sig magtesløse, når de fokuserer på alle barnets problemer og søger at løse dem alle på en gang. Pædagogerne har endvidere arbejdet med både kortsigtede handlingsorienterede mål og mere langsigtede udviklingsmål, og fik værktøj til at evaluere deres indsats over for de enkelte børn ved for hvert konkret mål at formulere aktiviteter, der kan fremme målopfyldelsen, så der løbende kunne følges op på, om aktiviteterne blev gennemført og ledte til det ønskede mål.

Dokumentation af indsatsens betydning for brugerne

Det synes logisk i overensstemmelse med programteorien, at omvendt integration kan styrke de udsatte børns udvikling og sociale integration i daginstitutionerne. Der er dog ikke indsamlet systematiske data, der kan dokumentere, at de truede børns udvikling fremmes med indsatsen. Med baggrund i medarbejdere og projektleders erfaringer har projektet betydet, at medarbejderne i nogen grad har ændret forståelse og adfærd over for de udsatte børn i daginstitutionerne.

Evaluering nr. 30, "Praksisforskning og professionsudvikling – pædagogisk udviklingsarbejde med truede børn. Find ressourcerne".

Formål

Formålet med projektet har været, at de ansatte i de deltagende institutioner tilegner sig værktøjer og forholdemåder, der gør dem i stand til at udføre en forebyggende pædagogisk indsats med højere kvalitet i forhold til de truede børn.

Programteori

Programteorien er udledt af beskrivelserne omkring brugen af de forskellige redskaber og indsatsområder.

I forhold til indsatsen over for børnene er programteoriene følgende:

- Hvis pædagogerne anvender Børnelinealen¹⁹, så rettes pædagogerne opmærksomhed på børnene, deres handlinger og formåen, og arbejdet med børnenes udvikling bliver mere systematisk og får større effekt. Hvis relationsskemaet, der sætter fokus på relationerne mellem børnene og pædagogerne, anvendes af pædagogerne, så får pædagogerne et redskab til at få øje på børn med dårlige pædagogrelationer, som de så kan arbejde målrettet med at forbedre til glæde for barnets udvikling.
- Hvis børnene opdeles i små grupper og pædagogerne indenfor grupperne kan a) styrke deres opmærksomhed på både de meget synlige og usynlige børn, b) skabe rammer, hvor børnene får mere ro omkring sig, c) stille større krav til børnene og d) fastholde børnene i nogle ting, så vil børnene udvikle sig mere.

I forhold til indsatsen over for forældrene er programteoriene følgende:

- Hvis pædagogerne får hjælp gennem kollegial sparring til at forstå forældre til truede børns ofte meget forskellige livsverden sammenlignet med pædagogernes, hvad angår vilkår, normer og holdninger, så vil pædagogerne kunne arbejde mere systematisk med udvikling af deres personlige og sociale kompetencer, så de kan håndtere samarbejde med forældrene

¹⁹ Børnelinealen er et udredningsværktøj og bruges af pædagogerne til at placere barnet i en bestemt kategori afhængigt af dets funktionsniveau.

som en mere professionel relation. Herved kan der etableres et samarbejde, hvor forældrene arbejder med nogen forhold hjemme og pædagogerne med andre i daginstitutionen.

- Kulturforskelle kan ofte bidrage til misforståelser og konflikter trods velvillighed og tolerance fra pædagogernes side. Den danske institutionskultur er grundlæggende fremmed for nye danskere, de føler sig ikke hjemme i den, samtidig med at den er en selvfølgelighed for pædagogerne. Hvis forældre med anden etnisk baggrund introduceres til madvaner og madpakker, påklædning og praktisk tøj og der afholdes hjemmebesøg, så kan forældrene bedre forstå de danske daginstitutioner og bidrage med det, de kan i forhold til at give børnene en god hverdag i daginstitutionen og få et godt samarbejde med pædagogen omkring barnets vanskeligheder. Hvis pædagogerne tager på hjemmebesøg, får de øget indsigt i forældrene med anden etnisk baggrunds kultur og en bedre dialog med forældrene, så der kan etableres et mere konstruktivt samarbejde omkring det truede barn.

Beskrivelse af indsatsen

Udviklingsprojektet "Find ressourcerne" kombinerer et fælles uddannelsesforløb for hele personalet på de fem udvalgte daginstitutioner og udviklingsprojekter i de enkelte institutioner igennem år 2000.

Temaerne i uddannelsesforløbet var:

- Kortlægning af landskabet
- Arbejdet med børnene
- Forældresamarbejdet
- Pædagogen i det tværfaglige samarbejde

For at give den rigtige kontekst for projektet er følgende forhold i pædagogernes forforståelse vigtige:

- At støtte børn, forældre og ansatte i at være subjekter i deres eget liv.
- At børns og forældres perspektiver skal inddrages som et væsentligt perspektiv i processerne.
- At forandringsprocesserne skal opleves meningsfulde og relevante for den daglige praksis.
- At betragte daginstitutionen som en lærende organisation med rum for kompetenceudvikling hos den enkelte og personalegruppen.

Udviklingsprojekterne i institutionerne fordeler sig på børn og forældre:

Fokusområde børn

Anvendelse af et simpelt relationsskema, hvor hver enkelt pædagog beskriver sin relation til det enkelte barn ved en prik for at dreje pædagogernes opmærksomhed væk fra barnets (belastende eller urolige) adfærd til at fokusere på relationen mellem barn og pædagog. Redskabet gjorde det muligt at sige, at man ikke kan med et barn og så handle herpå. Børn med sorte prikker, som stort set ikke havde nogen relationer med nogen pædagoger, gjorde pædagogerne en ekstra indsats over for. Gentagne udfyldelser af relationsskemaet gjorde det muligt for pædagogerne at arbejde med egne relationsmønstre og at være ekstra opmærksomme på børn med mange negative relationer. Styrken i relationsskemaet som pædagogisk redskab er at skabe opmærksomhed og dialog mellem pædagogerne om deres forholdemåder over for børnene. Det giver dem et afsæt til nærmere at udforske problemerne bag relationsmønstrene.

Børnelinealen er et udredningsværktøj og bruges til at placere barnet i en bestemt kategori afhængigt af dets funktionsniveau. Efter en periode diskuteres barnet så igen og flyttes evt. til en anden kategori. Børnelinealen bidrager til, at pædagogerne får drøftet børnenes situation og handlinger på en systematisk måde.

Børnelinealen og lignende redskaber retter pædagogernes opmærksomhed på børnene og deres handlinger og formåen, hvor relationsskemaet sætter fokus på relationerne mellem børnene og pædagogerne.

For at styrke personalets opmærksomhed på børnene og skabe rammer, hvor de kan yde dem omsorg, opdeles børnene i små grupper med fokus på, om barnet fylder meget eller er usynligt. Nærhed og indlevelsesevne og det at komme omkring alle børnene er centrale værdier hos pædagogerne. Derfor kan det være vanskeligt at skulle erkende, at der er nogen af børnene, der er ”usynlige”. Et bevidst fokus på usynlige børn kan således bidrage til indsigt i pædagogernes egen praksis. Som følge heraf valgte man at placere de børn, der fyldte meget i en udegruppe, hvor pædagogerne kunne tage af sted med dem i mindre grupper.

Uro og konflikter er hverdagen i flere af institutionerne. Det gik pædagogerne meget på, og de følte, at de urolige børn tog det meste af opmærksomheden. De havde vanskeligt ved at skabe en overskuelig hverdag for hele børnegruppen. I to af de deltagende institutioner forsøgte man derfor at skabe overskuelighed og ro ved at lukke dørene ind til stuerne en del af dagen. Ud fra børnenes perspektiv muliggør dette, at børnene får mere ro omkring sig, og at der bliver stillet større krav til dem fra pædagogernes side ved, at de fastholder børnene i nogle ting.

Fokusområde forældre

Forældre til truede børn har som nævnt ofte en livsverden, der adskiller sig fra pædagogernes egne, hvad angår vilkår, normer og holdninger. Forældrenes relationer til deres egne børn og holdning til daginstitutionen er sammenvævet med deres livsform. I mødet med forældrene har pædagogerne deres egen livsverden, værdier og holdninger med sig som en del af deres egen personlighed og måde at forholde sig til andre mennesker på. Udfordringen for pædagogerne er at arbejde systematisk med udvikling af det personlige og sociale kompetenceområde, således at de håndterer samarbejdet som en mere professionel relation.

Derfor er der iværksat et projekt omkring systematisk forberedelse til forældresamtaler, hvor pædagogerne får hjælp til at håndtere deres egne følelser og dele bekymringerne med forældrene på en mere empatisk måde, så pædagogerne kan gå ind til en samtale med ro i sindet, så tingene siges uden at pålægge forældrene skyld, men med fokus på at få formidlet bekymringerne. Herudover er der fokus på timing i samtalen, så man får sagt de ting, man gerne vil, og får taget hånd om forældrene, så de ikke bagefter har det dårligt.

Den systematiske forberedelse til forældresamtaler sker via kollegial sparring, hvor pædagogen får hjælp til at folde problemstillingen ud. De mange forslag til at forstå familien eller forslag til at gribe samtalen an på fra kollegerne, udvider pædagogens forståelses- og handleregister.

Sparringsprocessen skaber et multivers²⁰, hvor forskelligheden og mangfoldigheden i opfattelser bevidst stimuleres for at skærpe refleksionsniveauet. Sparringen giver pædagogerne en systematisk mulighed for inden samtalerne at få afprøvet egne overvejelser og vurderinger, og bidrager til at forældrenes perspektiv undersøges nærmere i det kollegiale fællesskab. Multiverstankegangen

²⁰ Flere forskellige perspektiver og måder at opfatte virkeligheden på – dvs. forskellige perspektiver og måder at opfatte familiens situation på og i forlængelse heraf også forskellige syn på, hvordan forældresamtalen skal gribes an.

tjener til at åbne pædagogernes opmærksomhed over for andre livsverdener og holdninger, samt at skærpe en undersøgende og nysgerrig tilgang til samtalerne indhold og form.

Kulturforskelle kan som nævnt ofte bidrage til misforståelser og konflikter mellem pædagoger og forældrene med anden etnisk baggrund. Den danske institutionskultur er grundlæggende fremmed for forældre med anden etnisk baggrund og en selvfølgelighed for pædagogerne. I forhold til forældre med anden etnisk baggrund er det derfor relevant at pædagogerne i deres relation med disse familier arbejder med følgende forhold:

- Madvaner og madpakkekurser for forældrene
- Påklædning og praktisk tøj.
- Hjemmebesøg. Ved hjemmebesøg bringer pædagogerne sig i et perspektivskift, der hjælper dem til at forstå forældrenes baggrund, holdninger og handlinger, og som giver forældrene mulighed for at være på hjemmebane. Hjemmebesøgene kan bidrage til at styrke en ligeværdighed og til en udvikling af pædagogernes kompetencer i form af øget indlevelsesevne og konkret viden om forældrene og andre kulturer.

Dokumentation af indsatsens betydning for brugerne

Det synes logisk i overensstemmelse med programteorien, at indsatsområderne og redskaberne kan styrke indsatserne over for de udsatte børn til fremme af deres sociale og faglige udvikling. Der er dog ikke indsamlet systematiske data, der kan dokumentere, at de truede børns udvikling fremmes med indsatsen. Via interviews først og sidst i projektet er der nogen dokumentation for, at pædagogerne har ændret forståelse og adfærd over for brugerne som følge af indsatsen.

Evaluering nr. 47, ” Projekt’ fra læseføl til læsehest’. Helhed i de svagest stillede børns udvikling i lokalområdet”.

Formål

Det overordnede formål med projektet er, at alle, men især de svagest stillede, børn få en bedre skolestart. Herunder at skabe forudsætninger for, at børnene får udviklet deres sproglige kompetencer, at bevare og udvikle børnenes lyst til at udforske og lære fra de første år i dagpleje, vuggestue og børnehave, at børnene bliver endnu bedre læsere og at afdække, hvad tidlig sproglig indsats og et forbedret samarbejde mellem skole, daginstitutioner og SFO betyder for børnene på

længere sigt. Nedenfor fokuseres på indsatsen for at styrke børnenes sproglige udvikling i børnehaverne.

Programteori

Programteorien tager afsæt i, at der som følge af den pædagogiske praksis i nogle daginstitutioner er en gruppe børn, som cykler forbi sproget. De får ikke udviklet deres sprog, fordi de er optaget af udelege og andre fysiske aktiviteter. Disse børn har brug for en særlig indsats, ellers vil deres sprog være mangelfuldt udviklet ved skolestart. Den sproglige udvikling udvikles bl.a. ved at få hørt historie med alle de kvaliteter, det har som at udvikle sprog, fantasi, lære at lytte og se, finde ud af, at bogstaver kan betyde noget, samtale og koncentrere sig i en kortere tid. De børn, der ikke indbydes eller stopper op, for at få læst historie, får mangelfuldt sprog og dermed større vanskeligheder i skoleforløbet end nødvendigt. Det er de voksnes ansvar, at give børnene det, de har brug for - at inddrage de børn, som ikke viser interesse for historielæsning heri. Hvis pædagogerne i daginstitutionerne og i særdeleshed i børnehaverne får involveret alle børn – særligt dem som ikke selv søger historien - i historielæsning, så vil alle børnenes sproglige udvikling være mere fremskreden ved skolestart. Hvis forældrene bliver mere opmærksomme på betydningen af at børn får læst historie, vil flere finde tid til at få det gjort derhjemme, og dette vil også fremme børnenes sproglige udvikling.

Beskrivelse af indsatsen

I forhold til at støtte alle børns sproglige udvikling – særligt dem, der ikke søger historielæsning er følgende aktiviteter bl.a. sat i værk:

- Beskrivelse af daginstitutionernes pædagogiske praksis i forbindelse med børnenes sproglige udvikling.
- Undersøgelse af børnenes spontane læsevaner i daginstitutionerne, SFO og dagplejen i to uger af 1998 med fokus på, hvor mange der havde fået læst historie. Herefter er der løbende gennemført prikundersøgelser af børnenes spontane læsevaner for at få dokumenteret om alle får læst højt i daginstitutionen. Prikundersøgelsen består i, at alle børn i den pågældende institution, der deltager i historielæsning, registreres over en periode på to uger for at få overblik over hvilke børn, der henholdsvis deltager og ikke deltager.
- Gøre den fysiske indretning mere læsevenlig med ro til, at børnene kan koncentrere sig i visse dele af institutionen med læserum, læsehjørner og samarbejde.

- Talepædagogerne har givet deltagerne øget viden om, hvordan de aktivt kan modvirke sprogveskigheder.
- Læseklub for børn, der skal begynde i børnehaveklasse – fra januar til maj det år, de starter i børnehaveklasse. Når de med børnehaven besøger skolen finder de også en bog til deres folpose, som lånes med hjem i familien og bliver et bindeled mellem hjem, børnehave og skole.
- Aftale om, at Bogbussen kommer forbi de 4 daginstitutioner hver 14. dag, så børnene kan lære og få lyst til at låne bøger med hjem.
- Fast historielæsning i daginstitutionerne.
- Forældreinddragelse gennem a) skolebibliotekarforedrag om betydningen af at læse for børnene og b) talepædagoger har uddelt pjecer om betydningen af historielæsning, så forældrene lige fra barnets fødsel er vidende om, at historielæsning ikke kan begynde for tidligt.

Dokumentation af indsatsens betydning for brugerne

I forhold til at lette overgangen fra børnehave til skole gennem øget fokus på sproglig udvikling i børnehaverne er dette lykkedes ved, at flere børn i løbet af projektet ugentligt deltager i historielæsning. Indsatsen er hermed forbedret ved, at de professionelle har ændret adfærd over for børnene. Det har også vist sig i en af de tre skoler, hvor børnene efterfølgende starter, at deres resultater i den årlige undersøgelse af børnenes sproglige kompetencer umiddelbart efter skolestart er forbedret markant sammenlignet med tidligere års børnehaveklasseårgange. Der er således både dokumentation for en bedre indsats for at sikre alle børnenes sproglige udvikling i børnehaverne, og at det i 1 af 3 skoler efterfølgende har betydning ved, at børnenes sproglige kompetencer er markant forbedret i børnehaveklassen. Børnenes adfærd er således ændret via indsatsen.

Perspektivering

I perspektiveringen præsenteres først udvalgt forskning om daginstitutionernes indsats over for udsatte børn. Herefter vurderes de tre evalueringers indhold i forhold til de mangler, der nævnes i daginstitutionernes indsats.

Mangler i daginstitutionernes indsats over for udsatte børn

I en større undersøgelse af Jensen (2005) af daginstitutioners indsats til bekæmpelse af negativ social arv tilkendegiver halvdelen af lederne, at pædagogernes uddannelse ikke har forberedt dem godt nok til arbejdet med udsatte børn. I uddannelsen kobles teori og praksis ikke tilstrækkeligt, hvorfor pædagogerne ikke er rustede til at løfte følgende dele af pædagogopgaven:

- Hvordan pædagoger og institutionens måde at forholde sig på, påvirker børn.
- Hvilke pædagogiske redskaber, der kan bidrage til at bryde nogle af de negative mønstre, som udsatte børn har tilegnet sig gennem socialiserings- og dannelsesprocesser i deres tidlige liv.
- Manglende færdigheder i kommunikation og samvær med forældrene om at tage kontrol over barnets situation.

De sidste to forhold nævner Christensen (1996) også som barrierer for daginstitutionernes indsats over for udsatte børn i en større undersøgelse af daginstitutionen som forebyggende tilbud til truede børn.

Evalueringerne og manglerne i daginstitutionernes indsats over for udsatte børn

Hvordan pædagoger og institutionens måde at forholde sig på, påvirker børn

Alle de tre evalueringer forholder sig til, hvordan pædagoger og institutionernes praksis påvirker børnene: I evaluering nr. 2 er der fokus på at arbejde med de negative konsekvenser af, at de udsatte børns interesser og perspektiver har trange kår. I evaluering nr. 30 er der bl.a. fokus på usynlige børn og pædagogernes negative relationer med børnene. I evaluering nr. 47 er der fokus på betydningen af, at daginstitutionerne ikke formår at inddrage alle børn i det pædagogiske arbejde med udvikling af børnenes sproglige udvikling.

Hvilke pædagogiske redskaber, der kan bidrage til at bryde nogle af de negative mønstre, som udsatte børn har tilegnet sig gennem socialiserings- og dannelsesprocesser i deres tidlige liv

Alle tre evalueringer indeholder også redskaber, der kan bidrage til at bryde nogle af de negative mønstre, som udsatte børn har tilegnet sig gennem socialiserings- og dannelsesprocesser i deres tidlige liv. I evaluering nr. 2 arbejdes med metoden omvendt integration med støtte i interaktionsbaseret iagttagelse af samvær mellem et truet barn, en pædagog og evt. andre børn. I evaluering nr. 30 er nogle af de redskaber pædagogerne anvender i forhold til indsatserne over for

børnene relationsskemaer over børn og pædagogrelationer, udredningsværktøjet Børnelinealen og opdelingen af børnene i mindre grupper. I evaluering nr. 47 anvendes prikundersøgelser for at få overblik over børnenes spontane læsevaner for at få dokumenteret, om alle børnene ugentligt får læst højt i daginstitutionerne.

Manglende færdigheder i kommunikation og samvær med forældrene om at tage kontrol over barnets situation

I evaluering nr. 30 og 47 er forældresamarbejdet også i fokus. I evaluering nr. 30 er der i særdeleshed fokus på at styrke pædagogernes færdigheder i kommunikation og samvær med forældrene om at støtte barnets udvikling. Det sker bl.a. via initiativer, der skal give forældre med anden etnisk baggrund større indsigt i praksis i daginstitutionerne, og andre, der skal give pædagogerne øget indsigt i familier med anden etnisk baggrunds livsform, så begge parter i gensidig forståelse bidrager til at arbejde med barnets problemer. I evaluering nr. 47 inddrages forældrene generelt i arbejdet med at bidrage til børnenes sproglige udvikling gennem kurser og pjecer om historielæsnings betydning for børns udvikling.

Sammenfatning

I forhold til de tre primære mangler i daginstitutionernes indsats over for truede børn sætter de tre evalueringer ind med initiativer, der er rettet mod at håndtere dem alle tre.

Endelig vurdering af projekterne

Med baggrund i projekternes dokumentation af indsatsens betydning for brugerne og håndtering af mangler i daginstitutionernes indsats over for udsatte børn er evaluering nr. 47 perspektivrig. Det skyldes, at der er dokumentation for, at indsatsen i daginstitutionerne fremmer den sproglige udvikling generelt og for de børn, der ikke tidligere inddragedes i de pædagogiske aktiviteter til fremme af sproglig udvikling. Hertil kommer, at projektet er rettet mod de tre mangler, der præger en del daginstitutioners muligheder for at bekæmpe negativ social arv som følge af manglende færdigheder og redskaber.

Der er ingen delvist perspektivrige projekter.

Evaluerings nr. 2 og 30 er potentielt perspektivrige projekter. Baggrunden for denne vurdering er lignende for de to projekter. Ingen af projekterne kan dokumentere, at indsatserne har ændret brugernes forståelse eller adfærd i forhold til deres problemer. De kan dokumentere, at de professionelle i nogen grad har ændret forståelse og adfærd i forhold til de udsatte børn. Begge projekter er dog rettet mod de mangler, som hæmmer daginstitutionernes indsatser i bekæmpelsen af negativ social arv.

Der er således et perspektivrigt og to potentielt perspektivrige projekter til bekæmpelse af negativ social arv inden for området daginstitutioner.

Skolernes eller relaterede institutioners indsats til bekæmpelse af negativ social arv

Indledning

Der er fundet 6 projekter omkring en særlig indsats i skolen over for udsatte børn. Indsatserne er rettet mod at sikre børnene sundere levevis og bekæmpelse af overvægt, indsats over for børn med følelsesmæssige og faglige problemer samt projekter relateret til skolen i form af frivillige lektiecafeer og særlige S.F.O.tilbud til børn med særlige behov. Der er med baggrund i kvaliteten af beskrivelserne af indsatsen, dokumentationen af indsatsens betydning for brugerne og fokus på relevante forhold i undervisningen for at bryde negativ social arv et perspektivrigt projekt. Det er:

- Evaluering nr. 7, *”Tidlig Indsats. En undersøgelse over sansemotoriske aktiviteters indflydelse på børnehaveklassebørns udvikling, kropsligt, psykosocialt, indlæringsmæssigt og tale/sprogligt”*.

Først præsenteres dette projekts formål, programteori, indsats og dokumentation af indsatsens betydning for brugerne. Herefter perspektiveres projektet til kvaliteter i undervisningen, der hjælper børn med negativ social arv. Der er ifølge Nielsen, Fink-Jensen & Ringmose (2005) fem kvaliteter i undervisningen der hjælper hermed. De fem kvaliteter giver sig udslag i, at de udsatte børn i undervisning og samspil i skolen har mulighed for:

- At erfare værdien af skoleaktiviteter og engagement, både sanseligt, følelsesmæssigt, socialt og kognitivt inden for skolens aktiviteter og område.

- At have særlige rettigheder.
- At blive udfordret fagligt i forlængelse af deres ressourcer
- At blive involveret i sociale faglige aktiviteter
- At få anerkendt de faglige, personlige og sociale ressourcer, de har ved, at de anvendes i klassen/skolen, og at det anerkendes som en kvalitet at arbejde på at lære noget, man har svært ved, herunder at bede om og modtage hjælp til det.

Præsentation af projekter

Evaluering nr. 7, ”Tidlig Indsats. En undersøgelse over sansemotoriske aktiviteters indflydelse på børnehaveklassebørns udvikling, kropsligt, psykosocialt, indlæringsmæssigt og tale/sprogligt”

Formål

Formålet med projektet er at give en tidlig indsats til børn, der er mangelfuldt sansemotorisk udviklede, gennem individuel stimulering, som giver barnet mulighed for at udvikle sig positivt i skoleforløbet både indlæringsmæssigt, fysisk, psykisk og socialt. Med stimulering menes a) at gøre barnet parat til abstrakt indlæring gennem sansemotorisk træning, b) at styrke barnets psyko-sociale adfærd, c) at udvikle barnets tale og sprog og d) at rette barnets evt. kropslige fejludviklinger gennem træning og undervisning.

Programteori

Programteorien er følgende: Hvis sansemotorisk dårlige børn ikke modtager træning, så bliver de endnu dårligere. Dette vil også påvirke børnenes kropslige, psykosociale, sproglige og indlæringsmæssige udvikling negativt.

Beskrivelse af indsatsen

Målgruppen er motorikbørn i børnehaveklasserne i Ejby og Nr. Åby Kommune. Efter udvælgelsen iværksættes en særlig indsats over for motorikbørnene i Ejby Kommune, mens Nr. Åby Kommunes motorikbørn bruges som sammenligningsgruppe, og de modtager derfor ikke en særlig indsats for at finde ud af, hvordan de udvikler sig sammenlignet med børnene, der modtager træning.

Motorikbørn dækker børn, som er sansemotorisk dårligt udviklet aldersmæssigt, og børn, som har risiko for at blive dårligere, hvis der ikke sættes ind med en forebyggende indsats.

Udvælgelse af motorikbørn er sket gennem følgende proces: Først er der gennemført motorisk, kropsligt, tale- og sprog-mæssige samt psykologiske undersøgelser af alle børn i børnehaveklasserne. Herefter er der afholdt visitationsmøder med henblik på udtagelse af de relevante børn til den videregående sansemotoriske og psykologiske undersøgelse. Dernæst er de udtagne børn undersøgt med udvidet sansemotoriske og psykologiske undersøgelser.

Inden træningsindsatsen for motorikbørn iværksættes, er der udarbejdet individuelle træningsprogrammer til børnene i Ejby Kommune. De næste 5 måneder iværksættes den sansemotoriske træning for motorikbørnene 3 gange per uge enkeltvis eller i mindre grupper uden for klassen. Hele klassen modtager sideløbende ugentlig sansemotorisk og kropslig træning. Der afholdes endvidere forældre-børn kurser omkring børnenes kroppe, sund kost, stress hos børn, lege, hverdagens problemer, fødder og allergi.

Afsluttende undersøges motorikbørnene i trænings- og sammenligningsgruppen med udvidet sansemotorisk undersøgelse, tale- og sprogtest, psykologisk test og kropsstatus.

Dokumentation af indsatsens betydning for brugerne

Motorikbørnenes sansemotoriske funktionsniveau forbedres markant, når de modtager træning, mens motorikbørnene i sammenligningsgruppen, som ikke modtog særlig intensiv træning, får et forringet sansemotorisk funktionsniveau. For børnene, der modtog den særligt intensive træning er deres selvopfattelse (psykosocialt) styrket, den visuelt rummelig perception er styrket lidt, mens børnenes tale- og sproglige udvikling er uændret på kort sigt. Hermed er der dokumentation for at brugernes adfærd er ændret i overensstemmelse med programteorien på tre af fire indikatorer. Dette er dokumenteret via tests af psyko-social, sansemotorisk, tale-sproglig og perceptuel udvikling før og efter den sansemotoriske træning.

Perspektivering

Først præsenteres fem kvaliteter i undervisningen, som hjælper børn med negativ social arv. Herefter sammenholdes indsatsen i det perspektivrige projekt til disse fem kvaliteter. Til sidst vurderes projektets perspektivrighed med baggrund i dokumentation af indsatsens betydning for

brugerne og opfyldelse af de fem kvaliteter i undervisningen, der hjælper børn med negativ social arv.

Fem kvaliteter i undervisningen, der hjælper børn med negativ social arv

Nielsen, Fink-Jensen & Ringmose (2005) viser (som nævnt på side 63) i en undersøgelse baseret på spørgeskema, observation og interviews, at nogle kvaliteter i selve undervisningen kan gøre det lettere for børnene at rekontekstualisere. I undervisningen kan der også kompenseres for hjemmets manglende anerkendelse af og støtte til skolens udfordringer. De udsatte børn skal vejledes til at engagere sig i skolearbejde, anstrenge sig for at lære og få lyst til fortsat uddannelse. Undersøgelsen er baseret på elever i 3. klasse og deres deltagelsesformer og faglige engagement.

Undersøgelsen har fundet fem væsentlige kvaliteter, der har betydning i undervisningen. Skolens mulighed for at kompensere for negativ social arv øges, når de udsatte børn i undervisning og samspil i skolen har mulighed for:

- At erfare værdien af skoleaktiviteter og engagement, både sanseligt, følelsesmæssigt, socialt og kognitivt, inden for skolens aktiviteter og område, så de ikke er afhængige af hjemmets aktive opbakning for at opleve meningsfuldhed, værdi og glæde ved at deltage og lære i skolen. Det forudsætter, at skolen som organisation og den enkelte lærer skaber mulighed for forskellige former for anerkendelse af skolearbejdets værdi og af betydningen af den enkelte elevs anstrengelse. Det kan være ved forskellige former for påskønnelse og veldefinerede, synlige ”værdimålestokke” såsom udstillinger, opvisninger, forestillinger, produktanvendelse m.m.
- At have særlige rettigheder. Det fordrer, at læreren har faglige forudsætninger for at differentiere faglige krav til forskellige elever, og at læreren kan skelne mellem hvilke krav og regler, der gælder for hvilke elever.
- At blive udfordret fagligt i forlængelse af deres ressourcer. Det kræver, at læreren er fagligt velfunderet og kan anvende sin faglige kompetence kreativt med blik for potentialet i børns interesser og ressourcer, som ikke altid svarer til lærerens forventning.
- At blive involveret i sociale faglige aktiviteter. Det vil sige, at læreren har blik for, hvordan det faglige arbejdes indhold kan være mødested og grundlag for sociale samspil mellem børn, og hvordan sådanne samspil kan inspirere det faglige arbejde.

- At få anerkendt de faglige, personlige og sociale ressourcer, de har ved, at de anvendes i klassen/skolen, og at det anerkendes som en kvalitet at arbejde på at lære noget, man har svært ved, herunder at bede om og modtage hjælp til det. Det betyder, at lærer såvel som skole synliggør anerkendelse af sådanne kvaliteter – ved at bruge dem, omtale dem etc.

Projektets opfyldelse af de fem kvaliteter i undervisningen

Indsatsen i Evaluering nr. 7 har ikke fokus på nogen af ovenstående fem kvaliteter, da indsatsen ikke er rettet mod indsatsen i klasseværelset, men mod de sansemotoriske færdigheder børnene har med ind i klasselokalet.

Endelig vurdering af projektet

Med baggrund i dokumentationen af indsatsens betydning for brugerne og indsatsens fokus på kvaliteter i undervisningen, der hjælper børn med negativ social arv, vurderes evaluering nr. 7 at være et delvist perspektivrigt projekt. Denne vurdering baseres på, at der er dokumentation for at indsatsen har ændret brugernes adfærd som tilsigtet i programteorien i form af bl.a. bedre sansemotoriske færdigheder. Indsatsen vurderes dog kun delvis perspektivrig, fordi den ikke er rettet mod nogen af de kvaliteter i undervisningen, der hjælper børn med negativ social arv ifølge forskning.

Der er et delvist perspektivrigt projekt til bekæmpelse af negativ social arv inden for området skole og relaterede institutioner.

Døgntilbud

Indledning

Der er 3 projekter rettet mod børn i døgntilbud eller aflastning. Med baggrund i beskrivelse af indsatsen og dokumentation af indsatsens betydning for brugerne er to af disse vurderet perspektivrige. Det er:

- Evaluering nr. 1, "*Effektundersøgelse af psykodynamisk miljøterapeutisk døgnbehandling*" og "*Dynamisk kvalitetsudvikling i tre miljøterapeutisk forankrede behandlingshjem*"²¹.

²¹ Projektet er evalueret gennem to rapporter.

- Evaluering nr. 23, ”Himmelbjerggården. Udvikling af Pædagogik og Organisation” og ”Himmelbjerggården. Et udviklingsprojekt. Om at sætte krydset det rigtige sted!”²².

Nedenfor gennemgås disse to evalueringers formål, programteori, indsats og dokumentation af indsatsens betydning enkeltvis. I perspektiveringen præsenteres fællesnævnerne i de to projekter og en endelig vurdering af projekterne.

Præsentation af projekter

Evaluering nr. 1, ”Effektundersøgelse af psykodynamisk miljøterapeutisk døgnbehandling” og ”Dynamisk kvalitetsudvikling i tre miljøterapeutisk forankrede behandlingshjem”.

Formål

Projektet omfatter tre dele: Fælles miljøterapeutisk uddannelse af ansatte, fælles organisationsudviklingsprogram og fælles forskningsprogram omkring udvikling af behandlingsmetoder. Uddannelsesdelen er rettet mod det pædagogiske personale på de tre behandlingshjem, mens forskningsprogrammet primært involverer det psykologiske personale ved de tre behandlingshjem..

Programteori

Programteorien er, at hvis der arbejdes med miljøterapeutiske interventioner med baggrund i en psykodynamisk udviklingspsykologisk forståelsesramme, så gives børnene mulighed for at etablere indre kontinuitet, selvfølelse og ego-funktioner, så normal psykosocial udvikling bliver mulig.

Beskrivelse af indsatsen

Uddannelsesprojektet indeholdt tre teoretiske moduler med særligt fokus på miljøterapi. Uddannelsen bestod i teoretisk undervisning, supervision på institutionen og deltagelse i aktiviteterne omkring organisationsudviklingsprojektet. Uddannelsen er et deltidsstudium over 3 år ved Danmarks Pædagogiske Universitet, der afsluttes med eksamen og Pædagogisk Diplom. Uddannelsesprojektet har løbet fra august 2000 til juni 2003.

²² Projektet er evalueret gennem to rapporter.

Den miljøterapeutiske tankegangs særkende er, at udviklingsmålet for den enkelte klient samtænkes med den samlede organisatoriske ramme og de sociale processer, der foregår mellem den enkelte klient, de forskellige ansatte denne møder, og den gruppe af klienter dennes hverdagsliv udspiller sig i. Praxis i form af de miljøterapeutiske interventioner og arten af kontaktilbud afklares individuelt på fortløbende behandlingskonferencer med udgangspunkt i den psykologiske udredning. Behandlingsperioden varer typisk 3 til 4 år.

Organisationsudviklingsprojektet indeholder institutionskonference, personaletræning og ledelsestræning over 3 gange samt 3 tværinstitutionskonferencer. Fokus har her været på udvikling af de organisatoriske forhold, som medarbejdere og ledelse fandt mest relevante. Alle tre institutioner arbejdede endvidere i løbet af projektet med observationer af overgangssituationer (a la en myretue med folk på vej fra og til noget), dvs. situationer, hvor man forlader en struktureret aktivitet for at gå over til en anden lidt senere. Disse situationer kan ikke planlægges eller struktureres på forhånd, og er karakteriseret af, at de tilstedeværende børn og voksne udgør en form for myretue, hvor alle gør hver deres, indtil der atter er opnået en struktur. Overgangssituationerne er typisk til og fra skole, spisning, børnemøde, hvilestund og TV. I langt de fleste situationer er der 2-6 børn til stede og 1-2 voksne. I forbindelse med observationerne skal børnenes udviklingsmål påføres observationsskemaet, så der kan foretages en vurdering af, om der er tale om positive, velfungerende samspil i en myretuesituation, og om relationen mellem personale og barn er i overensstemmelse med udviklingsmålet. Denne del af projektet løb fra september 2000 til juni 2003.

Forskningsprojektet indebar bl.a. træning af psykologer og forsker i at gennemføre og score udvalgte tests med henblik på at undersøge, om der i projektperioden skete en forbedring af de indskrevne børns tilstand.

Dokumentation af indsatsens betydning for brugerne

Den miljøterapeutiske påvirkning har betydet positive ændringer i personlighedsstruktur og funktion hos børnene på flere forskellige områder: Der ses tydelig bedring i børnenes evne til at bringe deres evner i anvendelse i dagligdagen, de er betydeligt mindre psykisk forstyrrede (kognitivt og følelsesmæssigt), de har fået mere selvtillid, er blevet mere bevidste om sig selv og udviser mere selvrefleksion, har fået bedre kontakt med deres følelser, har flere positive

forventninger til andre mennesker, og deres forventninger er mere nuancerede og realistiske. Der er dog også to bieffekter, der trækker i den modsatte retning, idet børnenes ordforståelse og evne til at udtrykke sig er faldet i løbet af perioden mellem de to målinger med ca. 2 års mellemrum. Disse to bieffekter må formodes at kunne håndteres fremover, nu hvor de er kendte. Samlet må den miljøterapeutiske påvirkning dog siges at have ændret børnenes personlighedsstruktur og funktion i positiv retning i overensstemmelse med programteorien. Dokumentation af brugernes ændrede adfærd er sket via forskellige psykologiske tests.

Evaluering nr. 23, ”Himmelbjerggården. Udvikling af Pædagogik og Organisation” og ”Himmelbjerggården. Et udviklingsprojekt. Om at sætte krydset det rigtige sted!”.

Formål

Formålet med projektet er at forbedre det pædagogiske personales faglighed gennem udvikling af nye og forbedring af kendte arbejdsmetoder med henblik på at øge medarbejdernes kompetence for bedre at kunne tilgodese det enkelte barns individuelle behandlingsbehov.

Programteori

Programteorien siger, at hvis der udvikles en pædagogik, der flytter sig fra ydre styring af barnet til indre styring, udvikling af normer og evne til relation til andre mennesker, så kan børnenes udvikling forbedres. Børnenes indre styring skal udvikles gennem individuelt fokuserede samtaler og udviklingsstøttende dialog i forhold til børnenes forskellige emotionelle udvikling og tilknytningsforstyrrelse.

Beskrivelse af indsatsen

I første fase evalueres den eksisterende pædagogik på Himmelbjerggården²³. I den følgende fase er der arbejdet med udvikling af de pædagogiske metoder med sigte på bedre at kunne tilgodese det enkelte barns individuelle behandlingsbehov. Der er særligt fokus på, hvordan pædagogikken kan tilrettelægges i forhold til børnenes forskellige emotionelle udvikling, således at børnenes mulighed for at relatere sig til andre personer fremmes, og deres sociale forståelse forbedres. Udvikling af de

²³ Døgninstitutionen Himmelbjerggården er et behandlingshjem under Århus Amt. På Himmelbjerggården bor der 30 børn og unge i alderen 6–14 år. Der er tale om omsorgssvigtede, fortrinsvis normalt begavede børn med tilknytningsforstyrrelser. Børnene har omfattende sociale, emotionelle og adfærdsmæssige vanskeligheder. Nogle af børnene har derudover svære opmærksomhedsforstyrrelser, træk af autisme, Asperger Syndrom, Tourette Syndrom eller ADHD.

pædagogiske metoder består i at udvikle teknikker (dvs. behandling og pædagogik) og de menneskelige sociale faktorer (kommunikationsprocesser og organisationskultur). Denne udvikling er sat i værk gennem undervisning og gruppearbejde. Indsatsen søger en helhedsorienteret faglig udvikling:

1. gennem udarbejdelse af fælles værdigrundlag (menneskesyn, børnesyn og udviklingssyn) for Himmelbjerggården,
2. gennem udarbejdelse af teorier, herunder generelle teorier af relevans for feltet og specifikke teorier om børn med tilknytningsforstyrrelser,
3. etablering af relevante læringsrum, der er velegnede til omsætning af teori og værdier til praksis og
4. praksis (daglige pædagogiske handlinger og samspil).

Metodeudviklingen har resulteret i udarbejdelse af to værktøjer til praksis:

Individuelt fokuseret samtale, som er planlagt ud fra et defineret formål med samtalen, tilrettelagt ud fra overvejelser omkring samtalsituationen, en bevidst opbygning og afslutning af samtalen samt en beslutning om konsekvenser og handlinger på baggrund af samtalen.

Udviklingsstøttende dialog, der tager udgangspunkt i barnets indre samtalemodel. Der lægges vægt på at strukturere og støtte barnet aktivt gennem forløbet. Blandt andet ved brug af ja-cirkler²⁴, dvs. at barnet får at vide, hvad der skal ske ved den voksnes aktive strukturering og benævnelse i situationen. Herved bliver det et redskab til at opbygge barnets evne til at styre egen adfærd. Barnet får fortalt, hvad det kan foretage sig, og hvad der opfattes som socialt ønskværdige handlinger og hvilke handlingsalternativer, han eller hun har.

Børnenes behandlingsforløb på Himmelbjerggården varer typisk 3 år.

Dokumentation af indsatsens betydning for brugerne

Børnenes relationer til andre mennesker udvikler sig bedre end en sammenligningsgruppe af en tidligere gruppe børn på Himmelbjerggården. Det indikerer, at behandlingen med individuelt fokuserede samtaler og udviklingsstøttende dialog rettet mod indre styring er bedre til at udvikle

²⁴ For eksempel: "Stop med at løbe rundt i lokalet! Prøv at sætte dig i stolen og tag tæppet godt rundt om dig og mærk hvor rart det er at sidde stille på den måde". I modsætning til kun at forsøge at stoppe barnet gennem en nej-cirkel: "Hold så op med at løbe rundt i lokalet, nu har jeg sagt det tusinde gange, og du bliver bare ved. Nu slutter du!"

børnene end den tidligere anvendte pædagogik rettet mod ydre styring. Børnene har også fået mere realistisk og nuanceret virkelighedsopfattelse. Der er dog to forbehold, idet børn med opmærksomhedsforstyrrelser har mindre eller intet udbytte af behandlingen, og at pigerne har større udbytte af behandlingen end drengene. Generelt har indsatsen dog medført ændringer af brugernes adfærd i overensstemmelse med programteorien. Dette er dokumenteret via psykologisk tests.

Perspektivering

I de to projekter om døgntilbud til børn med tilknytningsforstyrrelser og andre særlige behov er der to fællesnævnerne:

- behandlingsindsatsen strækker sig over en længere årrække – typisk omkring 3 år.
- Indsatserne har fokus på at øge systematikken i behandlingen med fokus på relationen mellem pædagog og barn.

Endelig vurdering af projekterne

Evaluerings nr. 1 og 23 vurderes at være delvist perspektivrige. Denne vurdering baseres på, at der er dokumentation for, at indsatserne virker i overensstemmelse med programteorien i form af ændret adfærd hos børnene. I begge projekter er der dog bieffekter af indsatserne for hele børnegruppen eller grupper af børn. Det må også inddrages i denne vurdering, at disse indsatser er rettet mod de mest belastede børn, som er på døgninstitution, hvor nogle har psykologiske og psykiatriske problemstillinger. I forhold til den tunge målgruppe er virkningerne af indsatsen dog betydelige, og bieffekterne kan formentlig håndteres fremover, nu hvor de er kendte.

Der er således to delvist perspektivrige projekter inden for området døgnophold og aflastning til bekæmpelse af negativ social arv.

Familietilbud til børn og unge mellem 0 - 18 år og deres familier

Indledning

Der er 8 projekter om familietilbud til børn og unge mellem 0-18 år med problemer. Der er fundet et perspektivrigt projekt med baggrund i kvaliteten af beskrivelserne af indsatsen, dokumentationen af indsatsens betydning for brugerne og væsentlige forhold for, at en indsats kan virke. Det drejer sig om:

- Evaluering nr. 46, ”’.. Det er godt at kunne mærke, at man er, i stedet for kun at vide det'.
Evaluering af Vejle Kommunes Forældrekursus”.

Nedenfor præsenteres først projektets formål, programteori, indsats og dokumentation af indsatsens betydning for brugerne. Under perspektiveringen sammenholdes indholdet i indsatsen med fem væsentlige forhold for at en indsats i socialt arbejde med udsatte børn kan virke. De fem forhold er:

- At der sættes ind så tidligt som muligt.
- At indsatsens varighed modsvarer problemets karakter og omfang.
- En flerstrengt intervention, hvor der sættes ind samtidigt på flere områder og niveauer (over for barnet, i familien, i barnets institutioner og kammeratgrupper samt over for familiens socioøkonomiske forhold).
- At indsatsen integreres i barnets nærmiljø.
- At der foretages en grundig undersøgelse af barn og familie, inden en foranstaltning iværksættes.

Præsentation af projekter

**Evaluering nr. 46, ”’.. Det er godt at kunne mærke, at man er, i stedet for kun at vide det'.
Evaluering af Vejle Kommunes Forældrekursus”.**

Formål

Formålet med forældrekursus er at styrke og forbedre indsatsen over for familier i socialt belastede situationer med børn, som kan betegnes som risikobørn. Indsatsen skal styrke forældrenes egen kompetence og forbedre muligheden for at etablere et samarbejde mellem dem og kommunens institutioner – lokalt og i forvaltningen.

Programteori

Programteoriens udgangspunkt er, at arbejdet med at blive en bedre forældre hænger sammen med arbejdet med den enkelte kursists egen selvopfattelse og adfærdsmønstre. Måden at nærme sig forældreskabet på er gennem kursisternes oplevelser af sig selv. Ved at arbejde med kursisternes egen kompetence som voksne mennesker kommer man også til at arbejde med kursisternes kompetencer som forældre. Programteorien udtrykkes i følgende citat fra kursusleder: ”Hvis ikke du

kan tage dig af dig selv som voksen, så tror vi heller ikke på, at du kan tage dig af dine børn og være forældre ordentligt”.

Hvis sagsgangen er kort - fra henvisning til forsamtale og visitation – og den formelle henvisningsprocedure går uden om forvaltningen, så er det lettere at fastholde forældrenes motivation og åbenhed over for at modtage hjælp og undgå at skræmme forældrene ved at skulle igennem systemet.

Beskrivelse af indsatsen

Forældrekursus er et forløb på 7 måneder for forældre henvist af jordemødre, sundhedsplejersker, pædagoger, dagplejere, sagsbehandlere m.m. Forældrene har også mulighed for selv at henvende sig til kursuslederne. Kursisterne mødes 2 gange om ugen i 4 timer, og der er op til 8 deltager på hvert hold.

Udgangspunktet for behandling er, at problemer og mål beskrives og aftales i samarbejde med forældrene, og at målene løbende revideres.

Formidlingen af kurset til samarbejdspartnere er sket både skriftligt og mundtligt – folder, møder i forskellige faggruppers organer og invitationer til at besøge Forældrekursus. Formidlingsindsatsen var særligt omfattende i opstartsfasen og er herefter fulgt op af løbende besøgsrunder til daginstitutioner og informationsmøder til nye sagsbehandlere og sundhedsplejersker.

Kursuslederne har i forbindelse med Forældrekursus modtaget efteruddannelse inden for det familierapeutiske område og har tilknyttet supervision.

Kursets overordnede temaer er følgende:

- Kommunikation og netværk
- Selvværd og selvtillid
- Grænsesætning; indre og ydre grænser
- Voksen og forælderrolle
- Børns behov og signaler
- Tage styring i eget liv...

- Tab, sorg og krise
- Den personlige handleplan

Kursets form

Dagen starter med obligatorisk morgensamling, hvor kursister og kursusledere mødes til uformelt morgenbord. Herefter udgøres formen af samtaler, terapi, rådgivning, vejledning og oplæg/undervisning, og desuden arrangeres nogle fælles aktiviteter ud af huset med og uden børn. Der arbejdes på madrasser, hvilket er et signal om åbenhed over for hinanden. Madrasserne bruges også til afslapningsøvelser, drømmerejser og gymnastik. Der arrangeres dage, hvor kursisternes partnere også er velkomne, og der tilbydes individuelle samtaler samt parsamtaler

Der afholdes et samarbejds møde i sidste halvdel af kursusperioden med deltagelse af relevante samarbejdspartnere (sagsbehandler, pædagog, sundhedsplejerske eller andet), hvor det er mulighed for at drøfte barnets samt kursistens udvikling. Kurset afsluttes med et statusmøde, hvor kursistens sagsbehandler deltager. For hver kursist udarbejdes mellem kursusleder og kursist en statusrapport med beskrivelse af den enkeltes situation, udvikling samt vurdering af fremtidsmuligheder.

Efter kursets afslutning arrangeres opfølgende møder. Der gives først helt slip, når der er klarhed omkring personens fremtid ift job, uddannelse eller andre foranstaltninger.

Dokumentation af indsatsens betydning for brugerne

Mødrene oplever at få større selvtillid og selvverd, bliver mere handlekraftige og dermed i højere grad i stand til at tage styring i eget liv. Der er således dokumentation for, at mødrenes oplevelse og forståelse for egen livssituation er ændret, men ikke af, at deres adfærd hermed er ændret.

Dokumentationen er baseret på interviews med mødrene.

Perspektivering

I familietilbuddene er der følgende fællesnævner i indsatserne til bekæmpelse af familier og børns problemer:

- Løsningen af familiernes og børnenes problemer søges gennem behandling af forældrene – særligt moderen.

- Tilbuddenes søges gjort mere tilgængelige end de eksisterende tilbud ved a) tidsmæssigt at have åbningstider, som også gør det muligt for arbejdende forældre at henvende sig og b) psykisk ved, at der er åben adgang til tilbuddene uden henvisning fra socialforvaltningen og officiel sagsoprettelse.
- Der er i begrænset omfang fokus på behandlingstilbud til børnene (Evaluerings nr. 32).

Projekternes opfyldelse af væsentlige forhold for, at en indsats kan virke

Forskning i hvilke indsatser, der virker på i det sociale arbejde med udsatte børn, viser – i form af et litteraturstudie af Axelsen (2001) - at fem forhold er væsentlige for, at en indsats virker:

- At der sættes ind så tidligt som muligt.
- At indsatsens varighed modsvarer problemets karakter og omfang.
- En flerstrengt intervention, hvor der sættes ind samtidigt på flere områder og niveauer (over for barnet, i familien, i barnets institutioner og kammeratgrupper samt over for familiens socioøkonomiske forhold).
- At indsatsen integreres i barnets nærmiljø.
- At der foretages en grundig undersøgelse af barn og familie, inden en foranstaltning iværksættes.

Disse fem forhold opfyldelse gennemgås nedenfor i forhold til evaluering nr. 46.

At der sættes ind så tidligt som muligt.

Evaluerings nr. 46 tilstræber at tilbyde en tidligere indsats ved, at jordmødre og sundhedsplejersker er blandt de samarbejdspartnere, der henviser til tilbuddet, hvilket indikerer, at en del af kursisterne modtager en tidlig indsats.

At indsatsens varighed modsvarer problemets karakter og omfang.

Varigheden af kurset er 7 måneder, men kontakten med mødrene ophører først, når der er klarhed over deres fremtid – at de enten er henvist til anden offentlig støtte eller kommet i gang med andre aktiviteter – uddannelse eller arbejde – som giver indhold og struktur på deres hverdag.

En flerstrengt intervention, hvor der sættes ind samtidigt på flere områder og niveauer

I evaluering nr. 46 er indsatsen rettet mod de væsentligste aspekter af forældre og voksenrollen og varieret i form via individuelle samtaler, terapi, rådgivning og vejledning, undervisning og gruppebehandling.

At indsatsen integreres i barnets nærmiljø.

Integration af indsatsen i barnets nærmiljø sker i evaluering nr. 46 gennem afholdelse af møde med de øvrige samarbejdspartnere med deltagelse af pædagog fra barnets daginstitution og/eller sundhedsplejerske, som afhængigt af barnets alder aflægger hjemmebesøg.

At der foretages en grundig undersøgelse af barn og familie, inden en foranstaltning iværksættes.

I evaluering nr. 46 er udgangspunktet for deltagelse i forældrekurset at problemer og mål beskrives og aftales i samarbejde med mødrene. Hermed er der - inden kursets start - sket en vis kortlægning og undersøgelse af mødrenes og børnenes problemer.

Sammenfatning

Evaluering nr. 46 opfylder i nogen grad alle fem forhold for, at indsatsen kan virke.

Endelig vurdering af projekterne

Evaluering nr. 46 vurderes delvist perspektivrig, idet der er dokumentation for, at indsatsen har ændret mødrenes forståelse af egen livssituation. Indsatsen opfylder i nogen grad de fem forhold for, at en indsats i det sociale arbejde med udsatte børn og deres familier kan virke.

Der er et delvist perspektivrigt projekt til bekæmpelse af negativ social arv inden for området familietilbud.

Og nu ændres fokus ...

Formålet med paperet er at kortlægge med baggrund i evalueringsrapporter og forskning i social arv, hvilke indsatser der fremadrettet skal prioriteres for at bekæmpe negativ social arv. Den primære del af besvarelsen er nu afsluttet i form af den kritiske gennemgang af de 54 projekters perspektivrigthed med baggrund i evalueringsrapporterne. Anden del står tilbage i form af en

gennemgang af, hvilke områder forskning i primært social arv fremhæver som centrale for at bekæmpe negativ social arv.

Konklusionen på den kritiske gennemgang af de 54 projekters perspektivrigthed sker i afsnittet, *Perspektivrige områder og indsatser til bekæmpelse af negativ social arv*, hvor der også konkluderes på de centrale områder ifølge forskning i social arv til bekæmpelse af negativ social arv.

Ideer til nye indsatsområder

Indledning

Der hentes i dette afsnit inspiration til nye indsatsområder til bekæmpelse af negativ social arv i såvel forskning som i de indsamlede evalueringer. Ligesom i det foregående er fokus på børn mellem 0 og 10 år, dog primært de 0 til 6-årige. Den udvalgte forskning går tilbage til år 2000²⁵. Den primære del af litteraturen bygger på publikationer i forbindelse med forskningsprogrammet om social arv. Sekundært trækkes også på relevante forskningsoversigter med nordiske og internationale undersøgelser samt Socialforskningsinstituttets børneforløbsundersøgelse af 3-årige børn.

Fra denne litteratur er der fokus på de ”sorte huller” forskningen beskriver i forhold til områder, der mangler nyttige indsatser på. De sorte huller vil også primært være rettet mod forhold, der ikke tidligere i dette paper er redegjort for under de seks afsnit om tværfagligt samarbejde, tidlig indsats, daginstitutioner, skoler mv., døgntilbud og familietilbud. Der vil dog i forhold til visse af indsatserne blive perspektiveret til de tidligere afsnit. Nedenfor vil der således blive præsenteret nye ideer til indsatser til bekæmpelse af negativ social arv med baggrund i hvilke områder litteraturen siger, der er vigtige for udsatte børns udvikling, men hvor der ikke findes egnede redskaber eller indsatser til at håndtere disse.

²⁵ Således bygger ideerne til nye indsatsområder på forskning, der er op til 6 år gammel, hvilket gør det sandsynligt, at de fortsat er gyldige.

Nye indsatsområder

I dette afsnit berøres følgende forhold: Uddannelse og læring, indsatser rettet mod børn²⁶, øget fokus på fædrene, dagplejen, sundhed og vanskelige spæd- og småbørn.

Uddannelse og læring²⁷

Forskningsprogrammet om social arv viser, at de kulturelle forhold – forstået som den påvirkning, der finder sted mellem mennesker i deres løbende omgang med hinanden – spiller en betydelig rolle i forklaringen af sociale forskelle. Det gælder i særlig grad påvirkningen fra forældre til børn, men det gælder også i interaktionen mellem pædagoger, lærere, børn og unge samt påvirkningen i kammeratskabsgruppen.

I en vidensbaseret økonomi, som vi er en del af og bevæger os stadig længere ind i, kommer de kulturelle kompetencer²⁸ til at spille en stadig større rolle for den enkeltes muligheder i samfundet. Et hovedbudskab fra forskningsprogrammet er derfor, at der fremover skal ydes en forøget indsats for at udligne de forskelle i kulturelle kompetencer, som programmets undersøgelser viser den samfundsmæssige og sociale betydning af. En indsats der i omfang må kunne sammenlignes med den indsats, der gennem årtier er udøvet inden for velfærdsstatens rammer for at udligne de økonomiske forskelle.

Undersøgelserne under forskningsprogrammet om social arv viser, at den sociale ulighed har ændret karakter. Det er i dag mere det kulturelle end det materielle, der er i centrum, når nutidens sociale ulighed skal beskrives og forklares. Der tegner sig nemlig en ny form for social ulighed. Det drejer sig om følelsen af at være uden for i et samfund, der stiller stadig større krav til menneskers evner til at mobilisere personlige kompetencer og træffe personlige valg og dermed om en udvikling, hvor

²⁶ Forskning har - i lighed med visse af de udvalgte evalueringer – vist, at de sociale indsatser familien tilbydes, når de kommer i kontakt med socialforvaltningen reelt kun omfatter børnene i beskedent omfang. Hovedindsatsen rettes mod moderen, mens fader og barn er sekundære.

²⁷ Regeringen har under Undervisnings- og Familie- og Forbrugsministeriet i 2005 nedsat henholdsvis et læseudvalg og et skolestartsudvalg, som er kommet med anbefalinger til styrkelse af befolkningens læsefærdigheder til brug for det videre arbejde med en national handlingsplan for læsning samt vurdering af og forslag til et mere samlet læringsforløb for dagtilbud, indskoling, og skolefritidsordning/fritidshjem (særligt rettet mod bedre tilbud til de svage børn). Anbefalingerne i de to rapporter de to udvalg har udarbejdet, "Rapport fra Udvalget til forberedelse af en national handlingsplan for læsning" og "En god skolestart. Et samlet læringsforløb for dagtilbud, indskoling og fritidsordning", sætter bl.a. fokus på børnenes sproglige udvikling i børnehaverne samt en god skolestart, udvidet samarbejde mellem dagtilbud, skole og fritidsordning og mere fokus på børn med særlige behov.

²⁸ Hermed sigtes til kulturelle ressourcer, som dækker over bl.a. viden, færdigheder, metoder, ideer, sprogbrug og vaner. Ressourcerne er det, som mennesker i en kultur opfatter og accepterer som værdifuldt. Her er særligt uddannelse af afgørende betydning (Leksikon i sociologi, 1997:141).

der er mulighed for, at grupper - der tidligere kunne klare sig på et velstruktureret og mindre kompliceret arbejdsmarked, hvor man kunne klare sig på sin fysik - står over for risikoen for at falde udenfor.

Denne udvikling sætter i særlig grad fokus på de samfundsmæssige institutioner, der har til formål at udvikle de kulturelle kompetencer og udligne de kulturelle forskelle (Ploug, 2005:16). Disse institutioner er for børn mellem 0-10 år daginstitutioner og skoler, der således spiller centrale roller i forhold til at sikre de udsatte børns udvikling og kulturelle ressourcer i form af sproglig og faglig udvikling samt lyst til at lære.

Daginstitutionerne

Jensens (2005) undersøgelse af daginstitutionernes indsats for at bekæmpe negativ social visir, at der kan vindes meget i indsatsen mod den socialt betingede ulighed ved at satse mere bevidst og målrettet på en tidlig indsats. Det kræver ændringer i form af

- flere ressourcer til arbejdet med udsatte børn i daginstitutionerne. Denne barriere er ikke ny. I Christensens (1996) undersøgelse af daginstitutioner som forebyggende tilbud til truede børn nævnes to meget vigtige ydre forhindringer for daginstitutionernes arbejde med truede børn: *Det er nødvendigt med bedre normeringer i daginstitutionerne og Der skal bevilliges flere penge, hvis man for alvor skal gøre noget ved problemerne.*
- organisering af indsatsen, så der i mindre grad er fokus på mangler, der holder børnene fast i en negativ situation, til en mere ressource og relationsorienteret indsats med fokus på relationen mellem barn og den pædagogiske praksis.
- personalets kvalifikationer, som i dag ikke indeholder meget viden om interventionsstrategier, der bygger på læringsteorier og teorier om relationsdannelse – altså hvordan de organiserer en systematisk indsats over for de udsatte børn.

Sprogligt og socialt er der nogle af de udsatte børn, der har problemer med den sproglige udvikling og den ikke-sproglige kommunikation. Det sidste refererer til problemer med at knække koden i det usagte i leg og socialt samvær. Der mangler indsatser, der kan håndtere disse problematikker (Ploug, 2005:8). I forhold til børnenes sproglige udvikling er der dog inspiration at hente i Evaluering nr. 47, *Projekt 'Fra læsefæl til læsehest'. Helhed i de svagest stillede børns udvikling i lokalområdet*. I forhold til at støtte de udsatte børn i at knække koden i det usagte i leg og socialt

samvær præsenterer Evaluering nr. 2, *Hellere i dybden end i bredden – et pædagogisk udviklingsprojekt om truede børn i Århus Kommune*, og Evaluering nr. 30, *Praksisforskning og professionsudvikling – pædagogisk udviklingsarbejde med truede børn*. Find ressourcerne, dog indsatser, der håndterer denne problematik.

I forhold til indsatsen i daginstitutioner viser amerikanske studier, at det er de mest udsatte og sårbare børn, der taber mest ved at blive passet i hjemmet eller i en daginstitution uden ekstra ressourcer til at tage sig af denne særlige opgave. De viser videre, at det er intensive og længerevarende indsatser med kompetent personale, der skal til for at hjælpe disse børn tilstrækkeligt til, at de bliver i stand til at bryde med deres sociale arv. I et studie er indsatsen 8 timers daglig dagpasning fem dage om ugen i 50 uger om året for aldersgruppen 0-5 år. I dagpasningen var der en ansat for hver tre børn blandt de yngre børn og en ansat for hver seks børn hos de større børn. I et andet studie er indsatsen 12,5 timer ugentligt 30 uger om året i to år. Denne indsats var baseret på en ansat for hver 6 børn. Herudover var der også hjemmebesøg halvanden time om ugen i to år (Jensen, 2005:20). Det er således indsatser af en vis intensitet og varighed, der kræves for at kompensere børn for en negativ social arv. Indsatser, som der ikke er mange af i danske daginstitutioner (Jensen, 2005).

I forhold til de projekter, der er iværksat i daginstitutionerne er det ikke indtrykket, at indsatserne er af en intensitet og varighed, som kan kompensere de udsatte børn for deres svagere færdigheder. Det understøttes af, at Jensen (2005) fremhæver, at der mangler ressourcer i form af tid og viden i daginstitutionerne til at kunne løfte indsatsen overfor udsatte børn tilstrækkeligt.

Skole(start) og oversættelsesopgaven

En af de grundlæggende udfordringer udsatte børn møder ved skolestart og siden hen i skolen er, at det sjældent er de samme krav og udfordringer, de udsatte børn møder i hjemmet og i skolen. Det betyder, at de udsatte børn dagligt skal udføre, hvad der kan være et omfattende oversættelsesarbejde, for at få de to verdener – hjemmet og skolen – til at hænge sammen.

Den oversættelsesopgave gør sig – som så mange andre udfordringer under opvæksten – gældende for alle børn. Det er dog alt andet lige nemmere at svare og give gode eksempler på formålet med de

konkrete skoleaktiviteter og på fordelene ved uddannelse, hvis man selv har et mere omfattende kendskab til uddannelsessystemet som forælder, end hvis man ikke har.

Den gode spiral, der er betegnelsen for den positive og frugtbare sammenhæng mellem det, der foregår i skolen og hjemmet, er vigtig. Socialt udsatte børn er alt andet lige anderledes stillet på dette område. Der er større risiko for, at spiralen knækker. De socialt udsatte børn kommer fra hjem med ringe overskud til læsning eller andre skolerelevante aktiviteter, og hvor det at finde plads til skolearbejde eller lektier eller blot at referere til skoleaktiviteter som en del af den almindelige samtale i familien kan være en krævende aktivitet. Hvis børnenes ønske om eller behov for at tale om deres hverdag i skolen mødes med negativ respons fra forældrene, er det mest sandsynligt, at den dør ud eller holdes på et absolut minimum.

Behovet for oversættelse går ikke kun en vej. Det er ikke kun eleverne, der skal forstå skolen – det er også skolen, der skal forstå eleverne. Og det kan også være en vanskelig opgave. Det kræver social forståelse og indsigt i en virkelighed, som vil være fremmed for mange lærere (Ploug, 2005: 9). Det skyldes bl.a. to forhold:

- Der er ikke udviklet værktøjer, som gør det svære oversættelses- og udviklingsarbejde – også kaldet rekontekstualisering²⁹ lettere for lærere, elever og forældre.
- Skolens etos - de værdier der, udtrykkes i form af stemning, omgangstone, former for anerkendelse, omsorg for andre - har betydning for glæden ved at gå i skole, være aktiv i timerne, trivsel, sociale omgangsformer, selvstændighed, kreativitet, dynamik og demokratiske deltagelsesmuligheder. Her understøtter en positiv etos på skolen lærernes indsats i klassen for at arbejde med de udsatte børn (Ploug, 2005:45).

I forhold til rekontekstualisering viser Nielsen, Fink-Jensen & Ringmose (2005) i en undersøgelse, at nogle kvaliteter i undervisningen kan gøre det lettere for børnene at rekontekstualisere. I undervisningen kan der også kompenseres for hjemmets manglende anerkendelse af og støtte til skolens udfordringer. De udsatte børn skal vejledes til at a) engagere sig i skolearbejde, b) anstrenge sig for at lære og c) få lyst til fortsat uddannelse.

²⁹ Kontekst – sammenhæng, hvori noget indgår, optræder eller finder sted (Den Danske Ordbog, 2004). Rekontekstualisere dækker således over, hvordan barnet får præsenteret indholdet i undervisningen af læreren. Er det sammen med ting eller situationer, som barnet kender, er det lykkedes læreren at rekontekstualisere undervisningen, så den også indgår i en sammenhæng, hvor det bliver relevant og forståeligt for de udsatte børn.

Undersøgelsen har – som tidligere nævnt - fundet fem væsentlige kvaliteter, der har betydning i undervisningen. Skolens mulighed for at kompensere for negativ social arv øges, når de udsatte børn i undervisning og samspil i skolen har mulighed for:

- At erfare værdien af skoleaktiviteter og engagement, både sanseligt, følelsesmæssigt, socialt og kognitivt, inden for skolens aktiviteter og område, så de ikke er afhængige af hjemmets aktive opbakning for at opleve meningsfuldhed, værdi og glæde ved at deltage og lære i skolen. Det forudsætter, at skolen som organisation og den enkelte lærer skaber mulighed for forskellige former for anerkendelse af skolearbejdets værdi og af betydningen af den enkelte elevs anstrengelse. Det kan være ved forskellige former for påskønnelse og veldefinerede, synlige ”værdimålestokke” såsom udstillinger, opvisninger, forestillinger, produktanvendelse m.m.
- At have særlige rettigheder. Det fordrer, at læreren har faglige forudsætninger for at differentiere faglige krav til forskellige elever, og at læreren kan skelne mellem, hvilke krav og regler der gælder for hvilke elever.
- At blive udfordret fagligt i forlængelse af deres ressourcer. Det kræver, at læreren er fagligt velfunderet og kan anvende sin faglige kompetence kreativt med blik for potentialet i børns interesser og ressourcer, som ikke altid svarer til lærerens forventning.
- At blive involveret i sociale faglige aktiviteter. Det vil sige, at læreren har blik for, hvordan det faglige arbejdes indhold kan være mødested og grundlag for sociale samspil mellem børn, og hvordan sådanne samspil kan inspirere det faglige arbejde.
- At få anerkendt de faglige, personlige og sociale ressourcer, de udsatte børn har ved, at de anvendes i klassen/skolen, og at det anerkendes som en kvalitet at arbejde på at lære noget, man har svært ved, herunder at bede om og modtage hjælp til det. Det betyder, at lærer såvel som skole synliggør anerkendelse af sådanne kvaliteter – ved at bruge dem, omtale dem etc. Det sker bl.a. gennem skolens etos.

Der er blandt de 54 projekter til bekæmpelse af negativ social arv ikke fundet indsatser rettet mod at sikre udsatte børn en god skolestart med fokus på rekontekstualisering og tilstrækkelig støtte (evt. gennem samarbejde med de udsatte børns forældre). Evaluering nr. 13, *En rullende begyndelse*. *Evaluering af Fuglebjerg Kommunes projekt rullende skolestart*, søger ved løbende indskoling af

børnene at give skolerne ekstra tid og ressourcer til at sikre de udsatte børn og deres forældre en god skolestart.

Både Nielsen, Fink-Jensen & Ringmose (2005) og Jensen (2005) henviser til internationale studier, der viser, at en særlig indsats er vigtigst for socialt udsatte børn i forbindelse med skolestarten, dvs. i de første skoleår.

Anbragte børns læring og skolegang

Anbragte børn har uforholdsmæssigt mange og store skoleproblemer, og socialforvaltningerne er i deres anbringelsesplanlægning ikke tilstrækkeligt opmærksomme på betydningen af støtte til skolegang og indlæring. De lægger i højere grad vægt på børnenes psykiske konflikter i anbringelsesplanlægningen. Anbringelsesstederne er heller ikke altid opmærksomme på, at indlæring, dvs. kulturelle kompetencer, er en strategisk vigtig faktor for børnenes udvikling og fremtidschancer (Egelund & Hestbæk, 2004). Det er således vigtigt, at der iværksættes indsatser, som matcher anbragte børns mange og store skoleproblemer.

I ingen af de tre projekter under området døgntilbud er der særligt fokus på børnenes læring og uddannelse. Det er primært deres psykologiske udvikling og sociale færdigheder, der er i fokus.

Indsatser rettet mod børn

I Christensen & Egelunds (2002) forskningsoversigt over børnesager og evaluering af den forebyggende indsats fremhæves, at barnet på en række punkter tilsyneladende kun optræder som en sekundær person i børnesagen:

- Man taler fx om forholdene i hjemmet og om belastninger hos forældrene som noget, der kan medføre en risiko for barnets udvikling og trivsel. Mens det er sjældnere, at der er specifikt fokus på, hvordan disse forhold opleves af barnet, hvilke konsekvenser det har for barnet at vokse op i hjemmet, og hvordan barnet oplever at have forældre med svære psykosociale belastninger.
- Der iværksættes foranstaltninger, der skal ændre forholdene i hjemmet og aflaste forældrene, så de bedre bliver i stand til at påtage sig forældreopgaverne. Det er sjældnere, at der iværksættes forebyggende foranstaltninger ud fra en målsætning om, at barnet skal

blive bedre til at klare sig under de særlige vilkår, det medfører at være barn af ressourcesvage forældre.

- Der sættes støtteforanstaltninger ind med henblik på at støtte relationerne mellem forældre og barn – for eksempel for at forældrene kan blive bedre til at kommunikere med barnet, at kontakten mellem forældre og barn kan blive bedre, og at opdragelsen kan styrkes. Det er sjældnere, at man sætter ind med støtte, der skal hjælpe børnene med at kommunikere med kontaktsvage forældre med mange personlige problemer. Ligesom det er sjældnere, at der etableres en støtte, der kan kompensere børnene for de vanskeligheder, det medfører, at relationen til og kommunikationen med forældrene har været vanskelig.
- I forsøg på at fjerne eller mindske børnenes problemer med skolen og skolens problemer med børnene, iværksættes fra kommunal side samtaler med skolepsykolog, overførsel af barnet til observationsklasser, specialundervisning eller særlige skoler for svage elever, m.v. Det er sjældnere, at man sætter ressourcer af til sammen med børnene at reflektere over, hvorfor de ikke trives eller klarer sig godt i skolen. Herunder
 - hvad det betyder hver dag at skulle i skole, når man ikke har lyst til det?
 - hvad det er, barnet gerne vil undgå i skolen?
 - Hvordan det er ikke at kunne forstå det, andre børn tilsyneladende forstår?
 - Hvordan det er hver dag at føle sig anderledes?
 - Hvordan disse forhold med baggrund i børnenes perspektiv kan ændres til det bedre?

Ovenstående udtrykker, at børneperspektivet og indsatser rettet mod børn endnu ikke er tilstrækkeligt udviklet i socialforvaltningernes arbejde (Christensen & Egelund, 2002: 107). Denne vurdering støttes også af Christensen (2000), der i en forløbsundersøgelse af 3-årige børn konstaterer, at det er centralt, at kommunernes børne- og familiearbejde prioriteres, og specielt at det prioriteres at støtte børnene i at udvikle færdigheder til at tackle de vanskeligheder, de står overfor. I Evaluering nr. 32, *Tilbud til familier i krise – arbejde i familieværksteder, -huse, og – centre i 10 kommuner*, efterspørges i tråd hermed metoder til at hjælpe børnene direkte, fordi børnene - ligesom de voksne - kan have helt egne problemer, de skal arbejde med individuelt eller sammen med andre børn og unge. I forhold til de 54 analyserede evalueringer til bekæmpelse af negativ social arv er der ingen af disse projekter, der tager fat om ovennævnte mangler.

Mehlbye (1995) viser i en evaluering af indsatsen over for børn og unge med svære opvækstvilkår grundet en række alvorlige negative sociale begivenheder i familien, at børnene især profiterer af anonyme rådgivningsmuligheder og samtalegrupper med børn og unge i samme situation. Det vil sige indsatser, der giver direkte hjælp til børnene med deres perspektiv.

Etniske børn

Når der iværksættes indsatser over for danske børn, består de i høj grad i henvisning til en eller anden form for behandling i skolens støttecenter, mens den for en meget stor del af de etniske børn med problemer består i henvisning til mere danskundervisning. For disse børn er der for mange tale om en indsats, der ikke sigter på at afhjælpe mere personlige problemer. Dette skal ses i lyset af, at 70 pct. af forældrene oplyser, at deres børn er bedre til dansk end til forældrenes modersmål (Ploug, 2005: 34). Der er således behov for indsatser rettet mod etniske børn, der også omfatter hjælp og støtte til personlige problemer.

Der er færre børnefamilier med anden etnisk baggrund end dansk, der er i kontakt med socialforvaltningen på grund af problemer relateret til barnet, sammenlignet med danske børnefamilier (Ploug, 2005: 34). Det indikerer, at kontakten med børnefamilier med anden etnisk baggrund er ringere end kontakten til danske børnefamilier, hvis problemer i børnefamilier med anden etnisk baggrund er ligeså udbredt som blandt danske familier, hvilket de som minimum må forventes at være.

Øget fokus på fædrene³⁰

De 54 indsamlede evalueringer har vist, at der generelt er meget beskedent fokus på fædrene i de forskellige projekter, men særligt i forbindelse med indsatsen, hvor den primært orienteres mod moderen i familien. Det viser Evaluering nr. 32, *Tilbud til familier i krise – arbejde i familieværksteder, -huse, og -centre i 10 kommuner*, som efterlyser indsatser, der formår at inddrage fædrene mere aktivt i behandlingen af belastede familier i forbindelse med familiesamtaler og -terapi og sociale aktiviteter, så indsatsen rettes mod begge forældre. Det er kun i Evaluering nr. 22, *Ung & Forælder*, at det lykkedes at få fædrene involveret i den tidlige indsats for spædbørnsfamilier og dermed få aktiveret deres ressourcer til fordel for familien.

³⁰ Der er ikke fundet forskning der belyser dette forhold.

Dagplejen³¹

Der er blandt de 54 indsamlede evalueringer meget lidt fokus på dagplejens rolle i forhold til bekæmpelse af negativ social arv. Der er fokus på jordmødre, sundhedsplejersker og børnehavers rolle i forhold til de mindre børn mellem 0-6 år. Evaluering nr. 33, *Et projekt om udsatte børn i dagplejen. Del 1 & 2*, er undtagelsen. Her fremhæves det også, at der er for lidt fokus på dagplejen og dagplejepædagogers rolle i forhold til en tidlig indsats over for udsatte småbørn. Det samme gælder samarbejdet mellem de tre medarbejdergrupper, der er involveret i arbejdet omkring de små børn og deres familier, dagplejere, dagplejepædagoger og sundhedsplejersker.

Sundhed

Generelt viser et stort antal studier fra Danmark og andre lande en tydelig social ulighed i helbred blandt børn og unge. Børn og unge fra familier med færre³² ressourcer har flere helbredsproblemer end børn og unge fra familier med flere ressourcer (Holsten & Madsen, 2003:17). Det betyder bl.a., at

- Mødre med kortere uddannelse føder flere børn med lav fødselsvægt³³.
- Risikoen for ulykker og vold stiger med faldende uddannelsesniveau hos forældrene.
- Børn og unge af førtidspensionister og arbejdsløse forældre har højere risiko end andre børn og unge for at blive indlagt på sygehus med luftvejsinfektioner, knoglebrud, hjernerystelse og psykisk sygdom.
- Astma er mere udbredt blandt børn af forældre med få økonomiske ressourcer eller lav social status.
- Fravær fra skolen som følge af sygdom er mere udbredt blandt børn med mødre med kortere uddannelse.
- Børn og unge fra lavere sociale lag dyrker mindre motion og har dårligere kostvaner³⁴ end andre børn og unge (Holsten & Madsen, 2003).

Der er således helt generelt brug for indsatser, der fremmer udsatte børns sundhed.

³¹ Se ovenstående fodnote 30.

³² Sociale, kulturelle eller økonomiske.

³³ Børn med en fødselsvægt på under 2,5 kilo.

³⁴ Dårligere kostvaner sigter til, at de spiser mindre frugt og grønt.

I forhold til anbragte børn er sundhed generelt et underbelyst område. International forskning tyder på, at anbragte børn har mange helbredsproblemer, og at disse ikke i tilstrækkelig grad behandles under anbringelsen (Egelund & Hestbæk, 2004). Derfor synes der øget fokus på anbragte børns sundhed væsentlig.

Vanskelige spæd- og småbørn

En undersøgelse af Christensen (2000) peger på, at der er en sammenhæng mellem problemparametrene i 4-6-måneders alderen og i 3-års alderen. En mindre gruppe af de 3-årige børn har således levet med tunge belastninger lige fra deres allerførste levemåned.

Det kunne derfor være ønskeligt, at disse børn blev fundet og hjulpet så tidligt som muligt. I undersøgelsen peges da også på en række forhold, der karakteriserer børn/familier med en overhyppighed af problemer. Ud over de kendte sociale belastninger - fx i form af, at forældre har en dårlig økonomi, er uden for arbejdsmarkedet, ikke har en erhvervsuddannelse - peges der på en for tidlig fødsel, kompliceret fødsel og psykiske problemer hos mor. Det vil derfor være hensigtsmæssigt, at en tidlig indsats i særlig grad rettes mod disse børn/familier. Af undersøgelsen fremgår dog også, at dette fokus ikke er tilstrækkeligt. De nævnte overhyppigheder af problemer er alle fundet inden for antalsmæssigt små grupper. Eksempelvis ses, at relativt flere børn af enlige mødre vokser op i en familie, hvor den voksne har helbredsmæssige problemer. Det vil sige, at der er en forøget risiko på dette område, hvis barnet vokser op med en enlig mor. Ser man på det totale antal børn, hvor forældrene har helbredsmæssige problemer, kommer flertallet af børnene dog fra familier med to forældre.

Hvis man tilrettelægger en indsats, der primært fokuserer på børn af enlige mødre, vil man således kun nå en (mindre) del af de børn, der kunne have brug for hjælp. Det er derfor væsentligt, at der iværksættes projekter rettet mod enlige mødre og – endnu vigtigere – at udvikle indsatser, der kan rettes mod familier med helbredsmæssige problemer med to forældre.

Projekter under området tidlig indsats indeholder dels inspiration til, hvordan man når de udsatte enlige mødre og familier, og hvilken indsats de skal tilbydes for at give børnene en bedre barndom i form af forældre, der kan varetage tilfredsstillelsen af deres behov og understøtte børnenes udvikling.

Sammenfatning

Gennemgangen af den relevante forskningslitteratur viser, at det primært er i forhold til udviklingen af de udsatte børns kulturelle kompetencer, at der efterspørges indsatser. I daginstitutionerne handler det om at udvikle indsatser, der har en intensitet og varighed, som er tilstrækkelig til at udvikle børnenes sproglige læring og lyst til at lære generelt, så de kompenseres for deres svagere færdigheder, fra de starter i børnehaverne. I skolen handler det om at udvikle indsatser, der formår at rekontekstualisere undervisningen, så de udsatte børn finder den vedkommende og relevant ved også at spille på forhold og ting, som de kender. Det gælder, at det særligt er i skolestarten, at der er brug for at gøre denne indsats, fordi det er vigtigt, at disse børn ikke mister lysten til at gå i skole i løbet af de første år, hvor i de i højere grad er afhængige af støtte hjemmefra til at kunne begå sig fagligt og socialt i skolen. Denne indsats må også indeholde tilstrækkelig støtte og interesse for børnenes læring – en støtte som de ikke kan forvente fra deres forældre.

De øvrige forhold, som der mangler indsatser til bekæmpelse af negativ social arv overfor, er:

- Udsatte og anbragte børns sundhed – udsatte og anbragte børns sundhed er generelt ringere end andre børns.
- Øget fokus på børnene i de indsatser kommunerne i dag tilbyder, hvor mødrene er de primære modtagere af støtte. Det gælder også for etniske børn med problemer, hvor der er brug for, at de i højere grad får egentlig hjælp til løsning af deres personlige problemer.
- Øget fokus på fædrene i de indsatser kommunerne i dag tilbyder, hvor mødrene er de primære modtagere af støtte.
- Øget fokus på dagplejens rolle til bekæmpelse af negativ social arv.

Perspektivrige områder og indsatser til bekæmpelse af negativ social arv

Indledning

I dette paper, ”Hvilke indsatser/områder skal prioriteres fremadrettet for at bekæmpe negativ social arv?”, er der gennemgået evalueringer til bekæmpelse af negativ social arv med baggrund i bredt indsamlede evalueringer af projekter til bekæmpelse af negativ social arv for børn mellem 0 og 10 år, dog primært de 0-6-årige. Paperet er baseret på 54 evalueringer, som må betegnes som et relativt

omfattende materiale, som i nogen grad må forventes at repræsentere indsætserne til bekæmpelse af negativ social arv i Danmark. At det ikke har været muligt at foretage en egentlig systematisk indsamling af evalueringer betyder, at konklusionerne i dette afsnit kun i nogen grad kan generaliseres til perspektivrigheden af de indsætser, der generelt er iværksat og evalueret af projekter til bekæmpelse af negativ social arv i Danmark gennem de seneste ca. 10 år.

Nedenstående konklusioner skal læses med dette for øje.

I paperet er de mest perspektivrige projekter præsenteret. Udvælgelsen af disse projekter er sket med baggrund i

- Evalueringsrapporternes kvalitative beskrivelse af projektet og indsatsen. Kvaliteten af disse beskrivelser varierer meget på tværs af projekterne. Derfor er evalueringerne med de bedste kvalitative beskrivelser af indsætserne udvalgt.
- Dokumentation af indsatsens betydning for brugerne/målgruppen. Her vægtes dokumentation af tilsigtede adfærdsmæssige ændringer hos brugerne som konsekvens af indsatsen højest. Den vægtning skyldes, at ændringer af brugernes forståelse eller holdning til deres livssituation ikke nødvendigvis resulterer i, at de ændrer adfærd (Togeby, 2004: 64). Dokumentation af, at brugerne har ændret forståelse eller holdning til deres livssituation, må som følge heraf vægtes mindre. Der er også udvalgt projekter som "kun" dokumenterer ændringer i de professionelles forståelse og adfærd over for målgruppen.
- karakteristika ved indsætsernes indhold. Sætter projekterne fokus på væsentlige indsætser, som, forskning viser, er centrale for at bekæmpe negativ social arv på området. Her er der udvalgt de projekter, som synes særligt væsentlige, holdt op imod udvalgt forskning specifikt om området eller generelt i forhold til, at indsætser inden for socialt arbejde med udsatte børn kan virke.

Med baggrund i disse kriterier er der 16 projekter, der vurderes perspektivrige i varierende grad.

Perspektivrige indsætser

Der er 5 perspektivrige evalueringer. Det dækker over evalueringer med gode kvalitative beskrivelser af indsatsen, dokumentation af adfærdsmæssige ændringer hos brugerne som konsekvens af indsatsen, og at indsatsen opfylder væsentlige forhold, som, forskning viser, er

væsentlig for, at a) en indsats kan virke eller b) at mangler på området i forhold til bekæmpelse af negativ social arv håndteres.

Der er 4 delvist perspektivrige projekter. Disse projekter indeholder også gode kvalitative beskrivelser af indsatsen, men enten er dokumentationen af indsatsens adfærdsmæssige betydning for brugerne ledsaget af bieffekter eller dokumentationen dækker ”kun” ændring af brugernes holdning eller forståelse af egen livssituation. Herudover opfylder projekterne også de fleste eller alle forhold, som, forskning viser, er væsentlig for, at a) en indsats kan virke eller b) at mangler på området i forhold til bekæmpelse af negativ social arv håndteres.

Der er 7 potentielt perspektivrige projekter, hvor der ikke er dokumentation af, at indsatserne har ændret brugernes holdning eller forståelse af egen livssituation eller adfærd. Projekterne opfylder dog flere eller alle forhold, som, forskning viser, er væsentlige for, at a) en indsats kan virke eller b) at mangler på området i forhold til bekæmpelse af negativ social arv håndteres.

I de resterende 38 evalueringer er det usikker eller manglende viden, der er årsagen til, at projekterne ikke er præsenteret. Det har nemlig ikke været muligt at vurdere projekterne nærmere.

De 16 perspektivrige – af varierende grad - projekter er fordelt med 5 projekter inden for tværfagligt samarbejde, 4 indenfor tidlig indsats, 3 inden for daginstitutioner, 2 inden for døgntilbud og aflastning og 1 indenfor både skole og relaterede institutioner samt familietilbud. Der er således relativt få perspektivrige evalueringer inden for de enkelte områder³⁵.

De begrænsede oplysninger om projekternes økonomi gør, at det ikke er muligt at vurdere de perspektivrige projektets udbytte, betydning for målgruppen eller outcome i forhold til projektets ressourceforbrug.

Beskrivelse af de perspektivrige indsatser

Nedenfor beskrives indholdet i de perspektivrige projekter indenfor de enkelte 6 områder kort. Formålet hermed er kort at beskrive de perspektivrige projekters nr., titel og indhold for at give et

³⁵ Det har ikke været muligt med baggrund evalueringsrapporterne at lave en opsamlende sammenfatning på tværs af de seks områder med fokus på, hvorfor der er flere perspektivrige projekter inden for nogle af områderne og få inden for andre. Det skyldes primært mangelfuld information i mange af evalueringerne.

substantielt overblik over indsatserne i de perspektivrige projekter. Efter gennemgangen af de perspektivrige projekter indenfor hvert område gives der en samlet vurdering af de perspektivrige projekters i forhold til at bidrage med inspiration til fremtidige indsatser til bekæmpelse af negativ social arv.

Tværfagligt samarbejde:

- Evaluering nr. 13, *En rullende begyndelse. Evaluering af Fuglebjerg Kommunes projekt rullende skolestart*, har haft til formål via løbende skole og SFO-start - når barnet skønnes modent - at sikre, at de svageste og mest stille børn ikke forsvinder i forbindelse med indskoling, som der er tendens til, når der er fælles indskoling. Der er derfor iværksat et øget samarbejde mellem daginstitutioner, skole og SFO om løbende indskoling af børn fra børnehave til børnehaveklasse og SFO.
- Evaluering nr. 25, *Nye strukturer og samarbejdsformer på børne- og ungeområdet. Evaluering af områdegrupperne i Skævinge Kommune*, sigter på med tværfaglige områdegrupper for hver enkelt institution at styrke forebyggelse gennem tidlig indsats i samarbejde med forældre og den offentligt ansatte, der kender barnet bedst fra institutionen.
- Evaluering nr. 41, *Børnefamilieprojektet. Evaluering af et samarbejdsprojekt om alkohol mellem Århus Amt og seks kommuner på Djursland*, har til hensigt at yde en tidlig indsats, der medfører, at familier med alkoholproblemer ikke får behov for mere indgribende foranstaltninger. Det sker ved at sikre støtte til alle familiens medlemmer. Den tidlige indsats sikres ved at arbejde med de professionelle samarbejdspartners viden om og holdning til alkohol(misbrug), så de ved, hvornår de skal skride ind og hvordan.
- Evaluering nr. 42, *Familierådslagning i Danmark. 2. del af "Det danske forsøg med Familierådslagning*, er rettet mod at give den udvidede familie et øget ansvar, tilgodese familiens ressourcer, finde løsninger, der er holdbare på længere sigt, og forbedre samarbejdet mellem familie og forvaltning. Det skal ske gennem familierådslagningsmodellen.
- Evaluering nr. 43, *Koordineret indsats for udvalgte familier – et projektforsøg fra januar 2002 til maj 2002*, har haft til hensigt at styrke det tværfaglige samarbejde mellem de offentlige samarbejdspartnere for at kunne give multiproblemfamilier med flere børn og mange professionelle samarbejdspartnere en bedre støtte. Det tværfaglige samarbejde skal

styrkes gennem fokus på klarhed om roller og opgaver, fælles forståelse af familiens problemer, hensigtsmæssige samarbejdsformer og fælles mål og ambitioner for indsatsen.

Evaluerings nr. 41 er en perspektivrig indsats, mens de øvrige fire er potentielt perspektivrige. Der er således inspiration at hente i disse evalueringer til tværfagligt samarbejde til bekæmpelse af negativ social arv.

Dette er også tilfældet, fordi projekterne har fokus på centrale forhold, som ifølge forskning er centrale for at fremme velfungerende tværfaglige samarbejder³⁶:

- Inddragelse af de relevante faggrupper, fælles målgruppeafgrænsning og problemforståelse, afklaring af roller og opgaver, ligeværdighed og saglighed i sagsbehandlingen, helhedsorienteret og koordineret indsats mellem de involverede aktører og realistiske forventninger.
- At familierne er i fokus og omdrejningspunkt i samarbejdet.

Tidlig indsats

- Evaluering nr. 16s, *Fremtidens børn. Evalueringsrapport. En tidlig forebyggende indsats rettet mod gravide og småbørnsfamilier med væsentlige behov for støtte*, formål er at yde en tværfaglig, forebyggende og intensiv indsats over for den gruppe af gravide eller forældre, som i forbindelse med graviditet, fødsel og spædbarnstid har sociale vanskeligheder, som forhindrer eller svækker oprettelsen af en sund forældre-barn relation, som frygtes at skade barnets psykiske og personlighedsmæssige udvikling.
- Evaluering nr. 22, *Ung & Forælder*, handler om at iværksætte en tidlig indsats til unge nybagte familier med særlig fokus på børneperspektivet. Herunder er målene at gøre forældrene til aktører i egen familie og give dem magt over eget voksenliv samt at støtte forældrene i at skabe en identitet gennem uddannelse og arbejde. Det sker bl.a. ved, at information og koordinering af indsatsen mellem de involverede samarbejdspartnere over for familien flyttes fra familiens skuldre til et professionelt forum. Herved får familien frigivet energi til at tage ansvar for sig selv.
- Evaluering nr. 29, *Spædbarnsfamilieprojektet i Albertslund 1.8. 1998 – 31.1. 2001*, har som mål, at alle børn skal have den bedst mulige start i livet ved, at vordende mødre eller

³⁶ Der efterspørges i projektbeskrivelsen en særlig grundig afdækning af projekter relateret til tværfagligt samarbejde.

nybagte forældre så tidligt som muligt får støtte til at klare fysiske, psykiske, følelsesmæssige og sociale belastninger, så barnet ikke kommer til at lide under familiens problemer. I dette projekt er der særligt fokus på, hvad der skal til for at nå en størst mulig andel af målgruppen så tidligt som muligt.

- Evaluering nr. 36, *Familiehuset. En interviewbaseret effektundersøgelse af et psykoterapeutisk dagtilbud for småbørnsfamilier i Horsens*, har til hensigt at forbedre tilbuddene i familierådgivningen til gravide med særlige behov og familier med børn mellem 0 og 2 år, så antallet af anbringelser uden for Horsens Kommune kan reduceres. Det sker ved at bearbejde forældrenes evne til at rumme forskellige – også smertefulde – følelser, som barnet aktiverer i dem, så en god tilknytning mellem barn og forældre fremmes.

Evalueringerne nr. 16, 22 og 36 er perspektivrige, mens Evaluering nr. 29 er potentiel perspektivrig. Der er hermed en vis inspiration til, hvordan en tidlig indsats iværksættes, og hvad den skal indeholde.

Daginstitutioner

- Evaluering nr. 2, *Hellere i dybden end i bredden – et pædagogisk udviklingsprojekt om truede børn i Århus Kommune*, sigter på at styrke truede børn i daginstitutioner og SFOs selvbestemmelse ved at undersøge medarbejdernes forståelse af børn og deres liv, tilrettelæggelse af de bedste betingelser for børnenes liv og udvikling samt medarbejdernes baggrund for at støtte børnenes liv og udvikling. Det sker via omvendt integration, hvor pædagogerne fokuserer på de truede børns interesser og perspektiver og baserer de pædagogiske projekter på disse.
- Intentionerne med Evaluering nr. 30, *Praksisforskning og professionsudvikling – pædagogisk udviklingsarbejde med truede børn. Find ressourcerne*, er, at de ansatte i daginstitutionerne tilegner sig værktøjer og forholdemåder, der gør dem i stand til at udføre en forebyggende pædagogisk indsats med højere kvalitet i forhold til truede børn. Det sker ved introduktion af udredningsværktøjet Børnelinealen, relationsskema for at få øje på dårlige pædagog-barn relationer samt opdeling af børnene i mindre grupper, så der også kommer fokus på de ”usynlige” og stille børn.

- Med evaluering nr. 47, *Projekt 'fra læseføl til læsehest'. Helhed i de svagest stillede børns udvikling i lokalområdet*, er formålet, at alle, men især de svagest stillede, børn kan få en bedre skolestart. Det sker ved at skabe forudsætninger for, at børnene får udviklet deres sproglige kompetencer og at bevare og udvikle børnenes lyst til at udforske og lære fra de første år i dagpleje, vuggestue og børnehave. Styrkelsen af børnenes sproglige udvikling sker primært med fokus på alle børns deltagelse i historielæsning, som udvikler børnenes sprog, fantasi, evne til at lytte og se, at finde ud af, at bogstaver kan betyde noget og evnen til at koncentrere sig i kortere tid.

Evaluering nr. 47 er perspektivrig, mens de øvrige er potentielt perspektivrige. Det er således lidt inspiration til hvilke indsatser, der skal iværksættes i daginstitutionerne for at støtte udsatte børn.

Skoler og relaterede institutioner

- I Evaluering nr. 7, *Tidlig indsats. En undersøgelse over sansemotoriske aktiviteters indflydelse på børnehaveklassebørns udvikling, kropsligt, psykosocialt, indlæringsmæssigt samt tale- og sprogligt*, skal der tilbydes en tidlig indsats i skolen til børn, der er mangelfuldt sansemotorisk udviklede gennem individuel træning, som giver barnet mulighed for at udvikle sig positivt i skoleforløbet både indlæringsmæssigt, fysisk, psykisk og socialt.

Evaluering nr. 7 er delvist perspektivrig, men må alligevel konstateres at udgøre et meget spinkelt grundlag for inspiration til indsatser, der skal bekæmpe negativ social arv i skolen og relaterede institutioner.

Døgntilbud

- Evaluering nr. 1, *Effektundersøgelse af psykodynamisk miljøterapeutisk døgnbehandling & Dynamisk kvalitetsudvikling i tre miljøterapeutisk forankrede behandlingshjem*, har haft til formål at arbejde med miljøterapeutiske interventioner med baggrund i en psykodynamisk forståelsesramme, så børnene gives mulighed for at etablere indre kontinuitet, selvfølelse og ego-funktioner, så normal psykosocial udvikling bliver mulig.
- I Evaluering nr. 23, *Himmelbjerggården. Udvikling af Pædagogik og Organisation & Himmelbjerggården. Et udviklingsprojekt. Om at sætte kryds det rigtige sted*, har formålet

med projektet været, at forbedre det pædagogiske personales faglighed gennem udvikling af medarbejdernes kompetence til at kunne tilgodese det enkelte barns individuelle behandlingsbehov. Det sker ved anvendelse af individuelt fokuserede samtaler og udviklingsstøttende dialog i forhold til børnenes forskellige emotionelle udvikling og tilknytningsforstyrrelser.

Begge projekter er delvist perspektivrige. Der er således en vis inspiration i forhold til hvordan relationen mellem personale og børn kan struktureres for at understøtte børnenes sociale og psykologiske udvikling i døgntilbud.

Familietilbud

- Projektet i Evaluering nr. 46, '*... Det er godt at kunne mærke, at man er, i stedet for kun at vide det*'. *Evaluering af Vejle Kommunes Forældrekursus*, har sigtet mod at styrke og forbedre indsatsen over for familier i socialt belastede situationer med børn, som kan betegnes som risikobørn. Indsatsen skal styrke forældrenes egen kompetence og forbedre muligheden for at etablere et samarbejde mellem dem og kommunen, dvs. institutioner og forvaltning. Der er arbejdet med at skabe sammenhæng mellem at være forælder og den enkelte kursists selvopfattelse og adfærdsmønstre.

Evaluering nr. 46 er delvist perspektivrig, men må siges at udgøre et meget spinkelt grundlag for inspiration til indsatser, der skal bekæmpe negativ social arv gennem familietilbud.

Ideer til nye indsatsområder

Dette paper har også belyst hvilke områder og indsatser, som der ikke foreligger nogen dokumentation for virkninger af, men hvor det vil være relevant at iværksætte projekter til bekæmpelse af negativ social arv. Gennemgangen af den relevante forskningslitteratur og de 54 evalueringer viser, at det primært er i forhold til udviklingen af de udsatte børns kulturelle kompetencer, at der efterspørges indsatser. I daginstitutionerne handler det om at udvikle indsatser, der har en intensitet og varighed, som er tilstrækkelig til at udvikle børnenes sproglige læring og lyst til at lære generelt, så de kompenseres for deres svagere færdigheder, når de starter i børnehaverne. I skolen handler det om at udvikle indsatser, der formår at rekontekstualisere undervisningen, så de udsatte børn finder den vedkommende og relevant ved også at spille på

forhold og ting, som de kender. Det gælder, at det særligt er i skolestarten, at der er brug for at gøre denne indsats, fordi det er vigtigt, at disse børn ikke mister lysten til at gå i skole i løbet af de første år, hvor i de i højere grad er afhængige af støtte hjemmefra til at kunne begå sig fagligt og socialt i skolen. Denne indsats må også indeholde tilstrækkelig støtte og interesse for børnenes læring – en støtte som de ikke kan forvente fra deres forældre. Endeligt er læring og uddannelse et forsømt område for anbragte børn, som der er behov for øget fokus på.

De øvrige forhold som der mangler indsatser til bekæmpelse af negativ social arv over for er:

- Udsatte og anbragte børns sundhed – udsatte og anbragte børns sundhed er i mange tilfælde mindre god.
- Øget fokus på børnene i de indsatser kommunerne i dag tilbyder, hvor mødrene er de primære modtagere af støtte. Det gælder også for etniske børn med problemer, hvor der er brug for, at de i højere grad får egentlig hjælp til løsning af deres personlige problemer.
- Øget fokus på fædrene i de indsatser kommunerne i dag tilbyder, hvor mødrene er de primære modtagere af støtte.
- Øget fokus på dagplejens rolle til bekæmpelse af negativ social arv.

Bilag 1: Oversigt over evalueringer af projekter til bekæmpelse af negativ social arv.

Nr.	Titel	Udgivelsesår	Ansvarlig	Område
1	Effektundersøgelse af psykodynamisk miljøterapeutisk døgnbehandling samt Dynamisk Kvalitetsudvikling i tre miljøterapeutisk forankrede behandlingshjem	2006 og 2005	Vestsjællands, Storstrøms og Fyns Amt	Døgntilbud
2	Hellere i dybden end i bredden – et pædagogisk udviklingsprojekt om truede børn i Århus Kommune	1997	Århus Kommune	Daginstitution
3	Hellere i dybden end i bredden. Et udviklingsprojekt om samarbejdet mellem daginstitution og forældre med psykosociale problemer	1998	Århus Kommune	Daginstitution
4	Kompetenceudvikling og erfaringssikring for personale, der i skolesammenhæng arbejder med elever, der er præget af både indlæringsmæssige og følelsesmæssige problemstillinger. Et projekt i en klasse gennem 3. og 4. skoleår	2004	Knabstrup Skole	Skole
5	Rapport om Projekt Risk. Tidlig indsats i barnets liv. Et tværfagligt metodeudviklingsprojekt. September 1996 - september 1997	1997	Allerød Kommune	Tværfagligt samarbejde
6	Evalueringsprojekt. Styrkelse af den forebyggende indsats i daginstitutionen Mågen	1991	Mågen, Daginstitution i Hvidovre Kommune	Daginstitution
7	Tidlig Indsats. En undersøgelse over sansemotoriske aktiviteters indflydelse på børnehaveklassebørns udvikling, kropsligt, psykosocialt, indlæringsmæssigt og tale/sprogligt	1988	Ejby & Nr. Åby Kommune	Skole
8	De frivillige lektiecafeer. Brug for alle unges resultater og erfaringer. August 2003 - juni 2005	2005	Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration	Skole
9	Evalueringsprojekt. Et uddrag. Tidlig indsats for småbørnsfamilier med særlige behov i Hvidebæk, Tornved, Gørlev og Kalundborg Kommuner	2002	Hvidebæk, Tornved, Gørlev og Kalundborg Kommune	Tidlig indsats
10	Livsstilsbesøg til 3 1/2-årige og deres familier i Høje-Taastrup Kommune	2005	Høje-Taastrup Kommune	Tidlig indsats
11	Sundhedspædagogisk gruppeorienteret indsats	2005	Statens Institut for Folkesundhed	Skole
12	HIKOSA. Hinnerup Kommune i Samarbejde	2001	Hinnerup Kommune	Tværfagligt samarbejde
13	En rullende begyndelse. Evaluering af Fuglebjerg Kommunes projekt rullende skolestart	2003	Fuglebjerg Kommune	Tværfagligt samarbejde
14	Familieprojekt Ørbæk Kommune	1999	Ørbæk Kommune	Tværfagligt samarbejde
15	Tidlig opsporing af og tilbud til børn i risiko for udvikling af svær overvægt. Projekt 0.-3. klasse i Tranekær, Rudkøbing og Sydlangeland Kommune	2005	Kommuner på Langeland og Fyns Amt	Skole

16	Fremtidens børn. Evalueringsrapport. En tidlig forebyggende indsats rettet mod gravide og småbørnsfamilier med væsentlige behov for støtte.	1999	Ålborg Kommune	Tidlig indsats
17	Evalueringsrapport fra Projekt Kvantespring. En forstærket indsats overfor de svagest stillede gravide og nybagte familier	2006	Helsingør Kommune	Tidlig indsats
18	Tætte relationer. Et udviklingsprojekt om truede børn i daginstitutioner i Århus Kommune	2001	Århus Kommune	Daginstitution
19	Børneforvaltningen og dens samspil med brugernes livsverden. Pilotundersøgelse i Familie og Børn	2000	Helsingør Kommune	Tværfagligt samarbejde
20	Hellere i dybden end i bredden. Et udviklingsprojekt om det tværfaglige samarbejde i lokalområdet	2000	Århus Kommune	Daginstitution
21	Familiehus med åben anonym rådgivning. Evaluering af projekt	2001	Kerteminde Kommune	Familietilbud
22	Ung & forældre	2002	Århus Kommune	Tidlig indsats
23	Himmelbjerggården. Udvikling af Pædagogik og Organisation 1997-2001 og Himmelbjerggården. Et udviklingsprojekt. Om at sætte krydset det rigtige sted!	2002 og 2001	Himmelbjerggården og Århus Amt	Døgntilbud
24	Projekt samlet strategi for at bryde den negative sociale arv hos børn og unge i Horsens. Evaluering	2001	Horsens Kommune	Tværfagligt samarbejde
25	Nye strukturer og samarbejdsformer på børne- og ungeområdet. Evaluering af områdegrupperne i Skævinge Kommune	1998	Skævinge Kommune	Tværfagligt samarbejde
26	Evaluering af arbejdet i samarbejdsteamene på skole og småbørnsområdet i Vejen Kommune	1996	Vejen Kommune	Tværfagligt samarbejde
27	Åben anonym familierådgivning. Familieværkstedet. Evaluering 1.4. 1997 - 1.4. 1998	1998	Århus Kommune	Familietilbud
28	Evaluering af projekt Tidlig kontakt 'sårbare familier'.	1999	Kerteminde Kommune	Tidlig indsats
29	Spædbarnsfamilieprojektet i Albertslund 1.8. 1998 - 31.1. 2001	2001	Albertslund Kommune	Tidlig indsats
30	Praksisforskning og professionsudvikling - pædagogisk udviklingsarbejde med truede børn. Find ressourcerne	2002	Kolding Kommune	Daginstitution
31	Evaluering af Mødrehjælpens projekt for unge førstegangsfødende	1999	Mødrehjælpen i samarbejde med Århus, Odense, København og Åbenrå Kommuner	Tidlig indsats
32	Tilbud til familier i krise - arbejde i familieværksteder, -huse og -centre i 10 kommuner	2000	Herlev, Nakskov, Skibby, Otterup, Nørre Djurs, Struer, Horsens, Hvidovre, Værløse og Århus Kommuner	Familietilbud
33	Et projekt om udsatte børn i dagplejen Del 1 & 2	2004	Århus Kommune	Tidlig indsats
34	Projekt tidlig mor/barn indsats. Evaluering af udviklingsprojekt	1998	Roskilde Amt	Tidlig indsats

35	Evaluering af projekt: Børn af psykisk syge forældre: Psykisk syge gravide og psykisk syge mødre med småbørn	2003	Roskilde Amt	Tidlig indsats
36	Familiehuset. En interviewbaseret effektundersøgelse af et psykoterapeutisk dagtilbud for småbørnsfamilier i Horsens	1999	Horsens Kommune	Tidlig indsats
37	Evaluering af Greve Familieværksted	1996	Greve Kommune	Familietilbud
38	Altså, det er nye toner ik' os'... fra problemafdækker til ressourcefinder. Evaluering af Projekt Pusterummet.	2000	Middelfart Kommune	Familietilbud
39	Legestue, Café, Anonym rådgivning. Et tilbud til gravide og forældre til småbørn fra 0-7 år.	1996	Københavns Kommune	Tidlig indsats
40	Skovlunde Sundhedsteam. Børn 0-5 år. Evaluering af et tværfagligt projekt vedrørende tidlig indsats over for småbørn.	1997	Ballerup Kommune	Tværfagligt samarbejde
41	Børnefamilieprojektet. Evaluering af et samarbejdsprojekt om alkohol mellem Århus Amt og seks kommuner på Djursland. Delrapport 1 & 2	2000	Århus Amt samt Ebeltoft, Grenå, Midtdjurs, Nr. Djurs, Rønde og Rosenholm Kommuner	Tværfagligt samarbejde
42	Familierådslagning i Danmark. 2.del af evalueringen af 'Det danske forsøg med Familierådslagning'	2003	Socialministeriet, Sindal, Haderslev, Fåborg, Suså, Gladsaxe, Frederiksværk og Københavns Kommune	Tværfagligt samarbejde
43	Koordineret indsats for udvalgte familier - et projektforsøg fra januar 2002 til maj 2002	2002	Århus Kommune	Tværfagligt samarbejde
44	Evaluering af Løgstrupprojektet: Et samarbejde mellem Børnehaven Myreturen og Mathildes Børnehus, Løgstrup Børnehave, Løgstrup Skole og Løgstrup Fritidscenter samt Viborg-Seminarier	2002	Daginstitutioner og skoler i Løgstrup, Viborg Kommune	Tværfagligt samarbejde
45	Børn i familier med alkoholproblemer. Et erfaringshæfte om opkvalificering af professionelle	1996	Københavns Kommune og Panum Institut	Tværfagligt samarbejde
46	'... Det er godt at kunne mærke, at man er, i stedet for kun at vide det'. Evaluering af Vejle Kommunes Forældrekursus	1998	Vejle Kommune	Familietilbud
47	Projekt 'Fra læsefæl til læsehest'. Helhed i de svagest stillede børns udvikling i lokalområdet	2001	Næstved Kommune	Daginstitution
48	Projekt Børn af psykisk syge - et undervisningsprojekt	1998	Nordjyllands Amt, Brønderslev, Dronninglund og Hals Kommuner	Tværfagligt samarbejde

49	Knasterne. Evaluering af Silkeborg Kommunes fritidsordning for 6-10-årige med særlige behov	1999	Silkeborg Kommune	Skole
50	Buernes Børn 2000 - erfaringer fra et aflastningsprojekt i Høje-Taastrup Kommune	2000	Høje-Taastrup Kommune	Døgntilbud
51	Børnefamilier og socialt arbejde - en brugerundersøgelse i Høje-Taastrup Kommune	1998	Høje-Taastrup Kommune	Familietilbud
52	Familiehuset i Borup	1999	Skovbo Kommune	Familietilbud
53	Tidlig indsats. Evaluering af projekt om udvidet sundhedsplejerskebestand til børn med særlige behov i Storstrøms Amt	2000	Fladså, Holmegård og Suså Kommuner	Tidlig indsats
54	Børn i Misbrugsfamilier. Evaluering af modelprojekt i Fyns Amt	2003	Fyns Amt	Tværfagligt samarbejde

Litteraturliste

- Andersen, H, Brante, T & Korsnes, O (1998): *Leksikon i Sociologi*, Akademisk Forlag.
- Axelsen, I (2001): *Litteraturstudie om forebyggende foranstaltninger for børn og unge. Delrapport nr. 1 fra Evaluering af den forebyggende indsats*. Arbejdspapir 10:2001. Socialforskningsinstituttet.
- Birchall & Hallett (1995): *Working together in child protection*. Crown.
- Bryderup, Madsen & Perthou (2002): *Specialundervisning på anbringelsessteder og i dagbehandlingstilbud – en undersøgelse af pædagogiske processer og samarbejdsformer*. Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Christensen, E (1996): *Daginstitutionen som forebyggende tilbud til truede børn – en undersøgelse af 769 daginstitutioner*. Socialforskningsinstituttet.
- Christensen, E (2000): *Det 3-årige barn. Rapport nr. 3 fra forløbsundersøgelsen af børn født i 1995*. Socialforskningsinstituttet.
- Christensen, E & Egelund, T (2002): *Børnesager. Evaluering af den forebyggende indsats fremhæves*. Socialforskningsinstituttet.
- Christensen, E & Sloth, D (2005): *Børn med anden etnisk baggrund ved skolestart. Fra tredje dataindsamling i forløbsundersøgelsen af børn med anden etnisk baggrund end dansk*. Socialforskningsinstituttet.
- Egelund T & Hestbæk, A (2004): *Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet. En forskningsoversigt*. Socialforskningsinstituttet.
- Egelund & Sundell (2001): *Til barnets bedste. Undersøgelse af børn og familier – en forskningsoversigt*. Hans Reitzels Forlag.
- Ejrnæs, M (2004): *Faglighed og tværfaglighed: vilkårene for samarbejde mellem pædagoger, sundhedsplejersker, lærere og socialrådgivere*. Akademisk Forlag
- Ejrnæs, M, Gabrielsen, G & Nørrung, P (2004): *Social opdrift - Social Arv*. Akademisk Forlag
- Holstein, B. & Madsen M. (2003): *Social arv og børns sundhed*. Arbejdspapir 3, Vidensopsamling om social arv.
- Jensen, B (2005): *Kan daginstitutionerne gøre en forskel? En undersøgelse af daginstitutioner og social arv*. Socialforskningsinstituttet.
- Krogstrup, H & Dahler-Larsen, P (2003): *Nye veje i evaluering. Håndbog i tre evalueringsmodeller*. Systime. Særligt kapitel 1,4,7 og 10.

Nielsen, A, Fink-Jensen, K & Ringsmose, C (2005): *Skolen og den sociale arv*.

Socialforskningsinstituttet.

Mehlbye, J (1995): *Børn og unge i brudte hjem: Problemer og indsats*. AKF Forlaget.

Ploug, N (2005): *Social arv. Sammenfatning 2005*. Socialforskningsinstituttet.

Rieper, Olaf (2004): *Håndbog i evaluering. Metoder til at dokumentere og vurdere proces og effekt af offentlige indsatser.*, AKF Forlaget. Heri bl.a. kapitel 4, 8, 12 af henholdsvis Togeby, Mehlbye, og Høgsbro.

Schultz Jørgensen, P, Ertmann, B, Egelund, N & Hermann, D (1993): *Risikobørn – hvem er de? Hvad gør vi?* Sikon.

Yndigegn, C (1999): *Nu trækker vi på samme hammel! Tværfagligt og tværsektorielt samarbejde omkring børn og unge i kommunerne*. Socialministeriet.